انگي حساب

تاهيل

شيخ عبدالحق شيخ عبدالله قريشي

ڊپٽي ايجوڪيشنل انسپيڪٽر ٺٽا اسڪولس جو

۽

منظور ڪيل

جناب ايجوڪيشنل انسپيڪٽر صاحب

بهادر سنڌ جو

ٻيون ڇاپو جلد ٢٠٠٠

سنه ١٩١٧ ع

قديمي ڪتب خانو
پراڻو مدرسو
محمد صالح قائم شاه

ا ڪتب خانو ميهڙ
ڪيم احمد رضا اڱرو
نمبر

سڀ حق واسطا قائم

ملي سگهندو:- سيد ميان محسن شاه

ڪتب فروش فقيره پڙ حيدرآباد سنڌ وٽان

Printed by R. H. Advani B.A. at the
" Standard Printing Works " Hyderabad Sind.

پاران ايم ايچ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

ديباچو

تعليم جي ڪمن ۾ لکڻ ۽ پڙهڻ کانپوءِ حساب جو ڪم بلڪل ڪارائتو آهي. ٻارن جي هوش ۽ عقل وڌائڻ ۽ دنيائي وهنوارن ۾ مدد ڪرڻ هنجو اولي ڪم آهي.

موجوده حسابي ڪتاب خاص ڪري خانگي مڪتبن ۾ ڪارائتا ثابت نه ٿيا آهن جنهجا وڏا ٻه سبب آهن.

١- ته عام طرح پاڙهيندڙن جي علمي لياقت محدود آهي

٢- خود ڪتاب سندن ضرورت کان وڌيڪ آهن.

مصنف هي ننڍو ڪتاب سمجهاڻين ۽ قسمن قسمن جي مثالن سميت ڏنو آهي. اميد ٿي ڪجي ته پاڙهيندڙ ۽ پڙهندڙ هرڪ باب کي شوق سان ڏسندا ۽ سمجهندا ۽ جيڪڏهن ائين ٿيو ته حسابي ڪم، جو هاڻ بي خياليءَ سان ٿئي ٿو سو هڪ وڻندڙ ۽ دلچسپ ڪم ٿي پوندو.

مطلب ته هن ڪتاب کي وڏن حسابي ڪتابن جي ڪنجي سمجهڻ گهرجي.

عبدالحق

ڊپٽي ايجوڪيشنل انسپيڪٽر ملا اسڪولس

انگي حساب

باب پھريون

انگ سکڻ ۽ لکڻ.

١- سيکاريندڙ ڪا ٻه ھڪڙي شئي قلم، پنو، پينسل، مٽڪو، وغيره ھٿ ۾ کڻي ٻارن کي ڏيکاري پڇي، ته ڪيتريون شيون منھنجي ھٿ ۾ آھن؟ ڇوڪر چوندا ته ھڪ شئي. اُن وقت بورڊ تي ھڪ اڀي ليڪ (١) ڪڍي ڇوڪرن کي ٻڌائي، ته ھڪ جي انگ مجي لکيل صورت ھيءَ آھي. پوءِ ٻي ٻه ھڪ شئي کڻي ڇوڪرن کي ڏيکاري. ٻئي ملائي پڇا ڪري ته ھنئر ھٿ ۾ مڙئي ڪيتريون شيون آھن؟ ڇوڪر چوندا ٻه. اُن بعد بورڊ تي ٻن جي انگي صورت (٢) لکي ڏيکاريندو. آھڙيءَ طرح نمبروار ھڪ ھڪ شئي کڻي اڳين شين سان ملائي، ڇوڪرن کان انھن جو عدد ڪرائي نئون انگ چوائي، ۽ بورڊ تي ان جي لکيل صورت ٻه ڪين لکي ڏيکاري، تان جو ٩ جي انگ تائين ڪين سيکاري ھميشه ريت.

نالو	شئي جو عدد	انگن ۾ صورت
ھڪ	ا	١
ٻه	اا	٢
ٽي	ااا	٣
چار	اااا	٤

پنج	|||||	٥
ڇهه	||||||	٦
ست	|||||||	٧
اٺ	||||||||	٨
نو	|||||||||	٩

٢- پر جيڪڏهن ڪا به شئي ڪا نه هوندي ته ان جي لاءِ نشاني ڏيندي (٠) جنهنکي سڃ جي ٿو ٻڙي - انهن ڏهن نشانين مان هر هڪ کي انگ چئجي ٿو.

ان کان پوءِ ٻڌائجين ته سيڪڙي انگ مٿين ڏهن نشانين مان هڪ يا وڌيڪ جي ڪم آڻڻ سان ٺهن ٿا.

٣- هنئر نون کان مٿي انگ سيکارڻ جي ريت: نَو شيون اڳي ڳڻي رکيون اٿئون، هاڻي ٻي هڪ شئي ڳڏي پڇجو ته ڇوڪر چوندا ڏهه شيون آهن. ڪين ٻڌايو ته انهن ڏهن شين کي ٻڌي هڪڙي موڙي ٿا ڏاهيون. ڏسو ته فقط اِها ڏهن شين جي ٻڌل هڪ موڙي رکيل هوندي، مگر اُن کان سواءِ ڇڙيل يا جدا ٻي شئي نظر ڪا نه ايندي. اِن حالت ۾ هڪ موڙيءَ لاءِ بورڊ تي هڪ جو انگ لکو، ۽ ٻي جدا شئي جا رکيل ڪانهي، اِنڪري اُنجي جاءِ خالي ڏيکارڻ لاءِ هڪ ساڄي پاسي ٻڙي (١٠) ڏيئي ڇڏڻ گهرجي، جنهن مان معلوم ٿيندو ته اهو انگ هڪ جي ڏهوڻ آهي. هنئر ڏهن شين ۾ ٻي هڪ شئي ڳڏڻ سان بورڊ تي لکو ته ڏهن جي موڙيءَ لاءِ هڪ ساڳيو، باقي ڇڙيل شئي نه هئڻ ڪري جو اُنجي خالي جاءِ رهيل يعني ٻڙي (٠) ڏنل هئي،

هنن ان ٻڙيءَ جي ٻنهي پاسن هڪ جو انگ لکبو تہ هڻ رهت (١١) جو انگ ٿيندو. پر جي اڳ ٻہ ٻہ هڪ شئي گڏ ٻي تہ ٻارهن ٿيندا. ان حالت ۾ ٻهرين جاءِ ۾ ٻي هڪ جي ٻنهي پاسن ٻن جو انگ هڻ رهت (١٢) لکبو. ان طرح هڪ هڪ گڏيندا نوانوي تائين انگ ٺهرايو ۽ لکايو هنر يت:

تيرهن - ١٣، چوڏهن - ١٤، پندرهن - ١٥، سورهن - ١٦،
سترهن - ١٧، ارڙهن - ١٨، اڻويهہ - ١٩، ويهہ - ٢٠،
ايڪيهہ - ٢١، ٻاويهہ - ٢٢، تيويهہ - ٢٣، چوويهہ - ٢٤،
پنجويهہ - ٢٥، ڇويهہ - ٢٦، ستاويهہ - ٢٧، اٺاويهہ ٢٨،
اڻٽيهہ - ٢٩، ٽيهہ - ٣٠، ايڪٽيهہ - ٣١، ٻٽيهہ - ٣٢،
ٽيٽيهہ - ٣٣، چوٽيهہ - ٣٤، پنجٽيهہ - ٣٥، ڇٽيهہ - ٣٦،
ستٽيهہ - ٣٧، اٺٽيهہ - ٣٨، اڻيتاليهہ - ٣٩، چاليهہ - ٤٠،
ايڪيتاليهہ - ٤١، ٻائيتاليهہ - ٤٢، ٽيتاليهہ - ٤٣، چوئيتاليهہ - ٤٤،
پنجيتاليهہ - ٤٥، ڇائيتاليهہ - ٤٦، ستيتاليهہ - ٤٧، اٺيتاليهہ - ٤٨،
اڻونجاهہ - ٤٩، پنجاهہ - ٥٠، ايڪونجاهہ - ٥١، ٻاونجاهہ - ٥٢،
ٽيونجاهہ - ٥٣، چوونجاهہ - ٥٤، پنجونجاهہ - ٥٥، ڇاونجاهہ - ٥٦،
ستونجاهہ - ٥٧، اٺونجاهہ - ٥٨، اڻهٺ - ٥٩، سٺ - ٦٠،
ايڪهٺ - ٦١، ٻاهٺ - ٦٢، ٽيهٺ - ٦٣، چوهٺ - ٦٤،
پنجهٺ - ٦٥، ڇاهٺ - ٦٦، ستهٺ - ٦٧، اٺهٺ - ٦٨،
اڻهتر - ٧٩، ستر - ٧٠، ايڪهتر - ٧١، ٻاهتر - ٧٢،
ٽيهتر - ٧٣، چوهتر - ٧٤، پنجهتر - ٧٥، ڇاهتر - ٧٦،
ستهتر - ٧٧، اٺهتر - ٧٨، اڻاسي - ٧٩، اسي - ٨٠،
ايڪاسي - ٨١، ٻياسي - ٨٢، ٽياسي - ٨٣، چوراسي - ٨٤،
پنجاسي - ٨٥، ڇهاسي - ٨٦، ستاسي - ٨٧، اٺاسي - ٨٨،
اڻانوي - ٨٩، نوي - ٩٠، ايڪانوي - ٩١، ٻيانوي - ٩٢،
ٽيانوي - ٩٣، چورانوي - ٩٤، پنجانوي - ٩٥، ڇهانوي - ٩٦،
ستانوي - ٩٧، اٺانوي - ٩٨، نوانوي - ٩٩ ——

٩٩ (نوانوي) جي معنيٰ آهي، نو موڙيون ڏهن ڏهن شين جون ۽ نو جدا شيون. مثلاً جي اُنهن ۾ ٻي هڪ شئي گڏبي تہ ڏهين موڙي بہ ٺهي پوندي. اِنهن ڏهن ڏهن شين جي ڏهن موڙين کي گڏي هڪ گڏو ڪري ٻڌون تہ جهنڪي سڏيون ٿا هڪ سؤ. پوءِ تي ان هڪ گڏي لاءِ هڪ جو انگ لکو، ڏسبو تہ گڏبي ڏاران ٻچت ۾ ٻي نڪا موڙي ۽ نڪا ڪا ڇڙيل شئي آهي، انڪري ٻنهي خالي جاين تي ٻڙيون ڏيئي ڇڏيون ضرورت (١٠٠).

ٻڙي (٠) جي جدا هوندي تہ سندس قيمت اصل ڪانهي، مگر جي انگن سان گڏ جي سندن ساڄي پاسي پيئي ايندي تہ انهن انگن جي اصل قيمت کي ڏهوڻو ڪري ڇڏيندي ۽ جيئن تہ رڳو (٨) نشاني کي اٺ چئبو ۽ پر جي سندس ساڄي پاسي ٻڙي ڏبي تہ اصل انگ اٺن جي ڏهوڻ يعني اسي (٨٠) ٿي پوندي. جاڪون تہ ٨ ڏيکارين ٿا ٨ موڙيون ١٠ شين جون ۽ (٠) ٻڙي ڏيکاري ٿي تہ ڇڙي شئي ڪا ڪا نہ آهي. ساڳي طرح (٨٠٠) ڏيکارين ٿا ٨ گڏا، موڙي ڪا ڪا نہ ۽ ڇڙي شئي ڪا ڪا نہ.

٤- مٿين انگن ۾ ڏسبو تہ ڇڙن انگن ۾ وڏي ۾ وڏو انگ (٩) ٿئي ٿو. انهن کي ايڪا چئبو آهي ۽ پهرين جاءِ تي لکيا آهن. پر جي انهن کي پنهنجي پهرين جاءِ ڏان ٽپائي ٻي جاءِ ۾ آڻجي ٿو، تہ اصل قيمت کان سندن ڏهوڻي قيمت ٿئي ٿي. جيئن تہ (٥) هي فقط پنج ايڪا ٿو ڏيکاري ۽ پر جي سندس اڳيان ٻيو ڪو انگ لکجي جيئن (٥٤) تہ هن حالت ۾ پنجن ايڪن مان ٿري ڏهہ ٻيا پنج ايڪا يا پنج ڏهاڪا ٿين ٿا ۽ جيئن ايڪن جي اڳيان اچڻ ڪري سندس ملهہ چوڻجاهہ

ٿئي ٿو. اهڙيءَطرح جي انهن (٥) جي اڳيان ٻه انگ لکي ڪيس ٽيءَ جاءِ تي ٻهارجي ته سندس ملهه سؤڻو ٿي پوندو. جئن ته (٥٤٣) هن جي معنيٰ آهي سؤ پيرا (٥) ايڪا ۽ ڏهه پيرا (٤) ايڪا ۽ (٣) ايڪا، سڀ مڙئي ٿيا پنج سو ٽيتاليهه.

انهيءَ ريت جئن جئن هڪ هڪ درجو کڻون انگ جي اڳيان وڌائبو وڃبو تئن تئن ان انگ جو ملهه ڏهوڻو ڏهوڻو وڌندو ويندو.

٥- ٻن انگن سان ٺهندڙ وڏي ۾ وڏو انگ (٩٩) آهي، ان کان پوءِ سؤ (١٠٠) ٽن انگن سان ٺهندڙ انگ آهي. اِن ۾ مٿئين وانگر هڪ هڪ ايڪو گڏي انگ ڏاهيو هن ريت:

هڪ سو هڪ -١٠١، هڪ سو ٻه -١٠٢، هڪ سو ٽي -١٠٣، هڪ سو چار -١٠٤، هڪ سو پنج -١٠٥، هڪ سو ڇه -١٠٦، هڪ سو ست -١٠٧، هڪ سو اٺ -١٠٨، هڪ سو نو -١٠٩، هڪ سو ڏهه -١١٠، هڪ سو ويهه -١٢٠، هڪ سو ٽيهه -١٣٠، هڪ سو چاليهه -١٤٠، هڪ سو پنجاهه -١٥٠، هڪ سو سٺ -١٦٠، هڪ سو ستر -١٧٠، هڪ سو اسي -١٨٠، هڪ سو نوي -١٩٠،

ٻه سو -٢٠٠،	ٽي سو -٣٠٠،	چار سو -٤٠٠،
پنج سو -٥٠٠،	ڇه سو -٦٠٠،	ست سو -٧٠٠،
اٺ سو -٨٠٠،	نو سو -٩٠٠،	نو سو نوانوي -٩٩٩،

٩٩٩ ۾ جي هڪ ايڪو گڏبو ته ڏهه سو يا هڪ هزار (١٠٠٠) ٿيندو. هن ۾ ڏسبو ته هڪ هزار جي انگ کي چوٿين جاءِ تي رکيو ويو آهي، ۽ سندس اڳيان ٽن جاين تي ٻڙيون ڏنل آهن. انڪري ٽن انگن سان ٺهندڙ وڏي ۾ وڏو انگ آهي (٩٩٩). جي هڪ

هزار جي انگ (١٠٠٠) کي اڃا به اڳتي وڌائيندا هلندا، ته ڏسندا ته چئن انگن سان لکندڙ وڏي ۾ وڏو انگ (٩٩٩٩) ٿيندو. ۽ اُن ۾ هڪ ايڪي گڏڻ سان ڏهه هزار (١٠٠٠٠) ٿيندا، جن مان هڪ هزار جڙيو، جو پنجين جاءِ تي لکجي ٿو ۽ سندس ساڄي پاسي چار ٻڙيون ڏجن ٿيون.

٦ـ جڏهن معلوم ٿي چڪو، هر هڪ انگ پنهنجي قيمت سارو ڪهڙي جاءِ تي لکجي ٿو، تڏهن استعمال ڪرڻ لاءِ شروعات ۾ هن ريت خانا ٺهرائي درجا لکائڻ گهرجن:

ايڪا	ڏهاڪا	سو	هزار	ڏهه هزار
٦	٩	٣	٧	٥

٥٧ هزار (٧ هزار ۽ ٥ ڏهه هزار) ٣ سو ڇهانوي ٩٦ (٦ ايڪا ۽ ٩ ڏهاڪا) هنن خانن جا نمبروار نالا هن ريت آهن: ايڪن، ڏهن، سون، هزارن، ڏهه هزارن.

استعمالي سوال

٧ـ انگن سيکارڻ بعد هيٺيان سوال ڇوڪرن کان پڇڻ گهرجن:

(الف) هيٺين ڏهاڪن ۽ ايڪن مان انگ ٺاهي ٻڌايو:

١ـ ٢ ڏهاڪا ۽ ٧ ايڪا. ٢ـ ٤ ڏهاڪا ۽ ٩ ايڪا. ٣ـ ٨ ڏهاڪا ۽ ٢ ايڪا. ٤ـ ٧ ڏهاڪا. ٥ـ ٦ ڏهاڪا ۽ ٦ ايڪا. ٦ـ ٥ ڏهاڪا ۽ ٣ ايڪا. ٧ـ ٩ ڏهاڪا ۽ ٨ ايڪا وغيره.

(ب) هيٺين انگن جا ڏهاڪا ۽ ايڪا ڇڻو:
١-٣٢، ٢-١٩، ٣-٣٧، ٤-١٥، ٥-٩٥، ٦-٦٧، ٧-٧٩، ٨-٧٠، ٩-٨٨، ١٠-٩٥، ١١-٩٩ وغيره.

باب ٻيو.

انگ ۽ درجا پڙهڻ ۽ لکڻ.

٨- مٿي ڏيکاري آياسون ته گهڻن انگن جي لکيل درجي ۾ ساڄي پاسي وارو پهريون انگ اوترا ايڪا ٿو ڏيکاري؛ ۽ ان کان پوءِ يعني ٻي جاءِ تي لکيل انگ اوترا ڏهاڪا؛ ۽ ٽي جاءِ تي لکيل انگ اوترا سؤ؛ ۽ چوٿين جاءِ تي لکيل انگ اوترا هزار ٿو ڏيکاري. جئن ته ٤٥٣٧؛ هن جو مطلب آهي چار هزار پنج سؤ (ٽي ڏهاڪا ۽ ست ايڪا) ستٽيهه.

٩- گهڻن انگن ۾ لکيل ڪو به درجو جڏهن پڙهبو آهي، تڏهن پهرياءُ ساڄي پاسي کان انجو ڳاڻيٽو ڪبو يعني ساڄي پاسي جي پهرئين انگ کان نمبروار ايڪن، ڏهن، سون، هزارن، وغيره گڻي درجي جي پڇاڙيءَ واري انگ تي اچي بيهبو؛ پوءِ ان جي پڇاڙيءَ واري انگ تي جنهن خاني جو نالو اچي، تنهن کان وٺي اُبتو ايڪن جي انگ تائين اهي درجي جا انگ پڙهي وڃبا. جئن ته ٣٧٦٤٥؛ هن ۾ ٥ کي ايڪن ۽ ٤ کي ڏهن ۽ ٦ کي سون ۽ ٧ کي هزارن ۽ ٣ کي ڏهه هزارن وارا ڏيباءِ؛ پوءِ پڙهڻ وقت اُبتو هلبو يعني ستٽيهه هزار (ٽي ڏهه هزار ۽ ست هزار) ڇهه سو پنجيتاليهه (چار ڏهاڪا ۽ پنج ايڪا)

ڪري پڙهيا. ٻڙي ڪنهن درجي ۾ ڪنهن انگ جي بدران ٻڙي (٠) اچي ته ايڪن ڏهن ڪرڻ وقت انکي ٻڌڻبو، مگر درجي پڙهڻ وقت ٻڙيءَ واري خاني جو ڳاڻو نه پڙهبو ڇو ته ٻڙي ڏيکاري ٿي ته اُن خاني ۾ ڪجهه ڪين آهي. جيئن ته ٨٠٧٤، هن ۾ سون جي خاني ۾ ٻڙي ڏنل آهي، انڪري هن ريت درجو پڙهبو ته اٺ هزار چوهتر (ست ڏهاڪا ۽ چار ايڪا).

١٠ - درجن لکڻ لاءِ پڻ پهرئين باب ۾ ڏيکاريو آئون، ته ڇوڪرن کي گهرجي ته درجن لکڻ کان اڳ ايڪن، ڏهن، سون، وغيره لاءِ خانا يا ٻڙيون لکي ڇڏيو. پوءِ جو جو انگ ڪين لکڻ لاءِ گهرجي، اهو مقرر خاني يا ٻڙيءَ جي جاءِ تي لکندو اچجي. جيئن ته جي ٧٦٢٤ جو درجو لکائڻو اٿون ته پهريائين هيٺئين ريت ٻڙيون ڏياري، پوءِ انهن جي هيٺان انگ لکائڻ گهرجن.

هزارن	سون	ڏهن	ايڪن
٧	٦	٢	٤

هن ۾ وڏو فائدو هي ٿيندو ته جي ڪنهن درجي ۾ ڪو انگ نه جڳبو ته ان جو خانو يا جاءِ خالي رهندي ۽ ان هنڌ تي ٻڙي اڳيئي ڏنل هوندي. جيئن ته جي ٥٠٤٨ لکائڻا هوندا ته هن ريت لکندا:

هزارن	سون	ڏهن	ايڪن
٥	٠	٤	٨

هن ۾ درجي لکندي سون جي جاءِ خالي ٿي رهي، جنهن جي جاءِ ڀرڻ لاءِ ٻڙي مٿان بيٺل آهي. انڪري شروعات ۾ انگن لکڻ جي استعمال ۾ گهڻي سهوليت ٿيندي ۽ مدد ملندي. ڪجهه

استعمال بعد ڇوڪرين ڏيڻ ڏاران ٻاهري وڏا وڏا درجا لکي سگهندا.

استعمالي سوال

۱۱- (الف) هيٺان انگ پڙهي ٻڌايو:

(۱) ۳۷، ۳۹، ۷۳، ۵۹، ۷۹، ۸۷، ۸۹، ۹۰.

(۲) ۱۰۵، ۲۷۹، ۳۷۰، ۶۰۹، ۷۴۹، ۸۰۱، ۷۰۰، ۹۸۹.

(۳) ۱۰۲۹، ۱۲۰۳، ۱۴۷۰، ۱۹۰۰، ۲۰۰۵، ۳۰۲۰.

(ب) هيٺان انگ درجن ۾ لکي ڏيکاريو

(۱) سترهن، اٺتيهه، ٽيتاليهه، سترونجاهه، سٺ، اٺهتر، ستاسي، اٺانوي، نوانوي،

(۲) هڪ سو هڪ، ٻه سو ٽيهه، چار سو اٺيتاليهه، ڇهه سو ستهٺ، اٺ سو اٺاسي، نوسو،

(۳) هڪ هزار ست، ٻه هزار اٺويهه، ٽي هزار چار سو ٻاون، نوهزار اٺانوي، ست هزار، اٺ هزار ست سو ٻاونجاهه.

متفرقا سوال

(۱) هڪ درجي واري وڏي ۾ وڏي رقم ٻڌايو.

(۲) ٻن درجن واري ننڍي ۾ ننڍي ۽ وڏي ۾ وڏي رقم ٻڌايو.

(۳) ٽن درجن واري سڀڪان ننڍي ۽ چئن درجن واري سڀڪان وڏي رقم ٻڌايو.

(۴) ۴۲۵۳، من انگ ۾ سڀني کان وڏي قيمت وارو ڪهڙو درجو آهي ۽ سڀني کان گهٽ ملهه وارو ڪهڙو.

(۵) ٻه هزار ٽي سو ٽن ۾ ڏاهڪا ٻڌايو.

(۶) ٻه سو سٺ ايڪا ٽن ۾ ڏاهڪا ٻڌايو.

باب ٽيون.

ڪوڙا

ڪوڙا شاگرد لکي سمجهائڻ کانسواءِ رکيو ڪتاب ڏان ياد نه ڪرائجن - ڀريا ڇوڪرن کي سمجهائڻ گهرجي بلڪ ڇوڪرن جي مدد سان جمسي مٽڪن سان ڪاڻڻ

کھڻن. جڏهن ڇوڪر چڱي طرح سمجهي رهن، تڏهن ٻلي بر زبان ياد ڪن جئن ٻڪي جو ڪوڙو پهريائين شاگرد ڪڪڙين يا ڏڪرين يا مڻڪن سان ڳڻين جئن تہ :-

هڪ دفعو ٻہ ڪڪڙيون رکبيون تہ ٻہ ٿيون	(۱ دفعو)	۲
۲ دفعا ٻہ ڪڪڙيون رکبيون تہ چار ٿيون	(۲ دفعا)	۲ ۲
۳ دفعا ٻہ ڪڪڙيون رکبيون تہ ڇہ ٿيون	(۳ دفعا)	۲ ۲ ۲
۴ دفعا ٻہ ڪڪڙيون رکبيون تہ اٺ ٿيون	(۴ دفعا)	۲ ۲ ۲ ۲
۵ دفعا ٻہ ڪڪڙيون تہ ڏھہ ٿيون	(۵ دفعا)	۲ ۲ ۲ ۲ ۲
۶ دفعا ٻہ ڪڪڙيون تہ ٻارهن ٿيون	(۶ دفعا)	۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲
۷ دفعا ٻہ ڪڪڙيون تہ چوڏهن ٿيون	(۷ دفعا)	۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲
۸ دفعا ٻہ ڪڪڙيون رکبيون تہ سورهن ٿيون	(۸ دفعا)	۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲
۹ دفعا ٻہ ڪڪڙيون رکبيون تہ ارڙهن ٿيون	(۹ دفعا)	۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲
۱۰ دفعا ٻہ ڪڪڙيون رکبيون تہ ويہ ٿيون	(۱۰ دفعا)	۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲ ۲

سيکڻهن ڪوڙي سيڪارڻ کان اگر بهتر آهي تہ انهي ڪوڙي سان لاڳو جوڙ ۽ ڪٽ استعمالي طور شاگردن کي ڪرائجي جئن تہ ٻڪي جي ڪوڙي سيکارڻ کان اڳي شاگرد هينئيون استعمال ڪن -

جوڙ

۲	۽	۲	برابر ٿيا	۴
۴	۽	۲	برابر ٿيا	۶
۶	۽	۲	برابر ٿيا	۸
۸	۽	۲	برابر ٿيا	۱۰
۱۰	۽	۲	برابر ٿيا	۱۲
۱۲	۽	۲	برابر ٿيا	۱۴
۱۴	۽	۲	برابر ٿيا	۱۶
۱۶	۽	۲	برابر ٿيا	۱۸
۱۸	۽	۲	برابر ٿيا	۲۰

ڪٽ

۲۰	مان ۲ ويا	باقي بچيا	۱۸
۱۸	مان ۲ ويا	"	۱۶
۱۶	مان ۲ ويا	"	۱۴
۱۴	مان ۲ ويا	"	۱۲
۱۲	مان ۲ ويا	"	۱۰
۱۰	مان ۲ ويا	"	۸
۸	مان ۲ ويا	"	۶
۶	مان ۲ ويا	"	۴
۴	مان ۲ ويا	"	۲
۲	مان ۲ ويا	" ڪجهہ ڪين	

يعني (۰) ٻڙي

اھڙيءَ طرح جڏھن شاگرد ٻاڻ سمجھي وڃن تڏھن
ھيٺين طور ٻڪي جو ڪوڙو ياد ڪن.

ايڪ	ڏون يا ٻڪو	ڏون يا ٻہ	٢
ٻہ	ڏون يا ٻڪان	چار	٤
ٽہ	ڏون يا ٻڪان	ڇہ	٦
چار	ڏون يا ٻڪان	اٺ	٨
پنج	ڏون يا ٻڪان	ڏھہ	١٠
ڇہ	ڏون يا ٻڪان	ٻارھن	١٢
ست	ڏون يا ٻڪان	چوڏھن	١٤
اٺ	ڏون يا ٻڪان	سورھن	١٦
نو	ڏون يا ٻڪان	ارڙھن	١٨
ڏھہ	ڏون يا ٻڪان	ويہ	٢٠

تنھنکانپوءِ ٽڪي جو ڪوڙو ٻہ ٻڪي ڪوڙي وانگر
ٻاڻ ڪڪڙين سان ڏاھي وڃن ۽ پوءِ برزبان ياد ڪن.

(ڪوڙو ٽڪي جو)

ايڪ	ٽڪان يا ٽي	ٽي	٣
ٻہ	ٽڪان يا ٽي	ڇہ	٦
ٽہ	ٽڪان يا ٽي	نو	٩
چار	ٽڪان يا ٽي	ٻارھن	١٢
پنج	ٽڪان يا ٽي	پندرھن	١٥
ڇہ	ٽڪان يا ٽي	ارڙھن	١٨
ست	ٽڪان يا ٽي	ايڪيھہ	٢١
اٺ	ٽڪان يا ٽي	چوويھہ	٢٤
نو	ٽڪان يا ٽي	ستاويھہ	٢٧
ڏھہ	ٽڪان يا ٽي	ٽيھہ	٣٠

مٿيون فهمايشون سيني ڪوڙن لاءِ آهن ڪوڙن سڪڙ جو مطلب هيءُ آهي تہ اڳتي حسابن ۾ ڪم اچن يعني جيڪڏهن چئجي تہ هڪ ڇوڪر کي ٣ - آنب ٿا ملن تہ پنجن ڇوڪرن کي ڪيترا انب ملندا - تہ يڪدم ٽڪي جي ڪوڙي جي مدد سان معلوم ٿيندو تہ ١٥ - انب ملندا سا ڳيو حساب جوڙ جي رستي ٣ کي ٥ دفعا هڪ ٻئي هيٺان رکي جوڙ ڪبو تہ جواب ١٥ نڪرندو جئن -

٣
٣
٣
٣
٣

جواب ١٥ - انب

پر اهڙيطرح ڪرڻ ۾ وقت وڌيڪ ٿو لڳي - تنهن ڪري ڪوڙي جي مدد سان ترت ۽ سهنجائي سان اهڙا حساب ڪڍي سگهجن ٿا ڇو تہ ضرب هڪڙو سولو رستو جوڙ جو آهي •

باب چوٿون

نشانيون

+ هيءَ نشاني جوڙ جي آهي جنهنکي واڌو ڪري پڙهبو آهي اها نشاني جن رقمن يا انگن جي وچ ۾ ڏسو تہ يڪدم سمجهو تہ اهي رقمون يا انگ جوڙ ڪرڻا آهن •

— هيءَ نشاني ڪٽڻ جي آهي جنهنڪري ڪاٽو نالي سان سڏبو آهي.

(×) يا (جو) هي نشانيون ضرب جون آهن جن کي ضربيان يا (ٻيڻان) ڪري سڏبو آهي.

(÷) هيءَ نشاني ونڊ جي آهي جنهنڪري (ونڊيان) ڪري ڄاڻبو آهي.

(=) هيءَ نشاني برابري جي آهي جنهنڪري برابر ڪوٺبو آهي.

باب پنجون

(سادي جوڙ)

سادي جوڙ جو رستو اهو آهي جنهن جي وسيلي ٻن يا ٻن کان وڌيڪ هڪ جهڙين رقمن کي گڏي هڪ ڪجي جيئن ته ٢-انب ۽ ٤-انب ۽ ٦ انب جوڙ ڪريو يعني ٻڌايو ته مڙيئي انب ڪيترا ٿيا.

قاعدو - چڱو ائين آهي ته پهريائين جيئن ٢، ٤ ۽ ٦ انب رکي پاڻ گڏي وري ڳڻائجن. اهڙيءَ استعمال بعد آڱرين جو زباني جوڙ ڪرائجي، هن ريت:

١- ٧ ۽ ٽي ڪندا هلو ۽ ٻڌايو ته پوري پوري ڪيترا ٿيا.

٢- ٣ ۽ ٥ ۽ ٩ گڏيندا ٢٠ تائين جوڙ ڪريو وغيره.

جڏهن انهن ۽ ٻين جو استعمال ٻارن کي ٿئي، تڏهن اڪيلي نمونو ڪين سيکارجي، هن ريت: ته مڙيئي رقمون نمبروار هڪ ٻئي هيٺان لکي وجهو. ايڪا ايڪن هيٺان، ڏهاڪا ڏهاڪن هيٺان، سو سون هيٺان، پوءِ جوڙ ڪريو. جيڪڏهن ايڪن مان ڏهاڪو ٺهي سگهي ته ڏهاڪي کي ٻيائي ڏهاڪن جي خاني ۾ رکو مثلا مٿيون حساب هن طرح ڪبو.

ڏهاڪا	ايڪا
	٢
	٤
	٦
١	٢

يعني هڪ ڏهاڪو ۽ ٢ - ايڪا يا ١٢ - ايڪا

هن حساب ۾ ايڪا جوڙ ڪيا سون تہ ٢ ۽ ٤ ٿيا ٦ ۽ ٦ سي ٿيا ١٢ - پر ١٢ مان هڪ ڏهاڪو ٿيي سگهيئو تنهڪري ڏهاڪو ٿپائي ڏهاڪن جي خاني ۾ رکيوسون باقي ٻہ ايڪا ايڪن جي جاءِ تي رکيا ويا تنهڪري جواب ٿيو هڪ ڏهاڪو ۽ ٻہ ايڪا جملہ ١٢ - انب.

مثال ٢ - ٦ ۽ ٨ ۽ ١٠ جوڙ ڪريو يعني ١٠ + ٨ + ٦

قاعدو مٿي سمجهايو ويو آهي - اهو خيال ۾ آڻي هن طرح رات ڪريو.

ڏهاڪا	ايڪا
	٦
	٨
١	٠
٢	٤

يعني ٻہ ڏهاڪا ۽ ٤ - ايڪا يا ٢٤

ايڪا ايڪن سان جوڙ ڪياسون تہ ٿيا ١٤ - تنهن مان هڪ ڏهاڪو ڏهاڪن جي خاني ۾ ڏي ڪڍي ٤ - ايڪا - ايڪن جي خاني ۾ رکياسون - وري اڳتي ٻہ ڏهاڪا ٿيا سي ڏهاڪن جي خاني ۾ رکيا ويا تنهڪري جواب ٿيو ٢ ڏهاڪا ۽ ٤ - ايڪا يعني ٢٤

مثال ٣ - ١٣ ۽ ٢٤ ۽ ٣٨ ۽ ٤٩ جوڙ ڪريو يعني

١٣ + ٢٤ + ٣٨ + ٤٩

شاگردن کي ايڪن ۽ ڏهاڪن ۽ سون جي سمجهاڻي اڳيئي گهڻي قدر سيکاري ويئي آهي ماڻي جوڙ سيکارڻ مهل هيٺين طرح جنسي شين سان پڻ استعمال ڪرائجي مثلا مٿيون حساب يعني ١٣ ۽ ٢٤ ۽ ٣٨ ۽ ٤٩ جوڙ ڪرڻا آهن ته هن ريت ڪجي.

ايڪا	ڏهاڪا	سو	ايڪا	ڏهاڪا
٣	١	٠	•••	□ ڏهاڪا
٤	٢	٠	••••	□□ ڏهاڪا
٨	٣	٠	•••••••••	□□□ ڏهاڪا
٩	٤	٠	••••••••••	□□□□ ڏهاڪا
ايڪا	ڏهاڪا	سو	ايڪا	ڏهاڪا
٤	٢	١	••••	(□□)
				سو

يعني جواب ٿيو (١٢٤) هڪ سو چوويه

اهڙيطرح سمجهڻ کانپوء هيٺيان حساب سڀ هيٺين طرح ڪرڻ گهرجن -

مثال ٤- ٣٥ ۽ ٤٢ ۽ ٨٨ جوڙ ڪريو

ايڪا	ڏهاڪا	سو
٥	٢	٠
٢	٤	٠
٨	٨	٠
٥	٥	١

واٽ

يعني هڪ سؤ ۽ ٥ ڏهاڪا ۽ ٥ ايڪا يا ١٥٥ جواب

ايڪا جوڙ ڪياسون ته ٿيا ١٥ - تن مان هڪ ڏهاڪو ڏهاڪن ڏي کڻي رهيل ٥ - ايڪا ايڪن جي خاني ۾ رکياسون پوءِ ڏهاڪا جوڙ ڪياسون ته ٿيا ١٥ - تن مان ڏهن ڏهاڪن جو سو ٿيو - مٿي ٥ ڏهاڪا بچيا سي ڏهاڪن جي خاني ۾ رکياسون ۽ هڪ سو سون جي خاني ۾ رکيو ويو.

(٥) ٦٢٠ ۽ ٩٢٢ ۽ ٤٧٥ ۽ ٨٨٨ جوڙ ڪريو يا ٨٨٨ + ٤٧٥ + ٩٢٢ + ٦٢٠

هزار	سو	ڏهاڪا	ايڪا
(٢)	(٢)	(١)	
٠	٦	٢	٠
٠	٩	٢	٢
٠	٤	٧	٥
٠	٨	٨	٨
٢	٩	٠	٥

يعني ٢ هزار ۽ نوسو ۽ ٥- ايڪا يا ٢٩٠٥ جواب

ٻيءَ صاف ريت

(٢)	(١)	
٦	٢	٠
٩	٢	٢
٤	٧	٥
٨	٨	٨
٢٩	٠	٥

٢٩٠٥ - جواب.

مٿين حساب ۾ ايڪا ۱۵ ٿيا تن مان هڪ ڏهاڪو مٿي ڪٽي رهيل ۵ ايڪا ايڪن جي خاني ۾ رکيا ويا، ٻه وري ڏهاڪا ٿيا ۲۰ تن جا ٻه پورا ۲ سو سون جي خاني ۾ رکي ڏهاڪن جي جاءِ خالي هئڻڪري (۰) ٻڙي ڏنيسون ٻه ۲۹ سؤ ٿيا يعني ۹ سو ۽ ۲ هزار تنهنڪري جواب ٿيو ۲۹۰۵ ٻه هزار نو سو پنج.

(نوٽ) مٿين مثال مان ڏسبو ته ايڪن مان جو هڪ ڏهاڪو ٻيو سو ڏهاڪي واري خاني جي مٿان ڏنگين ليڪن جي وچ ۾ لکيو ويو آهي ۽ وري ڏهاڪن مان جي ۲ سو ٿيا سي سون جي خاني ۾ ساڳي طرح لکيل آهن ۽ سون مان جي ۲ هزار ٿيا سي هزار واري خاني ۾ ڏنگين ليڪن اندر لکيل آهن.

(۶) گوپال وٽ ۶۰ صوف آهن، صالح وٽ ۴۰، موتيءَ وٽ ۸۰ ٻڌايو ته سڀني وٽ صوف ڪيترا آهن.

وات
۶۰
۴۰
۸۰
―――
۱۸۰ جواب ۱۸۰ صوف آهن.

(۷) صالح کي ۲۵ رپيا انعام مليو ۽ سليمان کي ۴۷ رپيا ۽ محمد کي صالح ۽ سليمان جيترو چڻو ته ڪل تنهين کي گهڻا رپيا مليا؟

وات- صالح کي ۲۵ رپيا ۽ سليمان کي ۴۷ رپيا محمد کي صالح ۽ سليمان جيترا يعني ۲۵ + ۴۷ سي ٿيا ۷۲، تنهنڪري صالح جا ۲۵ رپيا، سليمان جا ۴۷ رپيا ۽ محمد جا ۷۲ رپيا، تنهين کي ڪل ۱۴۴ رپيا انعام مليو.

(۸) آخوند محمد حسين کي ۳۹ رپيا سرڪار گرانٽ ڏني ۽ قاضي قادربخش کي ۵۷ رپيا ۽ مولوي

عثمان کي ٣٢ ۽ سيني کي گهٽا رپيا سرڪار مان مليا .

(وات) آخوند محمد حسين کي ٣٩ رپيا ، قاضي قادربخش ، کي ٥٧ رپيا ، مولوي عثمان کي ٣٢ رپيا ، انهن سڀني کي ڪل ١٢٨ ا رپيا مليا .

جوڙ جا حساب

(١) الف ١٧ + ٢٢ (ب) ١٩ + ٢٨

(٢) الف ٣٣ + ٥٤ (ب) ٦٥ + ٩٧

(٣) الف ٢٧ + ٣٧ + ٦٤ (ب) ٩٧ + ١٠٨ + ٤٥٤

٤ الف ـ ٧٩ + ٣٠٧ + ٢١٠ + ٧٠٠ + ٨٠٥ + ٢٦٩ .

٤ ب ـ ١٠١ + ١٠٠١ + ٧٢٩ + ٢٠٢٠ + ٣٦٠٤ .

٥ الف ـ ١٤٧ + ٣٠٩ + ٨٩ + ١٠٠ + ٩٠٢٥ .

٥ ب ـ ٥٣٧ + ٦٠٧ + ٤٩ + ٢٠٠٧ + ٧٠٢٩ .

٦ الف ـ ٦٩١ + ١٠٢٥ + ٤٩٤٤ + ١٧٠١

٦ ب ـ ٩٠٠١ + ٢١٥٣ + ٥٤٦٥ + ٤١١٢ .

(٧) ٦٠٥١ + ١٢١٣ + ٥١٤٣ + ٣٩٠٩ .

(٨) ١٠٢١ + ٣٦٥٥ + ٨٤٠١ + ٥٥٥٥ .

(٩) ڪراچي کان ڪوٽڙي ١١٠ ميل آهي ڪوٽڙي کان حيدرآباد ٦ ميل آهي حيدرآباد کان بدين ٦٢ ميل پري آهي ته ٻڌايو ته ڪراچيءَ کان بدين ڪيترو پنڌ آهي ؟

(١٠) شڪارپور ۾ ٥٠٠ دڪان ڪپڙي وڪڻندڙن جا آهن ۽ ٤٨ دوڪان درزين جا آهن ۽ ١٠٢ دوڪانن

موچين جا آهن ۽ ٢٣٠ دُڪان آن وڪڻندڙن جا
آهن ۽ ٨١٨ دُڪان ٻئي ريزڪي سامان وڪڻندڙن
جا آهن چئو تہ شڪارپور ۾ سڀ دُڪان ڪيترا آهن.

(١١) هڪ ريلوي سٽيشن تي جيڪي ٻگيون بيٺليون
آهن تن مان هڪڙي ٥- روپيا ٿي ڪمائي ٻي ٢- روپيا
۽ ٽين ٦- رپيا ۽ چوٿين اٺن سيني جي ڪمائي جيترو —
هاڻي ٻڌايو تہ سڀ ٻگيون هر روز ڪيترو ٿيون ڪمائين؟

(١٢) هڪڙي ڇوڪر کي پنهنجو باغ آهي هن
٢ ڇوڪرن کي پنهنجي باغ ۾ آندو ۽ هر هڪ ڇوڪر
کي ٢٥ صوف ڏنا ۽ چئو تہ سڀئي گهڻا صوف ڏنائين؟

(نوٽ) هي حساب ضرب جي وسيلي تمام جلد
۽ گهڻو سولائي سان ٿيندو پر جڏهن اڃان ضرب ڪانہ
سيکاري وئي آهي تڏهن جوڙ جي رستي سيکارڻ گهرجي؟

(١٣) ڪنهن اسڪول جي ستين درجي ۾ ١٣
ڇوڪر، ڇهين ۾ ١٨، پنجين ۾ ٩، چوٿين ۾ ٣٣، ٽئين
۾ ٦٣، ٻئي ۾ ١٨، پهرئين ۾ ٢٦، ۽ ٻاراڻي ڪلاس ۾
ستين ۽ پهرين درجي جي ڇوڪرن جيترا ڇوڪرا آهن،
هاڻي سڄي سڪول جا ڇوڪرا ٻڌايو؟

(١٤) هڪڙي باڪري وٽ ١٢٧ انب ۽ ٢٥٦
زيتون ۽ ٨٥٨ انجير ۽ ١٢٣ ڏاڙهون ۽ ٢٨٧ ڪتيون
انبڙون ۽ ٩١ سيتا ڦل رکيل هوا ٻڌايو تہ جملي ميوي
جو وٽس ڪيترو عدد هو؟

(١٥) ٻن رقمن مان هڪڙي ٤٢٩ آهي ۽ ٻي انهيءَ کان ١٦٩ وڌيڪ آهي تہ ٻنهين جو جوڙ ٻڌايو؟

(١٦) ٣ باغ ڏٺم هڪڙي ۾ ٥٠ وڻ، ٻئي ۾ پهرئين کان ٢٠ گهٽ ۽ ٽئين ۾ پهرئين ۽ ٻئي جي جوڙ کان ٢٠ وڌيڪ آهن ڇٽو تہ مڙيئي گهڻا وڻ آهن؟

(١٧) جنوري ۾ ٣١، فيبروري ۾ ٢٨، مارچ ۾ ٣١ اپريل ۾ ٣٠ ۽ مئي ۾ ٣١ ڏينهن آهي ڪنهن ماڻهوءَ کي پورهيو ڏنو آهي ٻڌايو تہ جنوري جي ٢٧ تاريخ کان مئي جي ١٧ تاريخ تائين ڪيترن ڏينهن جو پورهيو ڏيونس؟

(١٨) عيسوي سن کان ٧١٢ ورهہ اڳي کان وٺي ١٩٠٩ عيسوي تائين ڪيترا ورهہ ٿيا؟

(١٩) گلوءَ کي ٢٣ ڏاسپاٽيون ڏنم ۽ جادم کي گلوءَ کان ١٧ وڌيڪ ۽ موتوءَ کي ١٢ ڏنم ۽ ڏني کي گلوءَ ۽ جادم ۽ موتوءَ جي جوڙ کان ٩ وڌيڪ پوءِ بہ ١٥ ڏاسپاٽيون بچي پيم ڇٽو تہ مون وٽ اصل ڏاسپاٽيون ڪيتريون هيون؟

(٢٠) ٻن درجن مان سڀ کان وڏو، ٽن درجن مان سڀ کان ننڍو، پنجن درجن مان سڀ کان وڏو ۽ ڇهن درجن مان سڀ کان ننڍو جيڪو انگ ٺهي، تن سڀني جو جوڙ ڪريو؟

(٢١) حيدرآباد کان بمبئي (٨٠٠) ميل پري آهي ۽ بمبئي کان مدراس (٩١٢) ميل پري آهي ۽

مدراس کان ڪلڪتو ۱۵۹۹ ميل ۽ ڪلڪتي کان لاهور ۱۹۷۱ ميل ۽ لاهور کان ملتان ۳۵۹ ميل آهي ۽ ٽڏهن ڇڏو ته حيدرآباد کان ڏکري مٿيان شهر گهمندي ڦرندي وري ملتان ڏانءُ پهچڻ ۾ گهڻو پنڌ ڪجو؟

(۲۲) هڪڙي لشڪر ۾ (۱۳۸۷۲۵) سوار ۽ (۸۵۹۲۴۰) پيادا ۽ (۱۲۰۰) عملدار ۽ (۲۹۲) باجو وڄائيندڙ آهن ڇڏو ته لشڪر ۾ مڙيئي ڪيترا ماڻهو آهن؟

(۲۳) هڪڙي باغ جي ڊگهائي ۲۶۴۰ فوٽ ۽ ويڪرائي ۲۳۱ فوٽ آهي ڇڏو ته ڪيتري ڊگهي ڏوري خريد ڪجي جا اُنهي باغ جي چوڌاري ڦري اچي؟

(۲۴) هڪڙي ماڻهوءَ (۱۹۱) رپئي باغ ۽ ۷۲ رپئي ڏڙي ورتي، وري ٻئي گڏي ۴۹ رپئي نفعي تي وڪڻي ڇڏيائين ڇڏو ته اُهي ٻئي گهڻي وڪيائين؟

(۲۵) سومر ڏينهن ٻنيءَ مان ۲۱۲ موريون اگاري ڏينهن (۱۹۱)، اربع ڏينهن سومر کان ٻيڻيون خميس ڏينهن (۳۰۰) جمع ڏينهن (۹۹)، ڇنڇر ڏينهن اصلي ڪانه، آچر ڏينهن سڀني ڏينهن جيتريون ڪڍيم، ڇڏو ته سڄي هفتي ۾ ڪيتريون موريون ڪڍيم.

باب ڇهون

سادي ڪٽ

۷ مٽڪا هڪڙي ڇوڪر کي ڏجن ۽ ۲ مٽڪا ٻي کي ڏيئي ڀڃجي، ته ڀهرئين ڇوڪر کي ٻي کان ڪيترا

مڻڪا وڌيڪ ملايا آهن؟ هن ۾ ٻڌايو ڪجو جو ٧ مڻڪن مان ڪڍي ٢ مڻڪا جدا ڪيا، پوءِ باقي مڻڪا ورڇي ڪڍي ڏسبا، ته ڪيترا بچيا آهن؟ سي ٿيندا ٥ مڻڪا. هن مان خبر پيئي ته ٧ مڻڪا ٢ مڻڪن کان ٥ مڻڪا وڌيڪ آهن. اِهي رستي ڪري جنهن سان وڏي ۽ ننڍي رقم جو تفاوت ڪڍجي ٿو، ڪٽ ڪرڻ جو رستو چئون ٿا.

استاد کي گهرجي ته پهريائين مٿئين نموني جهڙي شين سان ڪٽ جو استعمال ڪرائي، ان بعد انگن جو زباني طرح تفاوت ڪڍائجي، جيئن ٧ مان ٣ ويا ته باقي ڇا بچندو؟ ٨ مان ٢ ويا وغيره. هن طرح جو زباني استعمال پڻ ڪرائڻو ٿيندو؛ جيئن ته ٢٠ مان چار چار ڪٽيندا وڃو، ١٧ مان ٣ پيرا ٿي ٿي ڪٽيو وغيره. ان کان پوءِ لکيل استعمال شروع ڪرائجي. هن ۾ ٻه جو ٽه وانگر رقمون ايڪن ڏهن موجب نمبروار هڪ ٻئي جي هيٺان رکيون. ڪٽ جي حساب ۾ فقط ٻه رقمون ٿينديون آهن: هڪ وڏي رقم جنهن مان ڪٽ ڪجي، سا مٿان رکجي، ٻي ننڍي رقم جا ڪٽ ڪرڻي آهي، سا ان جي هيٺان رکجي. پوءِ ايڪا ايڪن مان، ڏهاڪا ڏهاڪن مان ۽ سو سون مان ڪٽ ڪيا. اِن طرح ڪٽيندي جيڪا باقي بچت ٿيندي، انکي ڪٽ آپت چئبو.

مثال ١ - ٧٥ مان ٤٣ ڪٽ ڪريو.

	ڏهاڪا	ايڪا
وات	٧	٥
	٤	٣
باقي بچيا	٣	٢

مثال ٢ - ١٢ کي ٢١ مان ڪٽ ڪريو يعني ٢١-١٢

	ڏهاڪا	ايڪا
وات	٢	١
	١	٢
باقي بچيا	٠	٩

قاعدو آهي تہ ايڪا ايڪن مان ڪاٽيا - ڏهاڪا ڏهاڪن مان - سو سون مان. هاڻي هڪ ايڪي مان ٢ ايڪا ڪٽجي نہ سگهندا تنهنڪري ٻن ڏهاڪن مان هڪ ڏهاڪو ڇوڙي ايڪن کي ڏيو تہ - ١١ - ايڪا ٿيا ١١ - ايڪن مان ٢ - ايڪا ويا تہ باقي بچيا ٩ سي ايڪن هيٺان رکيا سون ٢ ڏهاڪن مان هڪ ڏهاڪو ايڪن کي ڏنو هوسين تنهنڪري باقي هڪ ڏهاڪو بچيو تنهن مان هيٺيون هڪ ڏهاڪو ويو تہ ڪجهہ ڪين بچيو تنهنڪري ڏهاڪن هيٺان ٻڙي (٠) رکبي سون تنهنڪري ڪل بچت آئي ٩ - ايڪا يعني جواب ٩ -

مثال ٣:- ١٧ کي ٢٩ مان ڪاٽيو يعني ٢٩ - ١٧
هن حساب ۾ ايڪن ۽ ڏهاڪن جي ڪٽ هن
رستي سان سمجهائجي ٿي.

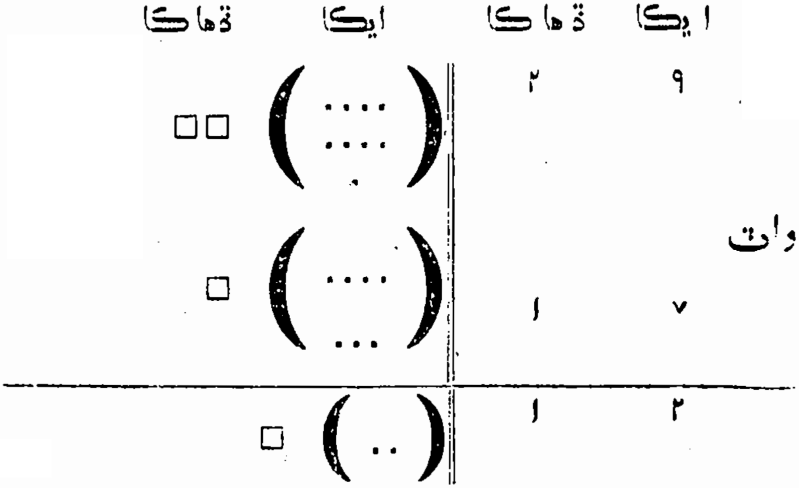

مثال ٤:- ٨٩ کي ١٥٤ مان ڪاٽيو يا ١٥٤-٨٩

واٽ

سو	ڏهاڪا	ايڪا
١	٥	٤
٠	٨	٩
١	٦	٥

جواب ٿيو ٦٥

(سمجهاڻي)

هاڻي ٤ - ايڪن مان ٩ - ايڪا ڪٽي نٿا سگهجن تنهڪري هڪ ڏهاڪو ٥ ڏهاڪن مان وٺو ۽ آنکي چوڙي ٤ - ايڪن سان ملايو ته ٿيا ١٤ - هاڻي ١٤ مان

٩ ويا ته باقي بچيا ٥ - سي ٥ رکو ايڪن هيٺان پوءِ ورتي ٤ - ڏهاڪن مان ٨ ڏهاڪا ڪاٽي نٿا سگهجن تنهنڪري هڪ سو کي ڏهاڪا ڪري ٤ ڏهاڪن سان ملايو ته ٿيا ١٤ پوءِ ١٤ مان ٨ وڃايو ته باقي بچيا ٦ - ٦ سون جي جاءِ تي ٻڙي (٠) رکو ڇاڪاڻ ته سو ڪو نه بچيو -

مثال ٥:- ٥٥٦ مان ٣٨٩ ڪٽ ڪريو يا ٥٥٦-٣٨٩

وات

ايڪا	ڏهاڪا	سو
٦	٥	٥
٩	٨	٣
٧	٦	١

جواب ٿيو ١٦٧

(سمجهاڻي)

هاڻي - ٦ ايڪن مان ٩ - ايڪا وڃي نٿا سگهن تنهنڪري هڪ ڏهاڪو ٥ کان وٺو ۽ انکي جوڙي ايڪا ڪري ٦ - ايڪن سان ملايو ته ٿيا ١٦ - ١٦ مان ٩ ويا ته باقي بچيا ٧ سي ايڪن جي خاني ۾ رکو پوءِ ورتي ٤ ڏهاڪن مان ٨ ڏهاڪا نٿا ڪاٽي سگهجن تنهنڪري هڪ سو لاهي ۽ انکي ڏهاڪن ۾ ڪري ٤ ڏهاڪن سان ملايو ته ٿيا ١٤ هاڻي ١٤ مان ٨ ويا ته باقي رهيا ٦ سي رکو ڏهاڪن جي خاني ۾ ٥ سون مان هڪ سو ڏهاڪن ڏي ويل هو تنهنڪري رهيا ٤ سؤن مان ٣ سؤ ڪاٽيو ته باقي بچيو هڪ سؤ اهو سؤ رکو سؤن جي خاني ۾ تنهنڪري جواب آيو ١٦٧.

(نوٽ) هاڻي ثابت ٿيو ته ڪٽ جوڙ جي ابتڙ آهي يعني جوڙ ۾ ايڪن مان ڏهاڪا ۽ ڏهاڪن مان سو ۽ سون مان هزار ٺهي جڙياسون. مگر ڪٽ ۾ جيڪڏهن ڪٽ سمجهن سڌي نه ٿيندي ته هتي انگ کان مدد وٺبي.

مثال ٦:- ١٩٦٢ ۾ مان ٨٩٥ ڪٽ ڪريو يا ١٩٦٢-٨٩٥

صاف وارٽ ١٩٦٢

٨٩٥

١٠٦٧ جواب ١٠٦٧

(نوٽ) ڪٽ جا حساب جڏهن شاگرد چڱي طرح سمجهي وڃن ته پوءِ اڳتي مٿئين حساب نمبر ٦ وانگر ڪرڻ ڪي ڏيندو.

(٧) هڪڙي ماڻهوءَ وٽ ٩٨ رپيا هوا تن مان ١٨ رپيا خيرات ڪياءِ ۽ ٢٧ رپيا پنهنجي ڪتب آنداءِ چئو ته باقي وٽس ڪيترا رپيا رهيا؟

هن حساب جا ٻه رستا آهن (هڪ خاص ڪٽ جي رستي) (ٻيو جوڙ ڪٽ ٻنهين جي مدد سان)

سو هن طرح:- هاڻي هن ماڻهو وٽ ٩٨ رپيا آهن ٩٨ رپيا
تن مان ١٨ رپيا خيرات ڪياءِ ته باقي جا بچيس ١٨ رپيا

---

٨٠ رپيا بچيس

هاڻي ٨٠ روپيا اُنهن تن مان ٢٧ رپيا ڪتب آنداءِ باقي جا بچيس
٨٠
٢٧

---

٥٣ جواب ڪٽ جي وسيلي

جيڪڏهن خيرات وارا ١٨ روپيا ۽ ڪتب آندل ٢٧ رپيا جوڙ ڪري ٩٨ مان ڪاٽبا ته به جواب ٥٣ ايندو جيئن ته

٩٨	٢٧
ڪٽ ٤٥	جوڙ ١٨
جواب ٥٣	٤٥

(۸) هڪڙو جوڪرو روز ۳- آنا ٿو ڪمائي ۽ ٻيو جوڪرو روز ۵- آنا ٿو ڪمائي جيڪو ته ٻيو جوڪرو ۵ ڏينهن ۾ ٻئين جوڪر کان ڪيترو وڌيڪ ڪمائيندو؟

وات- ٻيون جوڪر ٻئين جوڪر کان هرروز ۲- آنا وڌيڪ ٿو ڪمائي ته ۵ ڏينهن ۾ پنج ڏون ۱۰ آنا وڌيڪ ڪمائيندو تنهنڪري جواب ٿيو ۱۰- آنا

سادي ڪٽ جا حساب

(۱) الف ۲۷ — ۳۵ (ب) ۱۹ — ۴۶

(۲) الف ۲۸ — ۶۷ (ب) ۵۹ — ۸۸

(۳) الف ۵۷ — ۱۳۳ (ب) ۳۹۹ — ۵۸۸

(۴) الف ۷۷۷ — ۱۰۲۲ (ب) ۳۵۷ — ۲۲۲۲

(۵) الف ۱۳۴۹ — ۳۰۰۰ (ب) ۹۸۷۹ — ۵۰۰۱۷

(۶) الف ۹۹۹۹ — ۲۹۰۰۱ (ب) ۳۰۰۰۵ — ۴۰۰۰۰

(۷) الف ۹۶۰۷ — ۸۹۰۰۳ (ب) ۶۴۰۲۹ — ۸۷۳۶۱

(۸) الف ۳۰۷۰۵ — ۵۰۴۲۱ (ب) ۵۰۴۷۰ — ۹۵۰۳۵

(۹) ۶۶۰ رپيا ۳ ماڻهنکي مليا، هڪڙي کي ۲۱۲ رپيا، ٻئي کي ۱۹۹ رپيا ڏنائون ته ٽئين کي ڪيترو مليو؟

(۱۰) هڪڙي ڌڻ ۾ (۴۰۶۰) جانور آهن تن مان ۲۱۳ ٻڪريون ۽ ۱۲۵ جيلا آهن باقي رڍون آهن جيڪو ته رڍون ڪيتريون آهن؟

(۱۱) ۶۹۹۰ مان ۱۷ ۽ ۱۲۷ ۽ ۳۲۲ ۽ ۵۰۰ جو جملو ڪٽ ڪريو.

(۱۲) ڪراچيءَ کان سکر ۳۳۰ ميل آهي ۽ حيدرآباد ۱۱۲ ميل آهي جيڪو ته حيدرآباد ۽ سکر جي وچ ۾ ڪيترو مفاصلو آهي، جڏهن سکر، حيدرآباد ۽ ڪراچي جي وچ ۾ آهي.

(١٣) ٻن انگن جو جوڙ (٢٠٨٩) آهي انهن مان هڪڙو انگ ١٢٩٨ - آهي ته ٻيو انگ ٻڌايو.

(١٤) علي، احمد ۽ الياس کي گڏجي (٥٠) ڏاڙهون آهن تن مان علي ۽ الياس جا ٢٤ آهن ۽ علي ۽ احمد جا ٢٧ آهن، چئو ته هر هڪ کي ڪيترا آهن؟

(١٥) ولايت ۾ ريلوي جو هنر ١٨٦٣ع ۾ ايجاد ٿيو ۽ جهازن هلائڻ جي تجويز ١٤٩٢ع ۾ ٿي، چئو ته ريلوي کان ڪيترا ورهه اڳي جهاز جالو ٿيا.

(١٦) آسودومل ١٨٧٢ع ۾ ڄائو ۽ ١٩٠١ع ۾ مري ويو چئو ته جيڪڏهن هو اڃان ٨ ورهه جيئي ها ته ڪيتري ڄمار هجيس ها؟

(١٧) سومر، ڄاڙي کان ١١ ورهه ننڍو آهي ۽ ڀيراڻو ٣٧ ورهن جو آهي ۽ سومر کان ٦ ورهه وڏو آهي هاڻي سومر ۽ ڄاڙي جي عمر ٻڌايو ۽ ڄاڙي ۽ ڀيراڻي جي عمر جو فرق ڪيڏو؟

(١٨) اڪ - لڪوٽي راند ۾ عارب، احسان ۽ احمد (١١٢) ڏوڙون پائڻ تا تن مان ليکو تا ڪريون ته احسان ۽ احمد (٧١) ڏوڙون تا پائين ۽ عارب ۽ احمد جون ٩٨ ڏوڙون ٿيون تن تڏهين اوهين ٻڌايو ته هر هڪ جون ڏوڙون ڪيتريون آهن؟

(١٩) ڪنهن جت کان پڇيو ويو ته عمر ڪيتري اٿيئي جيا، ١٨ ڪتيون ٿيون جو پائيتم کان منهنجي عمر چوٿي هئي هاڻي پائيتم جي عمر (٢٠) ورهه آهي ٻڌايو ته سندس عمر هاڻي ڪيتري آهي؟

(٢٠) موتي هيٺئر جيڪي رپيا آهن تن کان ٢٥٠ رپيا زياده هجنم ها ته ٨٠٠ رپيا قرض لاهيان ها ۽ ٤٥٠ رپيا جاء جوڙائڻ لاء بچنم ها چئو ته هيٺئر ڪيترا اٿم؟

(٢١) جڏهن آءٌ ڄائو هوس تڏهين ادو هو ١٤ ورهن جو، جڏهين هو ٧٢ ورهن جو ٿيندو تڏهين منهنجي عمر ڪيتري ٿيندي؟

(٢٢) ٻن انگن جو جوڙ ٥٣ آهي ۽ سندن تفاوت آهي ١١ تڏهين اهي انگ ٻڌايو؟

(٢٣) ٻن انگن ۾ وڏو (٢٩١٢) آهي ۽ سندن فرق (١٧٩) آهي ته ننڍو ڪيترو آهي ۽ ٻنهين انگن جو جوڙ ڇا آهي؟

(٢٤) ڪنهن ملڪ ۾ سال ١٩٠١ع ۾ (٤٢٨١١٥) آدمي ڄاوا ۽ (٣٩٩٩٩٩) ماڻهو موا چئو ته انهي سال ۾ ڪيترا ماڻهو وڌيا؟

(٢٥) مون وٽ (٤٢٨) ڦوڏني جون ٽڪيون آهن تو وٽ جيڪي ٽڪيون آهن، تن کان ١٧٢ وڌيڪ مهنجي ها ته جيڪر مون جيتريون ٿئنديون ها تڏهين ٻڌايو ته تو وٽ ڪيتريون ڦوڏني جون ٽڪيون آهن؟

باب ستون

سادي ضرب

هڪ ڏٻي ۾ ٧ مٺڪا آهن، ته اهڙين چئن ڏٻين ۾ ڪل ڪيترا مٺڪا هوندا؟

هن حساب ۾ هيئن ڪرڻ گهرجي، جو ٤ ڏٻيون ستن ستن مٺڪن جون ڇوڪرن کان جدا جدا ڳڻائي ٺهرائجي، پوءِ سڀني ڏٻين جا مٺڪا گڏي وري ڳڻائجن، ته ڪل مٺڪا ٢٨ ٿيندا اها ٿي جوڙ.

هاڻي اسان کي ٤ ڀيرا ٧ وٺڻا آهن ۽ جي اسين ٤ ڀيرا ستن ست لکي جوڙ ڪنداسين ته تڪليف گهڻي ٿيندي پر ڪوڙي مان يڪدم خبر پوي ٿي ته ست چوڪ اٺاويهه. هن سولي رستي کي چئجو آهي ضرب يعني ڪوڙن جي مدد سان ڪيترن ساڳين انگن جي

جوڙ کي ضرب جي وسيلي ٿوري وقت ۾ سولائي سان ڪري سگھجي ٿو.

مثلا جيڪڏهن چئجي تہ هڪڙي ماڻهوءَ کي ١٥ - رپيا ملن ٿا تہ ٥ - ماڻهن کي ڪيترو ملندو؟

اهو حساب ٻن رستن سان ڪري سگھبو :- (١) جوڙ جي رستي (٢) ضرب جي رستي.

جوڙ جي رستي ١٥ - کي پنج دفعا هڪ ٻئي هيٺان رکي جوڙ ڪبا ۽ ضرب جي رستي رڳو ١٥ - کي ٥ سان ضرب ڪبي يعني ٥ جي کوڙي جي مدد وٺبي.

وات	١٥
	٥
يعني ٧٥ رپيا	٧٥

(سمجھاڻي) پهرياءِ ٥ - ايڪن سان ٥ کي ضرب ڪئي ويئي تہ ٥ - ايڪا ۽ ٢ ڏهاڪا ٿيا، وري هڪ ڏهاڪي سان ٥ کي ضرب ڪئي ويئي تہ آيا ٥ ڏهاڪا، انهن ٥ ڏهاڪن ۾ مٿيان ٢ ڏهاڪا جوڙ ڪيا سون تہ ٿيا ٧ ڏهاڪا تنهنڪري جواب ٿيو ٧ ڏهاڪا ۽ ٥ - ايڪا يعني ٧٥.

مٿي جو ڪرن کي پڌائجي تہ هن حساب ۾ ١٥ جو انگ، جنهنکي ٥ سان ضرب ڪريون ٿا، سو ضربڻي رقم آهي ۽ ٥ جو انگ جنهن سان ضرب ڪجي ٿي، تنهنکي ضربيندڙ چئبو ۽ انهن ٻنهي جي ضرب ڪندي، جو جواب ٧٥ آيو، تنهنکي ضرب ايت چوندا آهن.

ساڳيو حساب ڏار ڏار ڪبو تہ هن طرح ٿيندو :-

پهرياءِ	٥ ايڪا	١ ڏهاڪو	٢٥.
	٥ سان ضرب	٥ سان ضرب	٥٠
ايڪا	٢٥ -	- ٥ ڏهاڪا يعني ٥٠ - ايڪا	٧٥ جواب

من بعد جنسي شين جي مدد سان شين جا دفعا ڪري وري ڳڻائي جوڪرن جي خيال ۾ ٻوري طرح ڄاڻجي، تہ ضرب برابر جوڙ جو سؤلو رستو آهي. ٻہ ڪوڙن جي مدد سان سؤلا زباني حساب ضرب جا جوڪرن کان ڪرائڻ گهرجن ۽ جڏهن انهن گهڻو استعمال ٿي وڃن، تڏهن اڳتي هلائجي.

مثال پهريون- هڪڙي سٽ ٺهرائڻ تي ۱۵ هٿ ڪپڙو لڳي ٿو تہ ۱۳ سٽن تي ڪيترو ڪپڙو لڳندو؟ اهو حساب ٻہ جوڙ ۽ ضرب ٻنهين رستي ڪڍي سگهبو. جوڙ جي رستي ۱۵ کي ۱۳ دفعا هڪ ٻئي هيٺان رکي جوڙ ڪبا ۽ ضرب جي رستي ڳڻو ۱۵ کي ۱۳ سان ضرب ڪجي-

واٽ ۱۵

۱۳

سو	ڏهاڪا	ايڪا
۰	۴	۵
۱	۵ -	
۱	۹	۵

جواب ۱۹۵ هٿ

(**سمجهاڻي**) پهرياءِ ۳ ايڪن سان ۱۵ کي ضرب ڪئي وئي تہ ۵ ايڪا ۽ ۴ ڏهاڪا ٿيا وري هڪ ڏهاڪي سان ۱۵ کي ضرب ڪئي سون تہ آيا ۱۵ ڏهاڪا. تن سان ۵ ڏهاڪا ڏهاڪن

هيٺان رکي، هڪ سو کي سون جي خالي ۾ رکيو سون ۽ رقمون جوڙيون سين- يعني ايڪا ايڪن سان، ڏهاڪا ڏهاڪن سان- ۽ سو سون سان ته جواب آيو ٥ ايڪا ٩ ڏهاڪا ۽ ١ سو يعني ١٩٥ .

ساڳيو حساب ڏار ڏار ڪبو ته هن طرح سان ٿيندو -

ڀيرياءِ ١٥	پوءِ ١٥	٤٥
٣ سان ضرب	١٠ ايڪا يعني هڪ ڏهاڪي سان ضرب	١٥٠
ايڪا ٤٥	١٥٠ - ايڪا	١٩٥

يعني ١٥ کي ڀيرياءِ ٣ ايڪن سان ضرب ڪبي ته جواب ٿيندو ٤٥- ايڪا پوءِ وري ١٥ کي هڪ ڏهاڪي يعني ١٠- ايڪن سان ضرب ڪبي ته ٿيندا ١٥٠- ايڪا هاڻي ٤٥- ايڪا ۽ ١٥٠- ايڪا جوڙ ڪبا ته جواب ساڳيو ١٩٥ ٿيندو.

اهڙيءَ طرح سان ڏار ڏار ضرب ڪري ڏيکاربي ته شاگردن جي مغز ۾ هيءَ ڳالهه ويهندي ته ڇو ڏهاڪي جي ضرب وقت ايڪي جي جاءِ خالي ڇڏي ڏجي ٿي ۽ ڇو سون سان ضرب ڪرڻ ۾ ڏهاڪي جي جاءِ خالي ڇڏي ڏجي ٿي ۽ ڇو هزارن سان ضرب ڪرڻ وقت سون جي جاءِ خالي ڇڏبي.

مثال ٣- ٥٢ کي ٣٢٢ سان ضرب ڪريو يا ٣٢٢×٥٢

وراڻ- ٥٢ کي (٢) ايڪن، ٢ ڏهاڪن ۽ ٣ سون سان ضرب ڪرڻي آهي.

ڏار ڏار هن طرح ٿيندي

٥٢	٥٢	٥٢
٢- ايڪن سان	٢ ڏهاڪن سان	٣ سون سان
١٠٤ - ايڪا	١٠٤ - ڏهاڪا	١٥٦ - سو

هاڻي جوڙ ڪريو

ايڪا	ڏهاڪا	سو	هزار	ڏه هزار
۴	۰	۱		
	۴	۰	۱	
		۶	۵	۱
۴	۴	۷	۶	۱

يعني جواب ڇهه سورهن هزار ست سو چوئيتاليهه ۱۶۷۴۴

مٿي ڏيکاريل ضرب جي رستي سکڻ کان پوء شاگرد مختصر طرح هيٺين ڏيکاريل رستي موجب سادي ضرب استعمال ڪن.

۵۲
۳۲۲
———
۱۰۴
۱۰۴
۱۵۶
———
۱۶۷۴۴

جواب ۱۶۷۴۴

استعمالي سوال ضرب

(۱) الف ۷×۸ (ب) ۹×۹ (ج) ۱۳×۷ (د) ۱۹×۸

(۲) الف ۱۱×۱۱ (ب) ۱۸×۱۳ (ج) ۵۲×۱۸ (د) ۹۸×۱۷

(۳) الف ۲۶×۲۵ (ب) ۴۲×۳۸ (ج) ۶۸×۵۲ (د) ۹۹×۶۸

(۴) الف ۱۰۴×۱۵ (ب) ۱۰۹×۳۶ (ج) ۱۱۰×۴۰ (د) ۱۰۸×۶۳

(۵) الف ۹۹×۹۹ (ب) ۱۷۹×۷۹ (ج) ۲۳۹×۵۷ (د) ۵۰۶×۶۹

(۶) الف ۳۳۳×۱۰۱ (ب) ۶۶۰×۱۱۱ (ج) ۹۰۹×۱۳۵ (د) ۲۰۴×
۹۸۸

(۷) الف ۱۰۰۰×۲۳۹ (ب) ۴۰۹×۱۳×۵ (ج) ۳۷۰×۴۰×۷ (د)
۷۹۱×۲۷×۶

(٨) الف ١٠١×١٠٠١ (ب) ٢٠٣×٣٠٠٣ (ج) ٥٠٥×٥٠٠٥ (د) ٩٩×٩٩٩

(٩) هڪ چوڪر کي ١٥ - انب ملن ٿا ته ١٨ چوڪرن کي ڪيترا ملندا ؟

(١٠) هڪڙي ماڻهوءَ جو مهني ۾ ٢٥ رپيا پگهار آهي ته سال ۾ ڪيترو ملندس ؟

(١١) هڪڙي واپاري (٦٢٣) ڪرسيون وڪيون هر هڪ ڪرسيءَ جي قيمت ٣ رپيا آهي چئو ته ڪيتري رقم ملنديس ؟

(١٢) جڏهن هڪ آني ۾ (١٢) پايون آهن، تڏهن (٤٨٠) آنن جون ڪيتريون پايون ؟

(١٣) سوسي جي هڪ ٿان ۾ ٢٦ هٿ ڪپڙو آهي، تڏهن ٣١٢ ٿانن ۾ ڪيترا هٿ ٿيندا ؟

(١٤) هڪ ريم ۾ ٢٠ دستا، دستي دستي ۾ ٢٤ پنا، تڏهين ريم ۾ پنا ڪيترا ؟

(١٥) هڪ ورهيه ۾ (٣٦٥) ڏينهن ته ٢٨ ورهن ۾ ڏينهن ڪيترا ؟

(١٦) هڪ گهوڙو (١٦٩) روپئي ورتم ته اهڙن ٢٥ گهوڙن تي ڪيترو خرچ ڪيو هوندم ؟

(١٧) هڪڙي مزور کي ١٠ - آنا روز ملن ٿا ۽ هو ٦ - آنا روز پاڻ کپائي ٿو ۽ هڪ آنو پٽ کي ڏيئي ٿو چئو ته مهني ۾ وٽس ڇا بچندو ؟

(١٨) ١٩ جو انگ ١٣ ڀيرا وڏو يا ١٧ جو انگ ١٧ ڀيرا وڏو آهي ؟ ۽ جيڪو وڏو آهي سو ڪيترو وڏو آهي ؟

(١٩) اسانجي گهر ۾ (١٠) ڪباٽ آهن هر هڪ ڪباٽ ۾ ١٣ - خانا آهن ۽ هر هڪ خاني ۾ ٥ روپيا آهن پڌايو ته اسانجن ڪباٽن ۾ ڪل ڪيترا روپيا آهن ؟

(٢٠) احمد اُٺ تي (٧) ڪارا گدرن جا لڏيا، اهڙا ٥ - اُٺ لڏي

هليو، هر هڪ ڪاري ۾ (٥٠) گدرا هوا، هر هڪ گدرو هڪ سير
جو هو تڏهين ڄاڻو ته سڀني گدرن جي تور ڪيتري ٿي ؟
(٢١) هڪ منشي هڪ ڪلاڪ ۾ ٧ صفحا لکي ٿو ته ٥ منشي ٩
ڪلاڪن ۾ ڪيترا صفحا لکندا ؟
(٢٢) ٩٠٩ کي ٣ ڀيرا ٢٩ سان ضرب ڪريو.
(٢٣) قلمن جي هر هڪ ڳڏي ۾ ′ ويهون ۽ ٣ جونڪ قلم آهن
ٻڌايو ته اهڙن ٢٥٩ ڳڏن ۾ ڪيترا قلم ٿيندا.
(٢٤) ٦٦٩ ۽ ٣٧٩ جوڙ ڪريو ۽ انهيءَ جوڙ اٿ مان ٢٧٩
ٽيڻا ڪري ڪاٽيو ۽ باقي بچت کي ١٦ سان ضرب ڪريو.
(٢٥) هڪ پيٽ ۾ ڏيرين جا (٢٣) ڏزن ۽ ٢٩ ڪوڙيون ۽ ٤
ڏيريون ٻيل آهن ٻڌايو ته پيٽ ۾ ڪل ڏيريون ڪيتريون آهن ؟
(نوٽ) (ڏزن ۾ ١٢ ۽ ڪوڙي ۾ ٢٠ شيون ٿينديون آهن)
(٢٦) (٢٠٠٠١) ڪڪڙن ۽ ٩٩٩ رڍن جا جملي پير ٻڌايو ؟
(٢٧) ٽن ميزن تي ڌار ڌار (٦٢٥) رپيا رکيا آهن ۽ ٥ سٽولن تي
ڌار ڌار (١٦٩) رپيا رکيا آهن ۽ ان کٽن مان هر هڪ تي (٧٠٠) رپيا
آهن، تڏهن سڀني پيسن جو جوڙ ٻڌايو.
(٢٨) ڪنهن شهر ۾ (٦٦٦٦) گهر آهن هر هڪ گهر ۾ ٢ زالون، ٣
مڙس ۽ ٤ ڇوڪر آهن ته سڄي شهر جي آدمشماري ٻڌايو ؟
(٢٩) ٨ صندوقن ۾ (٣٠٠٠) رپيا آهن، پهرئين ۾ ٣٥ جوڙا روپين
جا، ٻئي ۾ (١٣٠) جونڪ رپين جا، ٽين ۾ (١٥) ڏگهون ٻاجن
رپين جون، چوٿين ۾ ٥ ڏزن رپين جا، پنجين ۾ (٢٧) ڍاڪا
رپين جا، ڇهين ۾ (٤) ويهون رپين جون، ستين ۾ ٨ گوٿريون
ٻاجاهن رپين جون آهن، تڏهن ٻڌايو ته اٺين پيتيءَ ۾ ڪيترا
روپيا آهن ؟
(٣٠) هڪڙو ماڻهو (٢٠٠) رپيا زال کي، ٣٠٠ رپيا وڏي پٽ کي

ڏيٺي ويو ۽ ٽن ڀائرن مان هڪ ڀاءُ کي زال کان ٧٧ رپيا گهٽ ڏناءِ ته باقي وٽس ٤١ رپيا بچيا جڏهن ته وٽس ڪل ڏن ڪيترو هو؟

باب اٺون

سادي ونڊ

مثال پهريون - ١٥ رپين مان ٽن ٽن رپين جون ڪيتريون ڍڳيون ٿينديون؟

ڀريائين ١٥ مان ٣ ڪڍي هڪ ڍڳي ٺاهيو ته باقي ١٢ رپيا بچيا، وري ١٢ مان ٣ ڪڍي ٻي ڍڳي ٺاهيو ته باقي ٩ رپيا بچندا، وري ٩ مان ٣ ڪڍي ٽين ڍڳي ٺاهيو ته باقي ٦ بچيا، وري ٦ مان ٣ ڪڍي چوٿين ڍڳي ٺاهيو باقي ٣ بچيا جن مان پنجين ڍڳي ٿيندي. يعني ١٥ رپين مان ٽن ٽن رپين جون ڪل ٥ ڍڳيون ٿينديون.

مثال ٻيو - ٥٠ صوفن مان اٺ اٺ صوف هڪ ڇوڪر کي ڏجن ٿا، ٻڌايو ته ڪيترن ڇوڪرن ۾ ورهائجي ويندا؟

ڀريائين ٥٠ صوفن مان ٨ ڪڍي هڪ ڇوڪر کي ڏناسون ته ٤٢ باقي بچيا وري ٤٢ مان ٨ ڪڍي ٻي ڇوڪرکي ڏناسون ته باقي ٣٤ بچيا وري ٣٤ مان ٨ ڪڍي ٽئي ڇوڪر کي ڏناسون ته باقي ٢٦ بچيا وري ٢٦ مان ٨ ڪڍي چوٿين ڇوڪر کي ڏناسون ته باقي ١٨ بچيا ٽن مان وري ٨ ڪڍي پنجين ڇوڪر کي ڏناسون ته باقي ١٠ صوف بچيا جن مان اٺ ڪڍي ڇهين ڇوڪر کي ڏناسون ته باقي ٢ صوف بچيا. هن مان معلوم ٿيو ته ٥٠ صوفن مان ڇهه ڀيرا ٨ صوف ٻه نڪتا ۽ باقي ٢ صوف بچيا ٻه. هن حساب ۾ ٥٠ صوفن کي ورهائڻو آهي تنهنڪري اِنکي ونڊ ٿي

رقم ڇڏيو ۽ ٨ صوف ڇڙ ته مقرر ڪيل انداز پا ماڻ آهي، جنهن سان ان ونڊڻي رقم کي ورهائجي ٿو يعني ان ونڊڻي رقم ٥٠ صوفن کي اهڙيءَطرح ورهائڻو آهي، جو سڀني هر هڪ حصو مقرر ڪيل انداز يعني ٨ صوفن جيترو ٿئي انڪري ٨ کي ورهائيندڙ يا ونڊيندڙ رقم چئبو ۽ اها ونڊيندڙ رقم، ونڊڻي رقم مان جيترا پورا ڀيرا نڪري، انهن دفعن جي انداز کي ونڊاڻت چئبو ۽ ونڊڻي رقم مان ونڊيندڙ رقم جي پورن ڀيرن نڪرڻ بعد جيڪي باقي بچي جو ونڊيندڙ رقم کان گهٽ ٿو ٿئي، تنهنکي باقي چئبو آهي. جهڙن مٿئين حساب ۾ ٢ صوف باقي بچيا آهن. ۽ جنهن رستي سان معلوم ڪيو سون ته ٥٠ صوفن ۾ ٨ صوف ٦ پورا ڀيرا سمايل آهن ۽ باقي ٢ بچيا آهن تنهن رستي کي ونڊ چئجي.

مٿي ڏيکاريل آيل ڳالهه وانگر جهڙن ضرب جوڙ جو سؤلو نمونو آهي، اهڙن ونڊ ۾ ڪٽ جو سؤلو نمونو آهي. جهڙن ته ٦٣ کي ٧ سان ونڊ ڪريو:

هي حساب مٿئين ڪٽ واري ڏگهي نموني جي بجاءِ ڪوڙن جي مدد سان تمام سؤلي نموني ڪري سگهجي ٿو جهڙن ته:

٧) ٦٣ (٩
٦٣
———
٠

٦٣ تي ٧ جو ڪوڙو هڻبو ته نو ستا ٦٣ پورو لڳي ايندس.

مثال ٣ — ٥ اليمن مان تي تي ليمان ڪيترا ڀيرا ڪڍي سگهبا؟

وات ٥) ١٥ (٣
١٥
———

جواب ٥ ڀيرا.

(۴) ۱۲٦ا - انب ۷ ڇوڪرن ۾ ورهايو يا ۷ ÷ ۱۲٦ا

ايڪا ڏهاڪا ايڪا ڏهاڪا سو

۸ ، ۱) ٦ ۲ ۱) ۷

مختصر رسم

۷) ۱۲٦ (۱۸

۷

۵٦

۵٦

ـــ

۱۰

۱۰ ڏهاڪا

۲ ڏهاڪا

۱۲ ڏهاڪا

۷ ڏهاڪا ورهيا ويا

۵ ڏهاڪا باقي بچيا

۱۰

۵۰ ايڪا

٦ ايڪا

۵٦ ايڪا

۵٦ ايڪا

۰

جواب ۱۸ - انب هرهڪ ڇوڪري ملندا -

(سمجهاڻي) جنسي پوءِ مٿڪن هڪ سَو سؤ جي ۽ ۲ سرون ڏهاڪن جون ۽ ڇهه داڻا ڇڙا ڪٽي ۷ ڇوڪرن ۾ ورهايو ته شاگرد يڪدم سمجهي ويندا ته هڪ سؤ واري ڇوڙڻ ڏاران ورهائي نه سگهبي تنهن ڪري اُنجا ڏهاڪا ڪبا ۽ سؤ ۾ ۱۰ ڏهاڪا آهن تنهن ڪري سؤ جا ۱۰ - ڏهاڪا ۽ ۲ ڏنل ڏهاڪا گڏي پوءِ ۱۲ کي ورهائبو ته هڪ هڪ ڏهاڪو اچي ويندو باقي ۵ ڏهاڪا بچندا پوءِ تنکي ڇوڙي ايڪا ڪبا ته ۵۰ - ايڪا ٿيندا تن ۾ ڏنل ٦ - ايڪا گڏي يعني ۵٦ - ايڪا ڪري

انهنڪي ورهائبو ته هرهڪ کي ٨ ايڪا ايندا تنهنڪري
هرهڪ ڇوڪري هڪ ڏاڪو ۽ ٨ - ايڪا انبن جا ملندا
يعني ٨١ - انب

(مثال ٥) ٩٨٤ کي ٨ سان ونڊ ڪريو يا ٨÷٩٨٤.

```
٨) ٩٨٤ (١٢٣
    ٨
   ----
    ١٨      صاف ننڍي واٽ
    ١٦              جواب ٿيو ١٢٣
   ----
     ٢٤
     ٢٤
   ----
      ٠
```

سمجهاڻي - ٻهرائين ٩ سو ٨ کي ورهائي ٿا ڏيون ته هرهڪ کي سو سو اچي ويو ۽ باقي هڪ سو بچيو، تنهن جا ڏهاڪا ٿيا ١٠ تن ۾ ڏنل ٨ ڏهاڪا به جوڙ ڪريون ٿا ته وڏي ١٨ ڏهاڪا ٿيا ۽ تنهنکي ٨ ڀاڱن ۾ ورهائيون ٿا ته هرهڪ ڀاڱي کي ٻه ٻه ڏهاڪا اچن ٿا. انڪري ١٦ ڏهاڪا ورهائجي وڃن ٿا، ۽ باقي ٻه ڏهاڪا ٿا بچن، تن جا ايڪا ٿيندا ٢٠. تن ۾ ٤- ايڪا ڏنل گڏبا ته ٢٤- ايڪا ٿيندا ۽ جن مان ٽي ٽي هرهڪ انهن حصي کي ايندا. تنهنڪري ڪل انهن حصي کي مليا، هڪ سو ٻه ڏهاڪا ۽ ٽي ايڪا يعني ١٢٣. ۽ رقم به سموري ورهائجي ويئي، جئن ته ٻهرئين دفعي ٨٠٠ سو ٻي دفعه ١٦ ڏهاڪا يعني ١٦٠ ۽ ٽئي دفعه ٢٤. ڪل ٿي ٩٨٤.

(نوٽ) جوڙ ۽ ڪٽ ۽ ضرب سڀئي ساڄي پاسي کان شروع

ٿين ٿيون پر ونڊ کي کٻي هٿ کان شروع ڪجي ٿو اُنجو مطلب اهو آهي تہ جيڪڏهن ننڍي رقم يعني ايڪن کان ورهائڻ شروع ڪبو ۽ پورو ورهائڻو نہ ٿيو تہ ننڍي پڇاڙيل رقم کي وڏي رقم ڪري نہ سگهبو پر وڏيءَ مان ننڍي ڪاهڻ آسان آهي جئن تہ جيڪڏهن ٢٢٢ کي ٻن سان ونڊ ڪرڻي هجي تہ پنهي طرف کان ڪري سگهجي ٿي ۽ جواب پنهين طرفن سان ١١١ ايندو پر ساڳي رقم ٢٢٢ کي ٣ سان ونڊڻو هجي تہ هٿ کان شروع ڪري نہ سگهبي ڇاڪاڻ تہ ٢ - ايڪن کي ٽڪي ٽن ۾ پورو وراهي ٿو سگهجي ۽ ٽڪي انهن مان ڏها ڪوئي ٿو نهي. اهوئي سبب آهي جو ونڊ کي کٻي پاسي کان شروع ڪجي ٿو.

ونڊ جا حساب

(١) ۴٠۴ ٣ صوف ٨ ڇوڪرن کي ورهائي ڏيو.

(٢) ٨١۵ رپين جي ستين پتي ڪيو.

(٣) ٦٠٨ ڪوڏين جا چوٿڪ ڪيو.

(۴) ٨٣٧ وڻ ٩ ٻارن ۾ پوکيل آهن، تہ هر هڪ ٻاري ۾ ڪيترا وڻ هوندا؟

(۵) ٩٦٨ رپيا ١١ ماڻهن کي برابر وراهي ڏيو

(٦) ١٢۵٠ کي ١٠ سان ونڊيو

(٧) ٨٩٨٠ کي ١۵ سان ونڊيو

(٨) ٩٦٧١ کي ١٩ سان ونڊيو

(٩) ٢٧ کي ١٣ سان ضرب ڪري ۽ پوءِ ضرب اُپت کي ١٦ سان ونڊ ڪريو؟

(١٠) ٢٠٨ مان ۵٢ ڪيترا دفعا نڪرندا؟

(١١) ٨ ڇوڪرن کي ممتحن صاحب ۵٦ ڪتاب هرهڪ کي هڪ جيترا ڪتاب انعام ڏنا هڪ هڪ ڪتاب جي بها ۵-

رپيا آهي جڻو ته هرهڪ ڇوڪري کي گهٽ رپين جا ڪتاب انعام مليا ؟

(۱۲) اهو ڪهڙو انگ آهي جنهن سان (۳۱۲۵) کي ونڊ ڪجي ته جواب ۱۲۵ اچي ؟

(۱۳) غلام محمد کي مڙيئي (۳۰۰۰) سٽون لکڻيون آهن هو هر هڪ صفحي ۾ ۱۵ سٽون لکيتو اهڙا ۴۰-۴۰ صفحا هر هڪ ڪتاب ۾ ڪرڻا اٿس جڻو ته هن ڪيترا ڪتاب لکيا ؟

(۱۴) ڪهڙو انگ ۷ سان ضرب ڪجي جو ضرب اهت ۲۱ ۽ ۸ جي ضرب اهت جيتري ٿئي

(۱۵) ۹۷۱ کي ڪنهن انگ سان ونڊجي ٿو ته ونڊ اهت (۱۱) ۽ باقي ۳ ٿي اچي ونڊيندڙ ٻڌايو ؟

(۱۶) موتون (۸۱۹۰) ٻاڙن آهن، وات تي فقيرن کي ورهائي ٿو ڏيان ته هرهڪ فقير کي پوري جون پوريون (۲۶) ٻاڙون ٿيون اچن، ٻڌايو ته فقير ڪيترا هوا؟

(۱۷) ٽي ڀائيوار آدن تنهنجي ڪمائي (۹۹۰۴) رپيا آهي، تنهنهان سيئي گڏ جي (۳۰۰۴) رپيا خرچ ڪيو آهي، باقي رپيا پورن حصن ۾ ورهائي ڏيو.

(۱۸) هاشم ۽ شفيع محمد، کي ۵۰۰ رپيا اهڙي طرح ورهائي ڏيو جو هاشم کي شفيع محمد کان ۴۰ رپيا وڌيڪ ملن؟ ٻڌايو ته هرهڪ کي ڇا ملندو

(۱۹) ۲۸۰۸ ۾ ۲۷ ڪيترا ڀيرا سمايل آهن؟

(۲۰) ۱۰۴۳۲ جي سورهين ڀتي ڪيڏو.

(۲۱) ۳۴۶۸ ليمن ۾ ڪيترا جوڙا ۽ ڊزن آهن؟

(۲۲) اڪرم ۽ جيٺو کي (۲۰) گدرا آهن جن هڪ جوڙا

حصيدار آهن ۾ اڪرم انهن مان ١١ـ گدرا ڪٽي ورتا ۽ هڪ پيسو ڪٽي جيٽي کي ڏنو، جيٽو ته هرهڪ گدري جو ملھ ڪيترو؟

(٢٣) هن انگن جي ضرب ابت ۾ ٢٣ گڏ با ته (١٥٦٢٥) ٿيندا ۽ انهن مان نڌي ۾ انگ ٢٩ـ آهي هاڻي وڏي ۽ نڌي انگ جو جوڙ پڌايو.

(٢٤) هن انگن جو جوڙ ٨٠٠ آهي جن مان هڪڙو ٻئي کان تيٽو آهي هاڻي انهن ٻنهين انگن جو تفاوت پڌايو

(٢٥) (٢٣ + ٢) ÷ (٢٤٩١٢ـــ٢٨٧) کي سادي صورت ۾ آڻيو.

(٢٦) ڪنهن حساب ۾ ٻاڄي ٣ـ آهي، ونڊڻي (٦٩١) آهي ۽ ونڊيندڙ رقم مٿين ٻنهي رقمن جي جوڙ ابت کان (٢٧٨) گهٽ آهي تڏهن جيٽو ته ونڊ ابت ڪيتري ٿيندي؟

(٢٧) ڪنهن واپاري کي ٧٥ رپيا سومر ڏينهن مليا ۽ ٨٣ رپيا آڱاري ڏينهن مليا ۽ اربع جي ڏينهن ڪل رقم جو اڌ خرچ ڪري ڇڏيائين ۽ خميس ڏينهن ڪن رپين ملڻ بعد ڏسي ته باقي رقم تيٽي ٿي پئي آهي جيٽو ته اها رقم ڪيتري آهي؟

باب ناؤون

ڏيهي جدولون

ناڻي جو-	٣ پايون يا پراڏيلا	برابر	هڪ پيسو يا ڏوڪڙ
	٤ پيسا يا ١٢ پايون	برابر	هڪ آنو
	سورهن آنا	برابر	هڪ رپيو
	١٥ رپيا	برابر	هڪ ساورن
تورڻ جي:-	٥ تولا	برابر	هڪ آنو
	٤ آنا	برابر	هڪ پاءُ
	٤ پاءُ	برابر	هڪ سير
	٤٠ سير	برابر	هڪ مڻ
	٨ مڻ	برابر	هڪ کنڊي

ان ملڻ جي-

۴ جوئاريون	برابر	هڪ پاٽوئي
۴ پاٽوئيون	برابر	هڪ ٽويو
۴ ٽويا	برابر	هڪ ڪاسو
۶۰ ڪاسا	برابر	هڪ خرار

وقت جي-

۶۰ سيڪنڊ	برابر	هڪ منٽ
۶۰ منٽ	برابر	هڪ ڪلاڪ
۲۴ ڪلاڪ	برابر	هڪ ڏينهن رات
۷ ڏينهن راتيون	برابر	هڪ هفتو
۵۲ هفتا يا ۱۲ مهنا يا ۳۶۵ ڏينهن	برابر	هڪ ورهه

نوٽ:- ۱۰۰ ورهه هڪ صديءَ ٿيندا آهن

سون ۽ چانديءَ جي-

۴ مڱ	برابر	هڪ رتي
۸ رتيون	برابر	هڪ ماسو
۱۲ ماسا	برابر	هڪ تولو
۸۰ تولا	برابر	هڪ سير

ڪپڙي ڪڇڻ جي جدول (سنڌي)

۴ آڱر	برابر.	هڪ چارڪي
۴ چارڪيون	"	هڪ هٿ

ڊگهائي جي جدول (انگريزي)

۱۲ انچ	برابر	هڪ فوٽ
۳ فوٽ	"	هڪ يارڊ
۲۲۰ يارڊ	"	هڪ فرلانگ
۸ فرلانگ يا ۱۷۶۰ يارڊ	"	هڪ ميل
۲ ميل	"	هڪ ڪوه

تور جي جدول

۲ پائونڊ	برابر	هڪ سير
۴۰ سير	"	هڪ مڻ
۲۸ مڻ	"	هڪ ٽن

باب ڏهون

مٽڻ

هڪ رپئي ڇهن آنن جون پايون ونيون ته ۲۴۰ ملنديون: هن ريت جو هڪ رپئي جون ۱۹۲ پايون ۽ ڇهن آنن جون ۴۸، سي مڙيئي ٿيون ۲۴۰ پايون. يا هڪ رپئي جا ۱۶ آنا ۽ ۴ آنا ٻيا گڏيو ته مڙيئي ۲۰ آنا ٿيا. تن جون پايون ٿيون ۲۴۰.

جڏهن رستي سان اسان رپين يا آنن کي مٽائي پاين جي صورت ۾ آندو، انهيءَ وات کي مٽڻ چئجي ٿو.

مثال ۱ - (مڻ) ۳ — (سير) ۱۵ — (پاءَ) ۳ انهن ۾ ڪيترا پاءَ آهن؟

اهو حساب هن ريت ڪرندو:

مڻ — سير — پاءَ
۳ — ۱۵ — ۳

هڪ مڻ ۾ چاليهه سير آهن، انڪري ۳ مڻن	۴۰	
۾ ۴۰ جي ٽيڻ سير ٿيندا يعني ۱۲۰ سير	۱۲۰	سير
۱۲۰ سيرن ۾ ۱۵ سير درجي ۾ لکيل ٻه جوڙ ڪريو	۱۵	
ته ڪل ۱۳۵ سير ٿيندا.	۱۳۵	ڪل سير
هڪ سير ۾ چار پاءَ آهن، انڪري ۱۳۵ سيرن ۾ سڀني	۴	
چوڻ پاءَ ٿيندا يعني ۵۴۰ پاءَ	۵۴۰	پاءَ
انهن ۾ درجي ۾ لکيل ۳ پاءَ ٻه گڏيو	۳	
ته ڪل پاءَ ۵۴۳ ٿيندا.	۵۴۳	ڪل پاءَ

مٿين حساب ۾ ڏسبو تہ وڏن ڏورن ۽ وڏن مان
ننڍيءِ ڏوريءِ ڏاهيو اٿون يعني مڻن ۽ سيرن جي
وڏن مان پاءُ جو ڏوريءِ ورڻو اٿون جو هڪڙن ڪان ننڍو
آهي. جڏهن تہ مٿاهين ڏوري يا رقم کي لاهي ۽ ڦيرائي هيٺاهين
ڏوري يا رقم جي حالت ۾ آڻجي ٿو. اِنڪري اهڙيءَ مٽ
سٽ کي لهندڙ مٽڙ چئجي.

ٻيو مثال- ڪنهن فقيرياڻي هٿ ڀڃي ۵۰۰ پايون گڏ ڪيون آهن؛
ٻڌايو تہ ڪيترا رپيا ۽ آنا وغيره مليا اٿس؟

هن حساب ۾ ٻهرياءُ ٻارهن ٻارهن پائن جي هڪ هڪ ڏگي ٺاهي
آنا ڪبا يعني سڀني پائن جي ٻارهين ڀتي آنا ٿيندا يعني ۵۰۰
پائن کي ۱۲ سان ونڊ ڪبي، تہ ۴۱ ونڊ اپت ٿيندا آنا

۱۲) ۵۰۰ (۴۱
۴۸
———
۲۰
۱۲
———
۸ پايون

۽ ۸ پايون باقي بچيون

هڪڙ ۴۱- آنن کي مٿائي رپيا ڪبا يعني سورهن سورهن آنن جي
جدا ڏگي ٺاهبي تہ ڏگين جي تعداد جيترا رپيا ٿيندا يعني ۴۱ کي
۱۶ سان ونڊ ڪبي تہ ۲ رپيا ٿيندا ۽

۱۶) ۴۱ (۲
۳۲
———
۹

۹- آنا باقي بچندا.

رپيا	آنا	پايون
۲	۹	۸

اِنڪري ۵۰۰ پائن مان ٿيا ۲ رپيا ۹ آنا ۽ ۸ پايون

مٿين حساب ۾ ڏسبو تہ ڏاڏي جي ننڍي رقم يعني
پائن کي چاڙهي آنن ۾ ۽ رپين جي وڏي رقم واري

حالت ۾ آڻڻ ۽ آڻون. حساب جي انهيءَ رات کي چڙهندڙ مشرط چوندا آهن.

الف (مثال- لهندڙ مشرط جي قسم جا)

(١) ١٢ رپين کي آنن جي صورت ۾ آڻيو (٢) ٨ رپين جون پايون ڪيو

پايون آنا رپيا

(٣) ٨ مڻن جا تولا ڪيو (٤) ١٠-٨-٥ جون پايون ٺهرايو

سيرن مڻ پا آ

(٥) ٢٠-٥-٧ جا آنا ڪيو (٦) ٩-٥-١-٩٥ رپين جون پايون ڪيو

تولا آنا پاو سير مڻ

(٧) ٢-٢-٣-٩١-٥ جا تولا ڪيو

(٨) ٥٨ ورهن ۾ ڪلاڪ ڪيترا ٿيا

ت ڪا خرار

(٩) سون جي ٥ تولن جا مڱ ڪيو (١٠) ٣-٤٠-٢٥ جون چوٿايون ڪيو

(١١) ١٢٠٧٠ سالن ۾ ڪيترا آڌيا ٿيا (١٢) ١١١٣ رپين جا ٽڪا ٺهرايو

ڪلاڪ ڏينهن هفتا ورهه

(١٣) ٣١-٦-٣٤-٨ تن جا سيڪنڊ ڪيو

انچ فٽ وال

(١٤) ١٠-٢-٨١ جا انچ ٺهرايو

ڪلاڪ ڏينهن ورهه

(١٥) ١٦-١٦-١٣ تن جا مدت ڪيو

فوٽ يارڊ

(١٦) ٣١-٢٧ جا انچ ڪيو

(١٧) هڪڙي گوٿريءَ ۾ ٤٠- آڌيلا ١٢ ٻوانيون ۽ ٧ پائليون آهن، چئو ته منجهس ڪل رقم جا پيسا ڪيترا ٿيا؟

(١٨) ڪنهن آخوند جي مڪتب ۾ مقامن صاحب هر هڪ ڇوڪري کي پائلي ڏني- پوءِ سڀيا لياءِ ته ٢٢٩ رپيا ڏنا اٿم، چئو ته مڪتب ۾ ڇوڪرا ڪيترا هوا؟

(١٩) انبن جي گاڏي ٢٥ روپئين گهڻي، سڀيا ليم ته اڌ آني انب پيم، ٺهرايو. ته گاڏي ۾ ڪيترا انب هوا؟

(٢٠) ٤ ساورن ٻٽي ٽڪي پيسو پيسو ڏيڻ سان ڪيترن
ماڻهن کي ڏيڻي سگهبا؟

مڻ رتيون ماسا تولا

(٢١) ڪنهن زميندار (٢—٦—٨—٥) سون ڏنو آهي
هن مطلب تي، ته اسڪول جي هر هڪ ڇوڪر کي هڪ مُهر
سون جو انعام ڏيو وڃي، ته هن اسڪول ۾ شاگرد ڪيترا هوا؟

تولا آنا سير مڻ کنڊيون

(٢٢) (١—١٢—٠—٦—١٣) جا ڪل ڪيترا تولا ٿيا؟

چو پا تو کا خرار

(٢٣) هڪڙي واپاري ۾ (٣—٣—٣—٥٥—٩٧) جوئر هئي

چوٿايون خرار

آهي، جنهن ۾ (٢—٤) ٻيل آهي پڌايو ته ٻنهي واپارن ۾ ڪل
ڪيتريون چوٿايون ان جون آهن؟

(٢٤) ٽن صدين جا ڏينهن ڪريو (٣٦٥ ڏينهن هڪ ورهه ۾)

ڏينهن مهنا ورهه

(٢٥) هڪڙي ڇوڪر (٢٦—١٠—٣) اسانوت پورهيو ڪيو
آهي، هن سان ٻول هئي، ته هڪ ڏواني روز جي حساب سان
ساري سنڀاري توکي اجورو ڏنو ويندو، تڏهن پڌايو ته وٽس
ڪل ڪيتريون ڏوانيون ڏجن؟

ب (مثال چڙهندڙ مثڻ جي قسم جا)

(١) ١٩٢ پاين جو نالو ڪيو (٢) ٣٢٠٠ آنن جا رپيا پڌايو
(٣) ١٩٢٥ سيرن جا مڻ پڌايو (٤) ٣٢١٦٠ منٽن جا ڏينهن ڪيو
(٥) ١٧٦٠٠ — تولا تڏهن جا مڻ ۽ سير ڪيو؟ (٦) ١٢٨٠ سيرن
جون کنڊيون ڪيو.
(٧) ٩١٨٢٥ چوٿاين جا خرار ڪيو
(٨) ٢٥٠٠ ٽوين جا خرار پڌايو.

(٩) ٩١٧٦٠ مڻن جا هفتا ڀڃايو (١٠) ٢٥٠٠٠ مڻن جا تولا ڀڃايو
(١١) ٧٤٨٠ يارڊن جا فرلانگ ۽ ميل ڪيو
(١٢) ١٦٥٩٨ پائين جا رپيا ڪيو
(١٣) ١٩٢٠٠ گهنٽا تنهنجا ايڪڙ ڪريو (١٤) ٢٥٧٤٤ ٽڪن جا رپيا ڀڃايو.

(١٥) هڪڙو گهڙيال اچي ڪلاڪ ۾ هڪ رپيو ڪمائي ٿو ۽ هن جي ڪل ڪمائي ٤٢٧٩١ رپيا آهي ته ڏهين ڀڃايو ته هن ڪيترا ورهه ۽ ڏينهن ۽ ڪلاڪ ڪم ڪيو آهي (ڏهاڙي ١٢ ڪلاڪ ڪم ٿو ڪري)

(١٦) هڪڙي گوٺڙي ۾ (٣١٤٤) ڀٽسا پيل آهن، تنهان رپيا آڌيا، پائليون ۽ پيانيون ڪيتريون ٿينديون؟

(١٧) ڪنهن امير سڪول ۾ انعام لاءِ پاڻ سان (٤٢٩٦) پائليون آنديون، امتحان وٺي خوش ٿي معلم کي چيائين ته هڪ هڪ ڇوڪر کي هڪ هڪ رپيو انعام ڏيو، سڀ پائليون پوريون ٿي آيون ڀڃايو ته ڪيترا طالب علم هوا؟

(١٨) (٢٢٠٢) مڻن ۾ تولا ڪيترا ٿيندا؟

چو پا تو ڪا خرار

(١٩) هڪڙي ڍيري ۾ (١—٠—٦٥—١٠١) آن پيل آهي، تنهن مان هڪڙي شاهوڪار کي (٢٦٣٥١) جوڙيون ۽ ٻئي کي (٣٧٦٠٦٣) جوڙيون ڏنيون ٿيون، جملو ته ان ڍيري ۾ باقي ان ڪيترو بچيو؟

(٢٠) مونوٽ ٽن ڪيسن مان ٻهرين ۾ ٣٦٥١ پايون پيلون آهن، ٻئي ۾ ٻهرين کان ٽيڻيون ۽ ١٨١ زياده، ٽئين ۾ ٻئي کيسي جي اڌ کان ٧٠ پايون گهٽ آهن، جملو ته مونوٽ ڪل ڪيتري رقم آهي؟

(٢١) اسانجي اوطاق ۾ ٢٣ جارا آهن، هر هڪ جاري ۾ ٧ دبليون رکيون آهن هرهڪ دبلي ۾ (٢٩١) پايون ٻيليون آهن، ٻڌايو ته اسانجي اوطاق ۾ ڪل ڪيترو ناڻو رکيل آهي؟

(٢٢) ڪنهن شاهوڪار شهر جي نياڻين کي هڪ هڪ لڏون ڏيڻ جو ارادو ڪيو، سڀپاليءَ ته ڪل نياڻيون شهر ۾ (٩٧٥٦) آهن، هڪ لڏون ٢ پاين ملڻس ٿو، هاڻي چئو ته ڪيترن رپين جا لڏون ونڊا پوندس؟

(٢٣) ڪنهن شهر ۾ (٢٣١٥) مرد، (١٤٣٦) زالون، ۽ (٩١٢) ٻار آهن هاڻي چئو ته ڏهاڙي أنهي شهر ۾ ڪيترا خرار آن جا کپندا هوندا، جڏهن هرروز هرهڪ مرد ٣ چوٿايون ۽ زال ٢ چوٿايون ۽ هرهڪ ڇوڪرهڪ چوٿائي کپائي ٿو؟

(٢٤) هڪڙي لشڪر ۾ (٥٥) قطارون آهن، هرهڪ قطار ۾ (٣٠) ماڻهو آهن، هرهڪ ماڻهوءَ کي ١٤ پايون ڪيسي ۾ آهن چئو ته سڄي لشڪر وٽ ڪيترو ناڻو آهي؟

(٢٥) هڪڙي شهر ۾ رستي ٺهرائڻ لاءِ ڪي مزور گهربل هوا، جي هرروز مزوريءَ تي هيٺين نرخن تي مليا، هرهڪ مرد ٦ آني ۽ زال ٨ ٽڪين ۽ ڇوڪر (٣٦) پائين جي، (٢٥) مردن، (١٠) زالن ۽ ٥ ڇوڪرن ٨ ڏينهن ڪمايو آهي، ته انهي کي ڪيتري رقم ڏجي؟

باب يارهون

چار گڏيل قاعدا

(گڏيل جوڙ) جهڙيءَطرح سادي جوڙ ۾ ايڪا ۽ ڏهاڪا ۽ سو ۽ هزار هڪ ٻئي پٺيان رکي جوڙ ڪبا آهن تهڙيءَطرح گڏيل جوڙ ۾ پايون - آنا - رپيا يا پاو - سير - مڻ

ڪڏهيون يا ڪي ٻيون گڏيل رقمون هڪ ٻئي پٺيان ترتيب وار رکي جوڙ ڪبيون آهن. گڏيل جوڙ سيکارڻ وقت اُستاد کي گهرجي ته سادي جوڙ جو نمونو ٻه شاگردن جي اکيان رکي، پوءِ ٻنهين واٽن جي ڀيٽ ڪري سمجهائي

پايون آنا رپيا   پايون آنا رپيا   پايون آنا رپيا

مثلا ٣-٦-٥ ۽ ٤-٨-٤ ۽ ٨-٣-٩ جوڙ ڪرڻا آهن.

هاڻي سادي جوڙ جو ٻه هڪ مثال ڏيو جئن ته ٥٦٣ ۽ ٤٨٤ ۽ ٩٣٨ جوڙ ڪريو. هاڻي ٻنهي جوڙن هيٺين ريت سيکاريو.

(قاعدو) ڪيترين ئي رقمن جوڙ ڪرڻيون هجن ته انهن رقمن کي اهڙيءَ طرح هڪ ٻئي هيٺان رکو جئن پايون پاين هيٺان، آنا آنن هيٺان ۽ رپيا رپين هيٺان اچن.

(واٽ)

سادي جوڙ

هزار	سو	ڏهاڪا	ايڪا
٠	٥	٦	٣
٠	٤	٨	٤
٠	٩	٣	٨
١	٩	٨	٥

گڏيل جوڙ

رپيا	آنا	پايون
٥	٦	٣
٤	٨	٤
٩	٣	٨
١٩ رپيا	٢	٣

جواب

(سمجهاڻي) جهڙيءَ طرح سادي جوڙ جي ايڪن کي پوريا ڳڏيرسون ته ١٥ ايڪا ٿيا تن مان هڪ ڏهاڪو مٿي ڏهاڪن ڏي رکي رهيل ٥ ايڪا ايڪن جي خاني ۾ رکياسون؛ اهڙيءَ طرح جڏهين گڏيل جوڙ ۾ پايون جوڙ ڪيوسون ته ١٥ پايون ٿيون جڙ هدڙ مثل جي مدد سان معلوم ٿيو ته انهن ١٥ پاين مان هڪ آنو ٺهي ٿو ۽ ٣ پايون بچنديون انهن ٣ پاين کي پاين هيٺ

خاني ۾ رکيوسون - تنهنڪانپوءِ جئن ساديءَ جوڙ ۾ ڏهاڪن جو جوڙ ٿيو ٨١ - تن مان ڏهه ڏهاڪا هڪ سو ٿيو ۽ باقي رهيل ٨ - ڏهاڪا ڏهاڪن جي خاني ۾ رکيا ويا - تهڙيءَ طرح سان گڏيل جوڙ ۾ آنن جو جوڙ ڪيوسون ته ٿيا ٨١ - آنا پر ١٦ - آنا رپئي ۾ ٿا ٿين تنهن ڪري ٨١ - آنا مان ١٦ - آنا يعني هڪ رپيو مٿي رپين جي خاني ۾ رکي باقي رهيل ٢ - آنا آنن جي خاني ۾ رکياسون - پوءِ جئن ساديءَ جوڙ ۾ سون جي خاني ۾ سو جوڙ ڪري رکياسون تهڙيءَ طرح گڏيل جوڙ ۾ رپين جي خاني ۾ سڀ رپيا جوڙ ڪري رکياسون يعني ١٩ رپيا تنهنڪري جواب ٿيو ٣-٢-١٩ رپيا.

مثال گڏيل جوڙ جا

(١)

پايون	آنا	رپيا
٦	٨	٥
٤	١٠	١٨
٦	٤	٨٩
٣	١٣	١٢٥

(٢)

آنا	پاءُ	سير	مڻ
١	٢	٢٠	١٥
٣	٣	٢٩	٢٥
٢	١	٣٩	١٦٩
٣	٠	٥	٩٢٦

(٣)

ڪلاڪ	ڏينهن	مهنا	ورهه
٢	١٥	٨	٧
٥	٤	٣	٨
٨	٢٥	١٠	٥٥
٢٠	١٥	٩	١٦٥

(٤)

چوٿايون	پاتويون	تويا	ڪاسا	خرار
٣	١	٢	٢٠	٥
٢	٢	٣	١٩	٦
١	٣	٤	٥٠	٨٩
٢	٢	٢	٤٠	١٩٩
٠	٠	٠	٠	٦٠٠

(٥)

پايون	آنا	رپيا
٨	٢	١١١
٣	٨	٦٢٥
١٠	٣	١١٦٤
١١	١	٢٥٧٢
١	١٢	١٠٠٠
٩	١٥	٦١١٢٥

(٦)

منگهه	رتيون	ماسا	تولا
٢	٦	١١	٥
١	٧	١٠	٤٩
٣	٥	٣	١٢٥
٠	٤	٩	٤٣
١	٢	٨	١٥٠

(**نوٽ**) ڪا به رقم ايتري ته لکڻ گهرجي جنهن
مان سند يس مٿين رقم ڏکري اچي مثلا ١٣ پايون يا
١٢ پايون ته ليکبيون ڇاڪاڻ ته انهي ۾ مان آڌو ٿهي پونڊ ۽
يا ١٦ آنا يا ١٨ آنا به نه ليکبا جو انهن مان هڪ روپيو
ٿهي سگهيٿو وغيره.

(٧) هڪ پوشاڪ جوڙائڻ لاء ١٠ رپيا ١٣ آنا ٢ پايون جو
ڪپڙو ګڌم، ۽ ١١ آنن جو پٽيو ورتم، ٣ آنا ٣ پايون پوڙن تي خرچ
ٿيو ۽ ٣ رپيا ٨ آنا سبائي تي لڳا چئو ته سموري وڳي ڪيترو
خرچ ڪاڏو؟

(٨) ٥ هارين کي ڪوان وراهي ڏيڻو آهي، هن طرح جو
پهرين کي ڏجي ٿو ٣ خرار ٤٥ ڪاسا ٣ ٽويا ١ پاٿوئي ۽ ٻين کي
درجي بدرجي ١ خرار ٣ ڪاسا هڪ ٻئي کان زياده چئو ته ان
کل ڪيترو آهي؟

(٩) شادين جي وقت ڏيڻ هڪڙي سوناري ٢٢
تولا ٩ ماسا ٦ رتيون ١ مگهه ۽ ٻئي سوناري ١٦ تولا ۽ ٨ ماسا ۽
ٽئين سوناري ٦ تولا ١١ ماسا ٧ رتيون ٣ مگهه سون ورتو ۽ چوٿين
سوناري وري پهرين ٽنهين جيترو سون ورتو، ٻڌايو ته سڀني
ڏينهن ۾ کل ڪيتري سون جو واپار ٿيو.

(١٠) هڪڙي ميلي کي چئي طرح چڪر ڏنم، هڪڙو طرف
٢ ڪلاڪن ٥٠ منٽن ٣٣ سيڪنڊن ۾ ڏنم ٻيو طرف ٤ ڪلاڪن
٣١ منٽن ١٢ سيڪنڊن ۾، ۽ ٽيون طرف ١ ڪلاڪ ٥٩ منٽن
٩ سيڪنڊن ۾، ۽ چوٿون طرف ٢ ڪلاڪ ٣٨ منٽن ١٦ سيڪنڊن
۾ گهميس، چئو ته سڄي ميلي گهمڻ ۾ ڪيترو وقت لڳم؟

(١١) هڪڙي آدمي هڪڙو اٺ ٢٠٣ رپيا ١٤ آنا ٥ پائي

ڳنڍ ۽ هڪ هاٿي ٦٦٦ رپيا ٦ آنا ٨ پائون ورتو پوءِ هنهين کي
(٣١١) رپئي نفعي تي وڪٽي ڇڏيائين، جنهن تہ ڪل ڪيترو مليس؟

(١٢) هڪڙي جهاز ۾ ٢٠٥ کنڊيون ٤ مڻ ٣٢ سير ٢ پاو ٢ آنا ان جاڙهيم، هٿي ۾ ١٧ کنڊيون ١ مڻ ١ سير ١ پاو ٢ آنا، تنهن ۾ ٦ مڻ ٣٩ سير ٣ پاو ٣ آنا موڪليم، تہ ہر اجان منهنجي وکار ۾ ١٠٢ کنڊيون ٥ مڻ ٣٥ سير ان باقي آهي، جنهن تہ مونوت ڀريائين ڪيترو آن هو؟

(١٣) جانورن تي ٤٨ رپيا، ١ آڌيو ١ پائلي ١ پياني، گيهہ تي ٧٧ رپيا ١٠ آنا ١ ٽڪو، ڪٽڪ تي هڪ ساورن ٢٥ رپيا ٧ دوانيون ١١ پايون ۽ کنڊ تي ١٦ روپيا ٣ پائليون ٥ دوانيون خرچ ڪيم، ٻڌايو تہ سڀ ڪيترو خرچ ڪيم؟

(١٤) ڪنهن شاهوڪار نياڻي جي شادي ۾ ٢٥٣ روپيا ٣ آنا ٦ پايون ماني تي خرچ ڪيا ۽ ٻاڙي ۽ مزوريءَ تي ٦٧ روپيا ٥ آنا ١٠ پايون خرچ لڳس ۽ ڌي کي ڏاج ۾ ٦٨٩ روپين ١٢ آنن ١٠ پاين جو مال ڏنائين جنهن تہ شادي تي ڪل ڪيترو خرچ ڪيائين؟

(١٥) مونوت ٣ بوجها مٽرن جا آهن، هڪڙي جي تور ٨ مڻ ٢٥ سير ٣ پاو ٣ آنا، ٻئي جي ١٢ مڻ ١٧ سير ١ پاو آهي، ٽئين جي تور ٩ مڻ ٣٨ سير ٣ آنا آهي، تنهنڪانسواءِ ٻہ ٿيلها ڳڙ جا اٿم، جن مان هڪ جي تور ٧ مڻ ٢ سير ٣ پاو ٢ آنا آهي ۽ ٻئي جي تور ٢٢ سير آهي تہ هين جنهن تہ مٽرن ۽ ڳڙ جي جملي تور ڪيتري؟

(١٦) والد کي ٢٠٩ روپيا ١١ آنا ٢ پايون ڏنم، داد کي والد کان ١٢ روپيا وڌيڪ ۽ پياري کي ١١١ روپيا ١١ آنا ١١ پايون ۽ مني کي والد ۽ داد جيترو، پوءِ ٻہ ڏنم تہ اجا مونوت ١٣ روپيا ٩ آنا ٧ پايون بچي پيون، جنهن تہ مونوت ڪل نانو ڪيترو هو؟

(١٧) منهنجي زميندارِيءَ مان وڏڻ جونڊيا ويا، سومر ڏينهن ٤ مڻ ٣٨ سير ٧ آنا، اڱاري ڏينهن ٢ کنڊيون ٦ مڻ ١٩ سير ٣ آنا، ٻڌر ڏينهن اصلي نه، خميس ڏينهن گذريل سڀني ڏينهن جيترا، جمع ڏينهن ڪم ڪو نه مليو، ڇنڇر ڏينهن اڱاري جي ڏينهن جيترا ۽ آچر ڏينهن رڳا ٣ مڻ ڦٽين جا هٿ آيا، ٻڌايو ته سڄي هفتي ۾ ڪيتريون ڦٽيون گڏ ٿيون.

(١٨) هڪڙي زميندار جا ٧ ڪمدار آهن، انهن کان مقاطع جا اڳاڙيل پيسا هيٺين وجور موجب زميندار کي ڏيڻا، پهرئين وٽان ٢٨٩ رپيا ١٠١ آنا ١٠ پايون، ٻئي وٽان ١١٩٣ رپيا ٥ پايون، ٽئين وٽان پهرئين ٻنهين جيترو، چوٿين وٽان ٻئي کان ١٨٠ رپيا واڌاري، پنجين، ڇهين، ستين ٽنهين وٽان ٽئين جيترو، ته مقاطع مان ڪيترو مليس؟

(١٩) هڪڙي سوناري ٣ جڻ واليءَ جا ڏاهيا، ٽنهين جي تور ٥ تولا ٨ ماسا ٤ رتيون ١ مڱر ٿي ۽ ٢ ٻازوبند جوڙيائين جن مان هر هڪ جي تور ٣ تولا ٧ رتيون ٣ مڱر ٿي ۽ هڪ ڪنٺي ٺاهيائين جنهن جو وزن ٦ تولا ٩ ماسا ٥ رتيون ٢ مڱر ٿيو ته سڀني شين جي تور ڪيتري ٿي؟

(٢٠) هڪ باغ ۾ انبن ۽ ليمن جا وڻ آهن، انبن جا وڻ سال ۾ ٣٥ رپيا ٢ آنا ٧ پايون پيدا ڪن ٿا، ليمن جا وڻ ٢٩ رپيا ٤ آنا سال ۾ پيدا ڪن ٿا ته سڄي باغ سال ۾ ڇا پيدا ڪيو؟

(٢١) هڪ سنڌي سڪول ۾ ٤ درجا آهن پهرئين درجي مان ٤ رپيا ٢ آنا ٻئي مان ٥ رپيا ٦ آنا ٦ پايون ٽئين مان ٨ رپيا ٩ آنا ۽ چوٿين ۾ ١٢ رپيا ١١ آنا ٦ پايون في ڪٺيون مهيني ۾ اڳڙي ٻڌايو ته ڪل في ڪيتري ٿي؟

(٢٢) هڪڙي ماڻهو وٽ ٣ـ پانڊا آن جا آهن هڪڙي ۾
٢ خرار ٧ ڪاسا ٣ پائيون ٻئي ۾ ۴ خرار ٣٥ ڪاسا ٢ ٽويا ١
چوٿائي ۽ ٽئي ۾ ۴٧ خرار ٣ ٽويا ٣ پائيون ٢ چوٿايون اَن پيل آهي
ٻڌايو ته اُن ماڻهوءَ وٽ ڪل ڪيترو اَن آهي؟

(٢٣) هڪڙي شاهوڪار پنهنجي اوطاق لاءِ ٣ ڪرسيون
١٢ رپيا ٩ آنا ۽ ٻه ميزون ٨ رپيا ۴ آنا ۽ ٽي کٽون ٣٧ رپيا ۴
آنا خريد ڪيون، ٻڌايو ته سامان جو عدد ڪيترو ٿيو ۽ ڪل خرچ
ڪيترو ڪياءِ؟

(٢۴) ڪنديارو ۾ هڪڙي شخص ،ٻن ٻهل پنهنجي ملڪيت
سوري ٽن پٽن کي ورهائي ڏني هن ريت- پهرين کي ۴٧ رپيا
٩ آنا ٧ پايون، ٻئي کي ٣٨ رپيا ١١ آنا ۴ پايون ۽ ٽئين کي ٣٥
رپيا ١٠ آنا ٨ پايون ورهاڱي ۾ آيا، چئو ته ملڪيت ڪيتري هئي؟

(٢٥) هڪڙي گهر ۾ ٥ ماڻهو ڪمائيندڙ آهن هر مهيني ۾
پهريون ٣۴ رپيا ٧ آنا ٦ پايون، ٻيو ۴٨ رپيا ٨ آنا، ٽيون ٧٦ رپيا
١٢ آنا، چوٿون پهرئين ۽ ٻئي جي جوڙ جيترو ۽ پنجون چوٿين
کان ٥ رپيا ٦ آنا ٨ پايون وڌيڪ ٿو ڪمائي، چئو ته انهيءَ گهر
جي هڪ مهيني ۾ ڪل آمدني ڪيتري؟

باب ٻارهون

گڏيل ڪٽ جو قاعدو ۽ ٻه ساديءَ ڪٽ جي نموني
آهي يعني ساڳئي وقت ٻن رقمن جي ڪٽ هڪ ٻئي
هيٺان رکڻ سان ڪري سگهجي، گڏيل ڪٽ ۾ ٻئي
رقمون هم جنس هئڻ گهرجن. جنهن ته هڪ رقم ناڻو هجي،
ته ٻي به رقم ناڻي جي هئڻ گهرجي. مثلا مون کي
ٻه روپيه اٺ آنه چار پايون قرض آهي جنهن مان هڪ

رپيو ڇهه آنا ۽ پايون ڏنم ڇٽو ته باقي ڪيترو ڏيڻو آهم. هاڻي انهن رقمن کي اهڙيءَ طرح هڪ ٻئي هيٺان رکو جو پايون پاين هيٺان. آنا آنن هيٺان ۽ رپيا رپين هيٺان اچن

جئن ته پايون آنا رپيا   پايون آنا رپيا

وات   ۴—۸—۲ قرض (مثال ۲) ۶—۹—۷

۲—۶—۱ ڏنم   ۸—۱۲—۳

۲—۲—۱ باقي قرض ، ۱۰—۱۲—۳ رپيا باقي بچيا

(سمجهاڻي حساب نمبر ۲ جي) پهريائين ۶ پاين مان ۸ پايون ڪاٽيو پر نٿيون ڪٽي سگهجن تنهنڪري. نون آنن مان هڪ آنو يعني ۱۲ پايون ۶ پاين کي جوڙ ڏيو ته ٿيون ۱۸ هاڻي ۱۸ مان ۸ ڪاٽيو ته باقي رهيون ۱۰ پايون.

مٿان رهيا ۸ آنا. تن مان ۱۲ آنا ڪٽجي نٿا سگهن تنهنڪري ۷ رپين مان هڪ رپيو يا ۱۶ آنا ۸ آنن کي ڏبا ته ٿيا ۲۴. آنا تن مان ۱۲. آنا ويا ته باقي بچيا ۱۲. آنا ٻيءَ وري رپين جي خاني ۾ ۶ رپين مان ۳ رپيا ويا ته باقي رهيا ۳ رپيا.

(نوٽ ڏسبو ته گڏيل ڪٽ ۾ لهند ڙ مٿڙ جي مدد ونجي ٿي)

مثال گڏيل ڪٽ جا

(۱) ۵ رپين ۱۲ آنن ۱۰ پاين مان ۴ رپيا ۸ آنا ۵ پايون ڪاٽيو
(۲) ۴۵ رپين ۳ آنن ۲ پاين مان ۲۵ رپيا ۱۳ آنا ۱۱ پايون
(۳) ۳۵ مڻ ۸ سير ۳ پا و ۳ آنا مان،
۲۸ مڻ ۲۵ سير ۳ پا و ۳. آنا ڪٽ ڪريو
(۴) ۳۷ ورهن ۴ مهينن ۳ ڏينهن ۲۰ ڪلاڪن مان ۳۰ ورهه ۱۱ مهينا ۵ ڏينهن ۲۲ ڪلاڪ ڪٽ ڪريو.

(٥) ٥ ڏينهن مان ٢٣ ڪلاڪ ٤٥ منٽ ڪٽ ڪريو.

(٦) هڪڙي جاءِ ١١ ماڻهن ٢ هفتن ٤ ڏينهن ۾ تيار ٿي ۽ ٻي جاءِ ٩ ماڻهن ٢ هفتن ٩ ڏينهن ۾ تيار ٿي، ٻڌايو ته ٻي جاءِ ڪيترو اڳهر ٿي ؟

(٧) ڪنهن ماڻهوءَ وٽ ٣ تولا ١١ ماسا سون جا آهن تن مان ١ تولي ٨ ماسن ٧ رتين جي هڪ منڊي ٺهرائي تو چئو ته باقي وٽس ڪيترو سون آهي؟

(٨) حاجي وٽ ٢٥ روپيا ١٣ آنا ٨ پايون آهن تن مان ڪيترو گوپال کي ڏي جو باقي وٽس ٨ روپيا ٥ آنا ١١ پايون بچن؟

(٩) ٦٧٩ رپين ٣ آنن مان ٢٢٥ رپين ٨ آنن ٤ پاين ۽ ١٠٠ رپين ٣ آنن ٨ پاين جو جوڙ ڪاٽيو

(١٠) ڪنهن اسڪول جي ستن درجن جي في سالي ماهي ۾ ٢١ رپيا ٩ آنا ٦ پايون اڳاڙي آهي تنهن مان مٿين ٻن درجن جي في ٤ رپيا ١٥ آنا ٦ پايون آهي. چئو ته هيٺين پنجن درجن مان ڪيتري في وصول ٿي؟

(١١) ڪنهن شاهوڪار پنهنجي پٽ جي شادي تي ١٢٨٩ رپيا ١٣ آنا ٦ پايون خرچ ڪيو، تنهن مان رڳو زيورن تي ١٠٠٠ رپيا لڳس، ٻڌايو ته باقي شين تي ڪيترو خرچ آيس؟

(١٢) هڪ ماڻهوءَ جي پانڊي ۾ ٥٠ مڻ ١٢ سير ٣ پاءُ ترُ ٻيل هوا، تنهن مان ٣٦ مڻ ٢٨ سير ٣ آنا وڪياءِ، تڏهين ٻڌايو ته سندس پانڊي ۾ باقي ڪيترا رهيا.

(١٣) هڪڙي ڪوٺيدار هڪڙي دڪاندار کان پنهنجو ليهڻو ١٣٩ رپيا ١١ آنا ٥ پايون اُگاڙيو ٻئي کان ٦٢٥ رپيا ٥ پايون، ٽئين کان ٢٧١ رپيا ١٥ آنا ١١ پايون اُگاڙيائين، وري اچي ڪوٺيءَ تي ڏسي ته ڳوٺڙي ۾ ڪل ١٠٦٣ رپيا ٻيل اٿس، تڏهين چئو ته ڳوٺڙيءَ ۾ اصلي ڪيترو هوس؟

(١٤) هڪڙو ماڻهو گاڏي ۽ گهوڙو ٻئي ٨٥٤ رپين گهڻي ٿو، ان مان گهوڙي جي قيمت آهي ٣٦٣١ رپيا ١٢ آنا ٦ پايون، تڏهن گاڏي جي قيمت ٻڌايو؟

(١٥) ٻن رقمن جو جوڙ ٣٠٠ رپيا آهي ۽ انهن مان وڏي ١٩٨ رپيا ٤ آنا ١٠ پايون آهي تہ ننڍي ڪيڏي.

(١٦) عارب وٽ ٨٢ رپيا ٩ آنا ٧ پايون آهن ۽ وريل وٽ ٧١ رپيا ٢ آنا ٥ پايون آهن ٻوءِ عارب وريل کي ١٣ رپيا ٥ آنا ٥ پايون ڏنيئو، هاڻي ٻڌايو تہ وريل وٽ عارب کان ڪيترو وڌيڪ ٿيو؟

(١٧) ڪنهن ماڻهوءَ وٽ ١١٩٢ رپيا ٦ آنا ١١ پايون آهن تن مان ٤٥٩ رپيا ١٥ آنا ١١ پايون گهر گهڻڻ تي لائي ٿو ۽ ١٩٩ رپيا ١٤ آنا ١٠ پايون اوطاق وڌڻ تي خرچ ڪريٿو، چئو تہ وٽس باقي گهٽو بچيو؟

(١٨) ڪو مزور وسپت ڏينهن ٢٧ مڻ ٦ سير بار کڻي ٿو ۽ جمعہ ڏينهن ١٣ مڻ ٣٨ سير ٢ پاو ٣ آنہ ۽ ڇنڇر جي ڏينهن ٢٣ مڻ ٣٩ سير ٣ پاو ٣ آنہ چئو تہ ٻهرين ٻن ڏينهن ۾ ڇنڇر جي ڏينهن کان ڪيترو زيادہ بار کڻياءِ؟

(١٩) هڪ چاندي جي وٽي جي تور ١٩ تولا ١ ماسو ٢ رتيون ۽ مگر آهي ٻر ٻنهي ورهن کانپوءِ هنهجي تور ١٦ تولا ١١ ماسا ٧ رتيون ٣ مگر تي چئو تہ گاٽ ڪيتري ڪاڏاءِ؟

(٢٠) هڪڙي وکار ۾ ٤٣ خرار ٢٥ ڪاسا ٢ ٽويا ٣ پاٽويون ۽ جوٽالي آن پيل آهي، تنهن مان ١٩ خرار ٤١ ڪاسا ٣ جوٽايون آن ڪڍيو اٿئون، ٻڌايو تہ وکار ۾ باقي آن ڪيترو بچيو؟

(٢١) ڪنهن هٽائي وٽ ٣ مڻ ٣ سير ٣ آنا گيہ آهي، تنهنهر ڪوپري جو تيل گڏي ٥ مڻ ڪيو اٿس، هاڻي ٻڌايو تہ ڪوپري جو

تيل ڪيترو وڌاءِ؟

(٢٢) ڪنهن ٻيڙي جي تور سامان سوڌي ٦٠ ڪنڊيون ٣٧ سير آهي، ۽ رڳي ٻيڙي جي تور ٩ ڪنڊيون ٥ مڻ ١٦ سير آهي، ڄڻو ته سامان منجهس ڪيترو پيل آهي-

(٢٣) هڪڙي زيور جي تور ٩ تولا ٦ ماسا ١ رتي آهي تنهن ۾ ٦ تولا ٧ ماسا ٥ رتيون ١ ڀڳي نج سون آهي، باقي مٽ آهي، ڄڻو ته مٽ منجهس ڪيترو آهي؟

(٢٤) ٻن رقمن جو جوڙ ١٠٠ خرار ٥ ڪاسا ٢ ٽويا ٣ چوٿايون آهي ۽ سندن فرق آهي ١٩ خرار ٢٣ ڪاسا ٣ ٽويا ٣ ٽيون ٣ چوٿايون، تڏهن اهي ٻئي رقمون ٻڌايو؟

(٢٥) خميسي ۽ خانوءَ ۽ خيرمحمد کي (٣٠٠) رپيا آهن، ان ۾ خميسي ۽ خانوءَ جا ١١٢ رپيا ١١ آنا ٢ پايون آهن، خانوءَ ۽ خيرمحمد جا ٢٧١ رپيا ١٥ آنا ٩ پايون آهن ڄڻو ته هر هڪ جو ڪيترو آهي؟

باب تيرهون

گڏيل ضرب

گڏيل ضرب به سادي ضرب جي نموني ٿي آهي؛ ۽ گڏيل جوڙ جو سؤلو رستو آهي

مثال:- جيڪڏهين هڪڙي ماڻهوءَ کي ٥ رپيا ٦ آنا ٣ پايون ڏجن ته ٣ ماڻهن کي ڪيترو ملندو؟

(١) جوڙ جي رستي

	رپيا	آنا	پايون
	٥	٦	٣
وات	٥	٦	٣
	٥	٦	٣
	١٦	٢	٩

(٢) ضرب جي رستي

٣—٦—٥
٣
———
٩—١٨—١٥ يا ٩—٢—١٦ رپيا

(سمجهاڻي) ٣ پاين کي ٣ سان ضرب ڪريو ته ٿيون ٩ پايون انهن مان آنو نڪري نٿو سگهي تنهنڪري ٩ پايون پاين جي خاني ۾ رکو وري ٦ـ آنن کي ٣ سان ضرب ڪريو ته ٿيا ١٨ آنا جن مان هڪ رپيو نڪرندو سو رپين کي ڏيڻي باقي رهيل ٢ آنا آنن جي خاني ۾ رکو پوءِ ٥ رپين کي ٣ سان ضرب ڪريو ۽ آنن وارو رپيو به ملايو ته ٿيا ١٦ رپيا جواب آيو ١٦ رپيا ٢ آنا ٩ پايون

(مثال ٢) ١٥ رپين ٥ آنن ٤ پاين کي ٤ سان ضرب ڪريو

وات (١) جوڙ جي رستي

رپيا	آنا	پايون
١٥	٥	٤
١٥	٥	٤
١٥	٥	٤
١٥	٥	٤
٦١	٥	٤

(٢) ضرب جي رستي

رپيا	آنا	پايون
١٥	٥	٤
		٤
٦١ رپيا	٥	٤

جواب

(نوٽ) گڏيل ضرب سيکارڻ وقت شاگردن کي سمجهايو ته سليٽ تي يا بڪي تي به وڏا خانا ڪيڏن. هڪڙي ۾ فقط جواب ۽ اصل رقم وغيره لکن ۽ ٻيون ننڍيون ضربون ۽ ونڊون ٻئي خاني ۾ پڻ صفائي سان لکن جئن ته:

مثال ٣- ٣ روپين ٣ آنن ٧ پاين کي ٥ سان ضرب ڪريو:-

رپيا	آنا	پايون
صاف وات ٣	٣	٧
		٥
١٦ رپيا	١	١١

پايون
١٢) ٣٥ (٢
٢٤
باقي ١١ پايون

١٥ آنا
٢ آنا
رپيو
١٦) ١٧ (١
١٦
باقي ١ آنو

١٥ رپيا
١ رپيو
١٦ رپيا

ضرب جا حساب

(١) ٥ — ٧ — ٣ رپين کي ڇوڻو ڪريو. (پايون آنا)

(٢) هڪ گوڻ جي تور ٣ — ٧ — ١ — ٢ مڻ آهي تہ ٩ گوڻين جي ڪيتري تور ٿيندي؟ (پاءُ سير)

(٣) هڪڙو ماڻهو هڪ ڏينهن ۾ ٣ — ١٣ — ٤ رپيا خرچي ٿو تہ هفتي ۾ ڪيترو خرچ ڪندو؟ (پايون آنہ)

(٤) ٣ مڻ ٢٥ سيرن ٢ پاون کي ٥ سان ضرب ڪريو.

(٥) هڪڙي ماڻهوءَ کي ٥ رپيا ٨ آنا ١٠ پايون مهيني جي پيدائش آهي تہ ٨ مهينن ۾ جا پيدا ٿيندس؟

(٦) هڪ گوڻ ۾ ٥ ڪاسا ٢ تويا ٣ پاٿيون ٢ چوٿايون اَن آهي تہ اهڙن ٩ گوڻين ۾ ڪيترو اَن ٿيندو؟

(٧) هڪڙي ملا کي ١٢ زميندارن مان هر هڪ ١٢ سير ٢ پاو گيهہ ڏنو، ٻڌايو تہ ان کي ڪيترو گيهہ مليو؟

(٨) هڪڙي گهہ تي ٣ تولا ١١ ماسا ٥ رتيون سون لڳي ٿو تہ اهڙن ٢٥ گهڻن تي ڪيترو سون لڳڻ گهرجي؟

(٩) ٦٤٤ رپين ٧ آنن ١١ پاين مان ١١٥ رپيا ١٥ آنہ ٨ پايون ڪاٽي، باقي کي ٢٨ سان ضرب ڪريو؟

(١٠) هڪڙي ماڻهوءَ کي روز هڪ رپيو ٿو ملي اُن مان هو ١٤ آنا روز ڪمائيندو تہ سال ۾ جا بچندس؟ (سال ۾ ٣٦٥ ڏينهن ٿين.)

(١١) هڪڙي ڪٻاٽ ۾ ٤ خانا آهن، خاني خاني ۾ (٦) گهر آهن، گهر گهر ۾ ٩٧ رپيا، (٩٧) پائليون ۽ (٩٧) آنڪون آهن جي تہ ڪٻاٽ ۾ ڪل ڪيترو ناڻو پيل آهي؟

(١٢) ٩١ رپين ١٢ آنن ٧ پاين جي سترهون ۽ ٦٠ رپين ٩

ٻنهي جي جوڙهوڻ جو تفاوت ڪڍو.

(١٣) هڪ زيور جو ملهه آهي ١٢٠ رپيا ١٣ آنا ٥ پايون، ته اهڙن ٩١ زيورن جو ملهه ٻڌايو.

(١٤) اسانجي اوطاق ۾ ٢٣ چارا آهن. هر هڪ چاري ۾ ٣ ڏبلا رکيل آهن هر هڪ ڏبلي ۾ ١٧٩ رپيا ٢ آنا ١١ پايون پيل آهن تڏهن چئو ته اوطاق ۾ ڪل ڪيترو ناڻو رکيل آهي؟

(١٥) هڪڙو ڪوتو گهڙيال ڏهاڙي ٢٣ ڪلاڪ ٥٠ منٽ ٤٥ سيڪنڊ هلي ٿو، تڏهين ٻڌايو ته سندس مهني ۾ ڪيترا ڪلاڪ گهٽ هلندو؟ (مهني ۾ ٣٠ ڏينهن سمجهڻ گهرجن)

(١٦) هڪڙي ٻانڌي ۾ ٧ خرا ٤١ ڪاسا ٢ ٽويا ٣ ٻاٽويون ڪڻڪ پئجي سگهي ٿي، ته اهڙن ٢٤ ٻانڌن ۾ ڪيتري ڪڻڪ پئجي سگهندي؟

(١٧) هڪ ريٽي جي ١ تولو ٥ ماسا ٦ رتيون ٣ ٻگ چاندي ملي ٿي، تڏهن ٻڌايو ته ٥٣ ريٽين جي چاندي ڪيتري ملندي؟

(١٨) ١٠ جٽا مسافري تي هليا، جن مان ٥ جٽن مان هر هڪ ٣٦ رپيا ٢ آنا ٤ پايون ڪمايون، ٻين ٻن جٽن مان هر هڪ ٤٣ رپيا ٩ آنا ٨ پايون ڪمايون؛ باقي ٣ جٽن مان هر هڪ ٢٦ رپيا ١٥ آنا ١١ پايون پاڻ سان ڪميون، تڏهن ٻڌايو ته سندي جماعت ڪيترا پئسا ڪمايا؟

(١٩) هڪڙي ڳوٺ ۾ ٣٥ گهر آهن، هر هڪ گهر ۾ ٤ ڪنديون ٦ مڻ ٣٧ سير ٣ پاءُ ڦٽيون پيون آهن، تڏهن چئو ته ان سنجي ڳوٺ ۾ ڪيتريون ڦٽيون آهن؟

(٢٠) ٥ مهينن ٢٨ ڏينهن ١٩ ڪلاڪن ٥٩ منٽن ٢٥ سيڪنڊن کي ٢ ڀيرا ٢٧ سان ضرب ڪريو يعني ٢٧ سان ضرب ڪري وري ان ضرب اپت کي ٻيهر ٢٧ سان ضرب ڪريو.

(٢١) هڪ سڪول جي حاضري ٻڪ ۾ ٢ ريم ١٢ دستا ٢٣ پنا لڳن ٿا تہ ٢٩ سڪولن جي حاضري ٻڪن ۾ ڪيترا پنا لڳندا ؟

(٢٢) اها ونڊ جي رقم ڪيو، جنهن جو ونڊيندڙ ٢٨ ۽ ونڊ اُت آهي ٣٢ ساورن ١٤ روپيا ١٣ آنا ٧ پايون

(٢٣) ١٧ × (١٨ من ٣٣ سير ٣ پاو ٢ آنہ ٤ تولا) جو ملهہ ڪيو؟

(٢٤) ٦٩٩ ورهن ٣٣٩ ڏينهن ٥ ڪلاڪن ١٢ منٽن ٦ سيڪنڊن جي اڌ ڀهو ٺ ٻڌايو ؟

(٢٥) وات تي ٢٦ فقير گڏ ٿيم. هر هڪ فقير کي ١ روپيو ٢ آنہ ٥ پايون ڏيندو آيس پوءِ گهر اچي ڏٺم تہ کيسي ۾ اجا ٣ روپيا ٨ آنہ ٣ پايون ٻيون آهن، جمو تہ مونوت ٻريندي ڪيترو ناڻو هو؟

باب چوڏهون

گڏيل ونڊ

گڏيل ونڊ ڪرڻ جو رستو ٻہ ساديءَ ونڊ جهڙو آهي ۽ مثلا ١٥ روپين ٩ آنن جا پورا ٽي حصا ڪرڻا آهن، تہ ان رقم کي ٣ سان ونڊبو تہ ٥ روپيا ٣ آنہ ايندا

وات

روپيا آنہ روپيا
(٣) ١٥ — ٩ (٥
١٥

جواب ٥ — ٣ روپيا آنہ

آنہ
(٣) ٩ (٣
٩

(مثال ٢) ١٦ روپين ٣ آنن ٢ پاين کي ٥ ماڻهن ۾ برابر ورهايو.

وات

پا	آ	ر

رپيا ٣) ٢ – ٣ – ١٦ (٥

١٥

---

١ رپيو

١٦

---

١٦ آنا

٣ آنا

آنا ٣) ١٩ (٥

١٥

---

٤ آنا

١٢

---

٤٨ پايون

٢ پايون

پايون ١٠) ٥٠ (٥

٥٠

٠

پايون آنا رپيا

جواب ٿيو (١٠ – ٣ – ٣)

(سمجهاڻي) ڀريا ١٦ رپين کي ٥ سان ونڊ ڪئيسون ته ٣ پورا ١٦ مان نڪتا باقي بچيل هڪ رپئي جا آنا ڪري ۽ ڏنل آنا ٣ – جوڙ ڪياسون ته ٿيا ١٩ – ورري انهن کي ٥ سان ونڊ ڪئيسون ته ٣ – آنا ڀتي ۾ آيا ۽ باقي ٤ – آنا بچيا – انهن ٤ – آنن جون پايون ڪريو يعني ١٢ سان ضرب ڪري منجهون ٢ – پايون جوڙ ڪيوسون ته مڙيئي ٿيون (٥٠) جو ٥ سان ونڊ ڪئيسون ته جواب نڪتو ١٠ پايون انهيءَ ڪري ١٦ رپين ٣ آنن ٢ پاين جا پورا ٥ حصا نڪتا ۽ هر هڪ حصي کي ٣ رپيا ٣ آنا ١٠ پايون آيا.

(مثال ٣) ٥ مڻ ١٥ سيرن ١ پاءُ جون پوريون ٣ ڀيتيون ڪريو.

وات

پ س م
مڻ ا) ا – ٥ ا – ٥ (٣
٣

٨ پاءُ	٢ مڻ بچيا
ا پاءُ جوڙ	٤٠
پاءُ ٣) ٩ (٣	٨٠ هن مڻن جا سير
٩	٥ ا سير جوڙ
٠	سير ا٣) ٩٥ (٣

٩
—
٥
٣
—
٢ سير بچيا
٤

پاءُ سير مڻ
جواب ٣ – ا٣ا – ا

(مثال ٤) ٢٥ روپين ا آني ٦ پاين مان ٢ روپيا ٤ آنا ٦ پايون ڪيترا گهمرا نڪري سگهندا ؟

اهڙي قسم جي ونڊ کي مرڪب ونڊ چئبو آهي، تنهنڪري اول انهن ٻنهين رقمن کي سندن ننڍي صورت ۾ آڻبو، پوءِ سادي ونڊ جي مدد سان حساب ڪبو. جئن تہ :-

جيئن ته ۲۵-۱-۶
۱۶
۱۵۰
۲۵
۴۰۰ آنا
۱ جوڙ
۴۰۱ آنا
۱۲ ×
۸۰۲
۴۰۱
۴۸۱۲ پايون
۶ پايون جوڙ
ڪل ۴۸۱۸ پايون

۲-۴-۶
۱۶
۳۲ آنا
۴ آنا جوڙ
۳۶ آنا
۱۲
۷۲
۳۶
۴۳۲ پايون
۶ پايون جوڙ
۴۳۸ ڪل پايون

هاڻي ٻنهي رقمن هڪ جنس تي ويون، تنهنڪري حساب ٿيو ته ۴۸۱۸ پاين مان ۴۳۸ پاين جا ڪيترا دفعا نڪرندا تنهن ڪري رڳي سادي ونڊ ڪبي

جيئن ته ۴۳۸)۴۸۱۸(۱۱
۴۳۸
۴۳۸
۴۳۸
۰ جواب ۱۱ دفعا

ونڊ جا حساب

(۱) ۱۷ رپين ۵ آنن ۴ پاين جي چوٿين ٻٽي ڪريو.

(۲) ۱۹ خرار ۷ ڪاسا ۲ ٽويا ڇهن حصن ۾ ورهايو.

(٣) ٢٨ تولا ٣ رتيون سون ٩ ماڻهن کي ورهائي ڏيو.

(٤) ١٥ رپيا ٦ آنا ٢ پايون ڪو ماڻهو هڪ هفتي ۾ ڪمائي ٿو ته هڪ ڏينهن جي سندس ڪمائي ڪيڏو.

(٥) ٢٥ روپيا ١٤ آنا ٩ پايون، ٩ ماڻهن ۾ برابر ورهايو.

(٦) ٧٥ خرارن ٥٠ ڪاسن ٢ توين ٣ پاتوين ٢ جوڙاين کي ١٢ سان ونڊ ڪريو.

(٧) ٥٠ ڪنڊيون ٣ مڻ ٣٥ سير ١ پاءُ ٢ آنا، پورن ١٥ ڀاڱن ۾ ورهايو.

(٨) ٦٠ تولا ١١ ماسا ٥ رتيون ٣ ڳت سون جا ٢٥ سونارن کي ورهائي ڏيو.

(٩) ٥٦ ورهن ١٠ مهنن ١٥ ڏينهن ٢٠ ڪلاڪن جي ١٥ پتي ڪيو.

(١٠) هڪڙي تعلقي ۾ ٣٥ ملا آهن؛ سرڪار سڀني لاءِ ١٨٩٠ رپيا گرانٽ مقرر ڪئي آهي جنهن ته سراسري هر هڪ ملا کي ڪيترو ملندو؟

(١١) ١٥٤ رپيا ٨ آنا ورهاءِ ڏيو ٢٤ ماڻهنکي.

(١٢) علي ۽ عارب کي ٢٢٥ رپيا ٥ آنا ٤ پايون اهڙيءَ طرح ورهاءِ ڏيو جو عارب کي عليءَ کان ٽيڻو ملي.

(١٣) هڪڙي جاگيردار جي ساليانو آمدني (٢٨٥٠) رپيا آهي، هو سال ۾ سال ٧٦٦ رپيا ١ آنو جاين جي مرمت تي لڳائي ٿو ۽ هر سال ٢٠٠ رپيا بچائيندو ۾ وڃي ٿو. ٻڌايو ته هر روز ڪيترو خرچ ڪندو هوندو؟

(١٤) سومر ۽ جتي کي ٢٧٤ رپيا ٧ آنا ٤ پايون ورهاءِ ڏيو هن ريت جو سومر کي جتي کان ٢٣ رپيا ١٤ آنا ١٠ پايون وڌيڪ ملن.

(١٥) الھہ بخش ۽ بيراڻي کي (١٦٣٩) رپيا اھڙيءَ طرح ورھائي ڏيو، جو الھہ بخش کي بيراڻي کان ١٢٥ رپيا ١٢ آنہ ٨ پايون گھٽ ملن.

(١٦) مھھڻجي ٻني جي اپت ۽ ھلت جي قيمت ٢٤٤٥ رپيا ٤ آنہ آھي - اپت آھي ھلت جي ملھہ کان ٻارھوڻي، چئو تہ ھلت جو ملھہ ڪيترو؟

(١٧) ٥١٣ من ٢٦ سير ٥٦ تولن کي ٤٢ ماڻھن ۾ ھن طرح ورھايو: ١٦ ماڻھن مان ھر ھڪ کي ١ من ١٢ سير ٥ تولا ڏيو ۽ باقي جيڪي بچي، سو ٻين ٢٦ ماڻھن کي برابر حصن ۾ ورھائي ڏيو ۽ ٻڌايو تہ ٻين ماڻھن مان ھر ھڪ کي ڪيترو ملندو؟

(١٨) ھڪڙي پيٽيءَ ۾ سون ربو گڏيل ٢٦ سير ٣٢ تولا ٥ رتيون ٢ ھگڙ آھي ۽ ٻيءَ ۾ سون ربو ٤٣ سير ٣٦ تولا ٧ رتيون ١ ھگڙ آھي ۽ ٽينءَ پيٽيءَ ۾ ١٣ سير ٢٢ تولا ١١ ماسا ٤ رتيون ٣ ھگڙ سون ربو گڏيل آھي، تنھن جو مال گڏي ڏئو سون تہ ربو ٤٣ سير ٣٩ تولا ٧ رتيون ١ ھگڙ نڪتو، تہ باقي سون ٽيرھن چٽن کي پورن حصن ۾ ورھائي ڏيو.

(١٩) ھڪڙي ماڻھوءَ کي چار پٽ ھوا ۽ مرڻ مھل (٨٠٠٠) رپيا روڪڙا ڇڏي ويو، انھي رقم جون ٥٢ ھتيون ڪري تنھمان ١٠ ھتيون وڏي پٽ کي ڏيو، چئو تہ وڏي پٽس کي ڇا مليو؟

(٢٠) ھڪڙي ڪاٺ جي قلمدان ۾ جيڪي پيسا پيل آھن سي ۽ قلمدان جي قيمت گڏ جي ٢٩ رپيا ٦ آنہ ٣ پايون ٿئي ٿي ھر پيل پيسا قلمدان جي قيمت کان چوويھوڻا آھن ٻڌايو تہ قلمدان ۾ ڪيترا پيسا پيل آھن؟

(٢١) رڍ جي قيمت ٻڪري جي ١٣ قيمت برابر آھي، ۽

ڏڳي جي ٻڪري کان ڄوٽي آهي، ماڻي جيڪڏهين هرهڪ ڏڳو ٩٥ رپئين وڪامي، تہ ٥ ڏڳن جي بدران ڪيتريون رڍون ملنديون ؟

(٢٢) ٦٤٩٣ رپين مان ٥٢٠٧ رپيا ڪٽ ڪريو باقي بچت ۾ ٦٩٦٠ رپيا ٨ آنا جوڙ ڪريو ۽ پوءِ انکي ٢٥ سان ضرب ڪري وري ٢٦ سان ونڊ ڪريو.

(٢٣) هڪڙي ڇوڪرو ٤٨ رپيا ٢ آنا ١٠ پايون آهن هن ارادو ڪيو آهي تہ هنن مان هونکي هڪجيترا رپيا، آڌيا پائليون دوآنيون ۽ ٽڪا، پيسا ۽ پايون ملن پڇايو تہ ڪيترا ملندس.

(٢٤) ٣٦ کنڊيون ٧ دڙ ٣٠ سير ٽن ماڻهن کي اهڙيءَطرح ورهائي ڏيو جو ٻئي کي پهرين کان ٻوڻو ۽ ٽئين کي ٻئي کان ٽيڻو ملي.

(٢٥) هاشم، نورو ۽ سائينڏني کي ١٢ رپيا ١٤ آنا ١٠ پايون اهڙيءَطرح ورهائي ڏيو جو نوروءَ کي هاشم کان ٥ آنا ٨ پايون وڌيڪ ملن ۽ سائينڏنہ کي نوروءَ کان ٽيڻو ملي.

باب پندرهون

اڻپوري ڳوڙا

سمجهاڻي - اُستاد کي گهرجي تہ هڪڙو سڄو پنو ڪٽي انجا پورا ٻہ حصا ڪري، وري هڪ حصي جا ٻہ اڌ ڪري، سمجهائي تہ سڄي پني جا پوريءَ ٻہ پورا ڀاڱا ڪري، انمان هڪڙو ڀاڱو ورتوسين ۽ اهو هڪڙي ڀاڱي کي سڄي جو اڌ چئبو، جو هنطرح ($\frac{1}{2}$) لکبو ۽ جنهنکي هڪ ڀاڱي ٻہ ڪري پڙهبو. هڪ اڌ جا وري پورا ٻہ ڀاڱا ڪري هڪ ڀاڱو کنيوسين، تنهنجي معنيٰ آهي تہ سڄي پني جي پورن چئن ڀاڱن مان هڪ ڀاڱو ورتوسين ۽ جنهنکي چوٿو حصو چئجي ۽ انکي هڪ ڀاڱي چار يعني هنطرح ($\frac{1}{4}$)

لکيو پر جيڪڏهن انهن چئن پورن ڀاڱن مان ٽي ڀاڱا وٺون ها يعني (٣/٤) ٽي ڀاڱي چار، ته اهي ٽي ڀاڱا ٽن اڌ جي برابر ٿين ها. اهو سڀ جنسي شين سان ٻارن کي ڏيکارجي. اهڙيطرح جيڪڏهن چئن پورن ڀاڱن مان ٽي ڀاڱا وٺجن، ته چئو اسان منو ڀا پوڻو کنيو يعني (٣/٤)، جنهنکي ٽي ڀاڱي چار ڪري پڙهبو. ۽ جيڪڏهن چئن ڀاڱن جا چارئي ڀاڱا کڻون ها يعني چار ڀاڱي چار (٤/٤)، ته گويا اسان سڄوئي کنيون —

(نوٽ)

مٿين ڳالهه جي سمجهڻ کان پوءِ سوا، ڏيڍ، پونا ٻه، سوا ٻه، ۽ اڍائي سولائيءَ سان سمجهائي سگهبا. جڏهن ٻچي جي وسيلي سمجهاڻي پوري ٿئي، تڏهن پوري ڀا سليٽ تي چونڪڙيون ڪاهي، اهي ڀاڱا سمجهائڻ گهرجن، ته ٻارن کي چڱيطرح ذهن نشين ٿئي.- ڪنهن ٻه صورت ۾ ڪوڙا تڪڙ سان نه سيکارڻ گهرجن. آزمائش طور جڏهن ٻار ٻنهني جي خيال سان چئي سگهن، ته چار آنا هڪ رپئي جو چوٿون حصو آهي ۽ انکي روپئي جي صورت ۾ هڪ ڀاڱي چار ڪري لکبو. ۽ ٻڌائي سگهن ته ٻارهن آنا روپئي جي صورت ۾ ڪئن لکبا ۽ ويهه آنا ڇا جي برابر ٿيندا يا سوا ٻن ۽ پونن ٻن ۾ ڪهڙو فرق آهي، تڏهن اڌپورا ڪوڙا ڪبن بر زبان ڪرائجن ۽ برياد ڪرڻ کان اڳي چوڪرن ۾ اهڙي سمجهه پيدا ٿيڻ کپي، جو هو سمجهائي سگهن ته ١٠ ا چوٿا برابر آهن ٢½ جي. — يا ٽن سيجن ۾ ٤ مڻا ٿيندا يا ڏهه گهمرا ڏيڍ برابر پنڌ رهن جي. مطلب ته هي آهي، ته سواءِ پوري طرح سمجهاڻي جي، اهي ڪوڙا توطي ڪنهن ٻي حساب ڪم سيکارڻ مان چڱو فائدو نه نڪرندو.

پاۀ جو کوڑو

۱	۱/۴	۱/۴
۲	۱/۴	۱/۲
۳	۱/۴	۳/۴
۴	۱/۴	۱
۵	۱/۴	۱ ۱/۴
۶	۱/۴	۱ ۱/۲
۷	۱/۴	۱ ۳/۴
۸	۱/۴	۲
۹	۱/۴	۲ ۱/۴
۱۰	۱/۴	۲ ۱/۲
۱۱	۱/۴	۲ ۳/۴
۱۲	۱/۴	۳
۱۳	۱/۴	۳ ۱/۴
۱۴	۱/۴	۳ ۱/۲
۱۵	۱/۴	۳ ۳/۴
۱۶	۱/۴	۴
۱۷	۱/۴	۴ ۱/۴
۱۸	۱/۴	۴ ۱/۲
۱۹	۱/۴	۴ ۳/۴
۲۰	۱/۴	۵

اڈ جو کوڑو

۱	۱/۲	۱/۲
۲	۱/۲	۱
۳	۱/۲	۱ ۱/۲
۴	۱/۲	۲
۵	۱/۲	۲ ۱/۲
۶	۱/۲	۳
۷	۱/۲	۳ ۱/۲
۸	۱/۲	۴
۹	۱/۲	۴ ۱/۲
۱۰	۱/۲	۵
۱۱	۱/۲	۵ ۱/۲
۱۲	۱/۲	۶
۱۳	۱/۲	۶ ۱/۲
۱۴	۱/۲	۷
۱۵	۱/۲	۷ ۱/۲
۱۶	۱/۲	۸
۱۷	۱/۲	۸ ۱/۲
۱۸	۱/۲	۹
۱۹	۱/۲	۹ ۱/۲
۲۰	۱/۲	۱۰

منو کوژو

۱	۳/۴	۳/۴
۲	۳/۴	۱ ۱/۲
۳	۳/۴	۲ ۱/۴
۴	۳/۴	۳
۵	۳/۴	۳ ۳/۴
۶	۳/۴	۴ ۱/۲
۷	۳/۴	۵ ۱/۴
۸	۳/۴	۶
۹	۳/۴	۶ ۳/۴
۱۰	۳/۴	۷ ۱/۲
۱۱	۳/۴	۸ ۱/۴
۱۲	۳/۴	۹
۱۳	۳/۴	۹ ۳/۴
۱۴	۳/۴	۱۰ ۱/۲
۱۵	۳/۴	۱۱ ۱/۴
۱۶	۳/۴	۱۲
۱۷	۳/۴	۱۲ ۳/۴
۱۸	۳/۴	۱۳ ۱/۲
۱۹	۳/۴	۱۴ ۱/۴
۲۰	۳/۴	۱۵

سوایو کوژو

۱	۱ ۱/۴	۱ ۱/۴
۲	۱ ۱/۴	۲ ۱/۲
۳	۱ ۱/۴	۳ ۳/۴
۴	۱ ۱/۴	۵
۵	۱ ۱/۴	۶ ۱/۴
۶	۱ ۱/۴	۷ ۱/۲
۷	۱ ۱/۴	۸ ۳/۴
۸	۱ ۱/۴	۱۰
۹	۱ ۱/۴	۱۱ ۱/۴
۱۰	۱ ۱/۴	۱۲ ۱/۲
۱۱	۱ ۱/۴	۱۳ ۳/۴
۱۲	۱ ۱/۴	۱۵
۱۳	۱ ۱/۴	۱۶ ۱/۴
۱۴	۱ ۱/۴	۱۷ ۱/۲
۱۵	۱ ۱/۴	۱۸ ۳/۴
۱۶	۱ ۱/۴	۲۰
۱۷	۱ ۱/۴	۲۱ ۱/۴
۱۸	۱ ۱/۴	۲۲ ۱/۲
۱۹	۱ ۱/۴	۲۳ ۳/۴
۲۰	۱ ۱/۴	۲۵

ڈیو کوڑو

۱	۱½	۱½
۲	۱½	۳
۳	۱½	۴½
۴	۱½	۶
۵	۱½	۷½
۶	۱½	۹
۷	۱½	۱۰½
۸	۱½	۱۲
۹	۱½	۱۳½
۱۰	۱½	۱۵
۱۱	۱½	۱۶½
۱۲	۱½	۱۸
۱۳	۱½	۱۹½
۱۴	۱½	۲۱
۱۵	۱½	۲۲½
۱۶	۱½	۲۴
۱۷	۱½	۲۵½
۱۸	۱½	۲۷
۱۹	۱½	۲۸½
۲۰	۱½	۳۰

اڈایو کوڑو

۱	۲½	۲½
۲	۲½	۵
۳	۲½	۷½
۴	۲½	۱۰
۵	۲½	۱۲½
۶	۲½	۱۵
۷	۲½	۱۷½
۸	۲½	۲۰
۹	۲½	۲۲½
۱۰	۲½	۲۵
۱۱	۲½	۲۷½
۱۲	۲½	۳۰
۱۳	۲½	۳۲½
۱۴	۲½	۳۵
۱۵	۲½	۳۷½
۱۶	۲½	۴۰
۱۷	۲½	۴۲½
۱۸	۲½	۴۵
۱۹	۲½	۴۷½
۲۰	۲½	۵۰

باب سورهون

ايڪي جي رستي حساب ڪرڻ.

(پهريون ٽپ)

مثال ١- هڪ نارنگي ٤ پائين ۾ ملي ته ٤ نارنگيون ڪيتري ملنديون ؟

سمجهاڻي	وات
چار نارنگيون هڪ نارنگيءَ کان چوڻيون آهن، تنهنڪري ناڻو به چوڻو ڏيو.	هڪ نارنگيءَ جي قيمت ٤ پايون ٤ " " " ٤×٤=١٦ پايون

مثال ٢- هڪ ٻڪري ملي ٿي ٥ رپئين تدهن ٦ ٻڪريون ڪيتري ملنديون ؟

سمجهاڻي	وات
٦ ٻڪريون هڪ ٻڪريءَ جي ڇهوڻ آهن، تنهنڪري ناڻو به ڇهوڻو ڏيو.	هڪ ٻڪريءَ جي قيمت ٥ رپيا ٦ " " " ٦×٥=٣٠ رپيا

(ٻيو ٽپ)

مثال ٣- ٤ صوف ملن ٿا ١٢ پائين ته هڪ صوف ڪيتري ملندو ؟

سمجهاڻي	وات
هڪ صوف ٤ صوفن جي چوٿين ڀتي آهي، انڪري قيمت به چوٿين ڀتي ٿيندس.	٤ صوفن جي قيمت ١٢ پايون ١ " " " پايون ٣=٤÷١٢

مثال ٤- ٥ مڻ جوئر ١٥ رپئين ملي ٿي، ته هڪ مڻ ڪيتري ملندو ؟

سمجهاڻي

هڪ مڻ ٥ مڻن جي ڀاڱن ٿي آهي، انڪري قيمت بہ ڀاڱين ٿي ٿيندس۔

واٽ

٥ مڻن جي قيمت ١٥ رپيا

١ " " " رپيا ٣ = ٥ ÷ ١٥

ٽيون ٽپ

مثال ٥- ٤ ٻڪريون ١٦ رپئين ملن ٿيون تہ ١٢ ٻڪريون ڪيتري ملنديون ؟

سمجهاڻي

٤ ٻڪريون ١٦ رپئين ملن ٿيون تہ هڪ ٻڪريءَ جو ملهہ ١٦ رپين جي چوٿين ڀاڱي يعني ٤ رپيا ٿيندو ۽ چوتہ هڪ ٻڪري ٤ ٻڪرين جي چوٿين ڀاڱي آهي۔

هاڻي جڏهن هڪ ٻڪريءَ جو ملهہ آهي ٤ رپيا تڏهن ١٢ ٻڪرين جو ٿيندو، هڪ ٻڪريءَ جي کان ٻارهوڻو يعني ٤٨ رپيا۔

واٽ

٤ ٻڪرين جو ملهہ ١٦ رپيا

١ " " " رپيا ٤ = ٤ ÷ ١٦

١٢ " " " ٤ × ١٢ = ٤٨ رپيا

مثال ٦- ٧ ماڻهو هڪ هفتي ۾ ٢١ رپيا ڪمائين ٿا تہ ١٥ ماڻهو ساڳي وقت ۾ ڪيترو ڪمائيندا ؟

سمجهاڻي

اول ڪڍ بو تہ هڪ ماڻهو هفتي ۾ ڪمائيندو ٢١ رپين جي ستين ڀاڱي يعني ٣ رپيا. ڇاڪاڻ جو هڪ ماڻهو آهي ٧ ماڻهن جي ستين ڀاڱي۔

واٽ

٧ ماڻهو ڪمائين ٿا ٢١ رپيا

١ " " " رپيا ٣ = ٧ ÷ ٢١

١٥ " " " ١٥ × ٣ = ٤٥ رپيا

هاڻي جڏهن هڪ ماڻهو ٿو ڪمائي ٣ رپيا تڏهن ١٥ ماڻهو ڪمائيندا ٣ رپين جي پندرهون يعني ٤٥ رپيا.

مٿين مثال ڪندي هروڀرو اها معلوم نه ڪيڻ گهرجي ته ايڪي جي وات سان سيکڻون حساب ڪندي پهرين هڪ جي قيمت ڪيڻ ضروري آهي؛ جو ته حساب ڪرڻ ۾ فقط اهو ڌيان ۾ رکڻو آهي ته ڪهڙي سولي رستي سان حساب نڪرندو جهڙن ته -

مثال ٧ — ٤ مڻ جانورن جا ٢٠ رپين ملن ته ١٦ مڻ ڪيتري ملندا؟

سمجهاڻي

هن حساب ۾ ٤ مڻن جي قيمت ٢٠ رپيا مليل آهي؛ هينئر ٤ مڻن جي چوڻ جيترن يعني ١٦ مڻن جي قيمت ڪڍڻي آهي جا ٤ مڻن واري قيمت ٢٠ رپين کان چوڻي يعني ٨٠ رپيا ٿيندي؛ جو ته ١٦ مڻ ٤ مڻن کان چوڻا آهن

وات

٤ مڻن جي قيمت		٢٠ رپيا
١٦ " "	"	٢٠×٤=٨٠ رپيا

مثال ٨ — ٦ ماڻهو ڪو ڪم ١٨ ڏينهن ۾ ڪن ٿا ته ٩ ماڻهو ساڳيو ڪم ڪيتري وقت ۾ ڪندا؟

سمجهاڻي

٦ ماڻهو ١٨ ڏينهن ۾ ڪن ٿا ته هڪ ماڻهو ڇهوڻا ڏينهن يعني ١٠٨ ڏينهن ۾ ڪندو ۽ انڪري ٩ ماڻهو ١٠٨ ڏينهن جي نائين ڀتي

وات

٦ ماڻهو ڪن ٿا		١٨ ڏينهن
١ " "	"	١٨×٦=١٠٨ ڏينهن
٩ " "	" ڏينهن	١٠٨÷٩=١٢

جيترن ڏينهن يعني ١٢ ڏينهن ۾ ڪندا.

مثال ٩- ١١ سيرن جا (روپيه ٥ - آنه ٨) ملن ٿا ته (مڻ ١ - سير ١٥) ڪيتري ملندا؟

هن حساب ۾ اول (روپيه ٥ - آنه ٨) جا آنا ڪبا ته سي ٿيا ٨٨ آنا ۽ (مڻ ١ - سير ١٥) جا ۾ سير ڪبا ته سي ٿيا ٥٥ سير.

هينئر حساب هن ريت ٿيو ته ١١ سيرن جو ملهه ٨٨ آنا آهي ته ٥٥ سيرن جو ڪيترو ملهه ٿيندو؟

سمجهاڻي

٥٥ سير ١١ سيرن کان پنجوڻا آهن، انڪري سندن قيمت به پنجوڻي ٿيندي.

واٽ

١١ سيرن جي قيمت ٨٨ آنا

٥٥ " " ٨٨×٥=٤٤٠ آنا

٤٤٠ آنا = (روپيه ٢٧ - آنه ٨)

مثال ١٠- ٦ ٻڪريون برابر آهن ١٢ ڇيلن جي ۽ ٩ ڇيلا برابر آهن ٣ رڍن جي ته ١٢ ٻڪريون ڪيترن رڍن جي برابر ٿينديون؟

سمجهاڻي

٦ ٻڪريون ١٢ ڇيلن جي برابر آهن ته ١٢ ٻڪريون ٻيڻ ڇيلن يعني ٢٤ ڇيلن جي برابر آهن.

وري ٩ ڇيلا ٣ رڍن جي برابر آهن ته ٣ ڇيلا هڪ رڍ جي برابر ٿيندا.

٣ ڇيلا برابر هڪ رڍ جي ته ٢٤ ڇيلا برابر ٿيندا اٺوڻن رڍن جي يعني ٨ رڍن جي.

واٽ

٦ ٻڪريون برابر ١٢ ڇيلا

١٢ " " ١٢×٢=٢٤ ڇيلا

٣ رڍون " ٩ ڇيلا

١ " " ڇيلا ٣=٣÷٩

٣ ڇيلا برابر هڪ رڍ جي

٢٤ " " ١×٨=٨ رڍن جي

مثال ۱۱ – جانورن جا ۴ مڻ ۲۴ رپين ملن ٿا تہ ۱½ مڻ جانورن جو ڪيترو ملندو؟

سمجهاڻي

۴ مڻن جي قيمت ۲۴ رپيا تہ هڪ مڻ جي قيمت ٿيندي ۲۴ رپين جي چوٿين ڀتي يعني ۶ رپيا، اڌ مڻ جي قيمت ٿيندي ۳ رپيا. پوءِ ۶ رپيا ۽ ۳ رپيا جوڙ ڪبا تہ ۱½ مڻ جي قيمت ٿيندي ۹ رپيا.

هڪ مڻ جي قيمت آهي ۶ رپيا تہ ڏيڍ مڻ جي قيمت ٿيندي ۶ رپين جي ڏيڍوڻ يعني ۹ رپيا.

واٽ

۴ مڻن جي قيمت آهي ۲۴ رپيا

۱ " " " " رپيا ۶ = ۴ ÷ ۲۴

۱½ " " " " رپيا ۹ = ۱½ × ۶

مثال ۱۲ – هڪ ڀتي ملي ٿي ۰–۴–۱ (روپيہ آنہ) هڪ چمڙي ۶–۲–۰ (آنا پايون) تہ ۶ ڀتيون چمڙن سوڌيون ڪيترو ملنديون؟

سمجهاڻي

هڪ ڀتي رهي چئين آنين تہ ۶ ڀتيون ملنديون ڇهوڻ قيمت يعني سٺين رپين اٺين آني. وري هڪ چمڙي ٻن آنن ڇهن پاين ملي ٿي تہ ۶ چمڙيون ملنديون ڇهوڻ قيمت يعني ۱۵ آني. انڪري ۰–۸–۷ (روپيہ آنہ) ۽ ۱۵ آنا مڙئي ٿيا ۰–۷–۸ (روپيہ آنہ)

واٽ

هڪ ڀتي ملي ٿي ۲۰ آنا

۶ " " " ۶ × ۲۰ = ۱۲۰ آنا

۱ چمڙي ملي ٿي ۳۰ پايون

۶ " " " ۶ × ۳۰ = ۱۸۰ پايون

۱۲۰ آنا = ۷–۸–۰ (روپيہ آنہ)

۱۸۰ پايون = ۰–۱۵–۰

۰–۷–۸ رپيا جوڙ

ايڪي جي وات سان استعمالي حساب

(١) هڪ ڪتاب ٤-آني ۾ ملي ته ١٢ ڪتاب ڪيتري ملندا؟

(٢) ٢ توال ٦- آني ملن ٿا ته ٧ توال ڪيتري ملندا ؟

(٣) ٦- انب ٢ ١- آني ملن ٿا ته هڪ انب ڪيتري ملندو ؟

(٤) ٦ ڏاڙهون ٤ ١- آني ملن ٿا ته ٢ ڏاڙهون ڪيتري ملندا؟

(٥) ٣ ٻڪريون ١٥ رپئن ملن ٿيون ته ١٠ ٻڪريون ڪيتري ملنديون ؟

(٦) ٧ مڻ ڪڻڪ جا ٢٨ رپيا ملن ٿا ته ٻن مڻن جي قيمت ڪيتري ٿيندي؟

(٧) هڪ پيتي ٤ رپئي ملي ٿي ۽ هڪ ميز ٦ رپئي، تہ ٤ پيتيون ۽ ٤ ميزون ڪيتري ملنديون؟

(٨) ٣٩ رپئي ١٣ چيلا مليا، پر جي ٢٠ چيلا وٺون ها تہ ڪيترو وڌيڪ ڏيڻو پوي ها ؟

(٩) ٢٧ رپئي ۾ ٩ مڻ ماترن جا ملن ٿا ته ١٥ مڻ ڪيتري ملندا؟

(١٠) پنجون ڪتاب ٧- آني ملي ٿو ۽ چوٿون ڪتاب ٥ آني، تہ ١٠ پنجان ڪتاب ۽ ٥ چوٿان ڪتاب ڪيتري ملندا؟

(١١) جڏهن ١٥ هٿ ڪپڙو ١ رپئي ٤ آني ملي ٿو، تڏهن ١١ هٿ ڪپڙو ڪيتري ملندو ؟

(١٢) ١٦ مڻ گڙ جا ٦٤ رپئين ملن ٿا، ته ٤٠ مڻ ڪيتري ملندا؟

(١٣) ٣سير چانهه جا ٠-٨-٤ رپئي ملن ٿا، ته ١ سير ڪيتري ملندو ؟

(١٤) ٣ ڪلاڪن ۾ مون ١٥ ميل پنڌ ڪيو، جيڪڏهن ساڳي تور سان ڏهاڙي ٦ ڪلاڪ پنڌ ڪندو رهان، ته هڪ هفتي ۾ لاڳيتي پنڌ ڪرڻ سان ڪيترو پنڌ ڪري ويندس؟

(١٥) ٨ سير مڌائي ۽ ٤ سير پتاشا ٧ رپئي ورتم، جيڪڏهن

بتاشن جو هڪ سير ٨- آني مليو ته مٺائي جي هڪ سير جي قيمت ڪڍو.

(١٦) ١٤ مڻ ٻصرن جا ٧ رپئي ورتاسون، ته ٥٧ مڻ ڪيتري ملندا؟

(١٧) هڪڙو چوڪر ٢٠ منٽن ۾ ٣٠٠ وال پنڌ ڪري ٿو، ته ساڳي تور هلندي سوا ڪلاڪ ۾ ڪيترو پنڌ ڪندو؟

(١٨) ٦-٢ آني کير جو هڪ سير ملي ٿو ته ٨ سير ڪيتري ملندا؟

(١٩) ڪو ماڻهو ١٦ ڏگهن سان ڪا پٽي ٥ ڏينهن ۾ کيڙي ٿو، ته ١٠ ڏگهن سان ساڳي پٽي ڪيترن ڏينهن ۾ کيڙيندو؟

(٢٠) کنڊ جو هڪ سير ٤- آني ملي ٿو؛ دال جو ٣- آني ته دال جي هڪ مڻ بدران کنڊ ڪيتري ملندي؟

(٢١) هڪ هزار ماڻهن جو کاڌو ٨ هفتن لاءِ موجود آهي؛ پر ڪي وڌيڪ ماڻهو به اچي ساڻن گڏيا، انڪري اهو کاڌو رڳو ٥ هفتا هليو؛ تڏهن ٻڌايو ته ڪيترا ماڻهو پوءِ اچي ساڻن گڏيا؟

(٢٢) ١٤ ماڻهو ٧ ڏينهن ۾ ١٤٧ رپيا ڪمائين ٿا، ته ٨ ماڻهو ٤ ڏينهن ۾ ڪيترو ڪمائيندا؟

(٢٣) ٨ شمعدان رات جو ٩ ڪلاڪ ٻارڻ سان ٩ رپيا خرچ اچي ٿو، ته ١٣ شمعدان جو ٧ ڪلاڪ ٻارڻ سان ڪيترو خرچ ٿيندو؟

(٢٤) ٣٥ مزور ٨ ڏينهن ۾ ١٠- ايڪڙ ٻوڪ جا لڻن ٿا، ته ١٤ مزور ١٢ ڏينهن ۾ ڪيتري ٻوڪ لڻندا؟

(٢٥) جي ٣-١٢-٠ رپئي ڪڻڪ جو هڪ مڻ ٿو وڪامي ته اڌ سير جي ماني هڪ آني ٿي ملي، پر جي ڪڻڪ جو اگهه وڌي ٥ رپئي مڻ ٿئي ته ساڳي تور واري ماني ڪيتري ملندي، جيئن منجهانس ساڳي نرخ سان نفعو نڪري؟

باب سترهون

چالو وياج

١- اهو عام دستور آهي تہ جڏهن ڪو ماڻهو ٻئي کان ڪجهہ پيسا اڌارا وٺندو آهي، تڏهن ٻڌسن موٽائڻ وقت لهڻي واري کي نہ رڳو اهي اڌارا ورتل پيسا ڏيندو آهي، بلڪ انهن ٻڌسن کي ڪجهہ وقت پاڻوٽ ترسائڻ ۽ پنهنجي ڪم ۾ لڳائڻ جي عيوض بہ ڪجهہ پيسا ڏيندو آهي. جيئن تہ عارب، هوتومل کان ٥٠ رپيا اڌارا وٺي ويو ڪجهہ وقت بعد اهي ٥٠ رپيا اڌارا ورتل تہ هوتومل کي اچي ڏنائين پر سندس مٽين ٻڌسن کي پاڻوٽ ترسائڻ جي عيوض ٢ رپيا ٻيا بہ ڏنائين. انڪري هوتومل کي اڌاري ڏنل ٥٠ رپين جي عيوض ٥٢ رپيا مليا. هن حالت ۾ ٥٠ رپيا جي اڌارا ڏنل هوا، تنکي مور چئبو ۽ ٻہ رپيا جي سيڙاٻي جي عيوض مليس، تنکي ٥٠ رپين مور جو وياج چئبو. ۽ ٥٠ رپيا مور ۽ ٢ رپيا سندس وياج گڏجي جو ٥٢ رپيا ٿي کيس مليا، تنکي راس چئبو.

٢- ٻڌسن جي اڌاري ڏيڻ وقت لهڻيدار ڏيڻيدار سان ٺهراءُ ڪندو آهي، تہ آءٌ پنهنجن اڌارن ڏنلن ٻڌسن لاءِ هر هڪ سو رپين يا پائونڊن تي هڪ سال يا هڪ مهيني ۾ يا هڪ رهڻي تي هڪ مهيني ۾ هيترو وياج وٺندس. جيئن تہ جاڙي جمڙي کان ٤٠٠ رپيا اڌارا وٺي هڪ سال کان پوءِ ٤٢٠ رپيا آڻي کيس ڏنا يعني ٤٠٠ مور ۽ ٢٠ رپيا سندس وياج هڪ سال لاءِ. هتي ٤٠٠ رپين لاءِ هڪ سال ۾ ٢٠ رپيا وياج مليل آهي، تہ هڪ سو رپين تي هڪ سال لاءِ ٥ رپيا وياج ٿيو. اهڙي ٺهرايل وياج کي في سيڪڙي اگهہ يا سوڪي وياج جو نرخ چوندا آهن.

جڏهن مدت ڄمبو ته آهي پيسا في سيڪڙي ٥ وياج جي نرخ سان ورتل هئا.

٣- اڌارن ورتلن پئسن کي جيترو وقت پاڻوٽ ترسائجي ٿو يا پهچائجي ڪتب لائجي ٿو، اُن مدت کي مدو ڄمبو آهي. جڏهن ته سال ۾ في سيڪڙي ٤ وياج جي نرخ سان ٢٠٠ رپيا اڌارا وٺي ٣ ورهن بعد موٽايا ويا. هن ۾ ٢٠٠ رپين قرض جو مدو ٣ ورهه آهي.

٤- وياج جا حساب سڌ پڌ ايڪي جي وات وارن حسابن جهڙا آهن؛ ۽ ساڳين واٽن سان ڪرندا آهن؛ مگر فرق رکو هي آهي، جو وياج جي حسابن ۾ ڪي مخصوص لفظ ڪتب اچن ٿا، جڏهن ته مور، وياج، راس، في سيڪڙي اگهه ۽ مدو وغيره؛ اُن ڪري هنن کي جدا ڪري ڏيکاريو ويو آهي.

٥- ياد رکڻ گهرجي ته وياج جي حسابن ۾ هميشه چار رقمون ايندريون آهن؛ مور، وياج، مدو ۽ في سيڪڙي اگهه. انهن مان جي ڪهڙيون به ٣ ڏنل هونديون، ته سندن مدد سان چوٿين ڪڍي سگهبي.

نوٽ- سيکاريندڙ کي گهرجي ته ايڪي جي وات سان حساب شروع ڪرائڻ کان اڳ ضرب ڪرڻ کي سمجهائي، ته جي رقمون ليڪ جي مٿان ضرب جي نشاني (×) سان پاڻ ۾ گهڻيل آهن، سي سڀ پاڻ ۾ ضرب ڪرڻيون آهن. ۽ ليڪ جي هيٺان جي اهڙيون رقمون ضرب جي نشاني واريون هجن، ته انهن کي به پاڻ ۾ ضرب ڪري سندن ضرب اُت سان مٿين رقمن جي ضرب اُت کي ونڊ ڪبي.

مثال ١- في سيڪڙي ٤ ٻا سان ٢٥٠ رپين جو ٣ سالن لاءِ وياج ڪيڏو؟ مٿيون سوال هئن به جڙي سگهجي ٿو؛ هڪ سو رپين

ٿي هڪ سال ۾ ۴ وياج ٿو ملي، تہ ۲۵۰ رپين جو ۳ سالن لاءِ
ڪيترو وياج ملندو؟

هن ۾ جواب وياج جو گهرجي.

ڄاڻ

۱۰۰ رپين تي هڪ سال لاءِ وياج ۴ رپيا
۱ " " " " " " $\frac{۴}{۱۰۰}$ "
۲۵۰ " " " " " " $\frac{۴ \times ۲۵۰}{۱۰۰}$ "
۲۵۰ " " ۳ " " " $\frac{۴ \times ۲۵۰ \times ۳}{۱۰۰}$ " يعني ۳۰ رپيا گهربل وياج

مثال ۲- هڪ رپئي تي هڪ مهيني لاءِ $\frac{۱}{۲}$ آني وياج جي
نرخ سان ۸۰ رپين جو ۶ مهينن لاءِ وياج ڪيترو ٿيندو؟

وات- ۱ رپئي جو هڪ مهيني لاءِ وياج $\frac{۱}{۲}$ آنو = $\frac{۱}{۳۲}$ رپيو
۱ " " ۶ " " " $\frac{۶}{۳۲}$ "
۸۰ " " " " " " $\frac{۶ \times ۸۰}{۳۲}$ " يعني ۱۵ رپيا وياج

مثال ۳- هڪ رپئي تي هڪ مهيني ۾ ۴ پايون وياج ٿو
ملي، تہ ۲۰۰ رپيا ۶ مهينن کان پوءِ وياج سميت ڪيترا ٿي ملندا؟
هن حساب ۾ جواب راس جو گهرجي.

وات- ۱ رپئي جو هڪ مهيني لاءِ وياج ۴ پايون = $\frac{۴}{۱۹۲}$ = $\frac{۱}{۴۸}$ رپيو
" " " ۶ " " " $\frac{۶}{۴۸}$ "
۲۰۰ " " " " " " $\frac{۶ \times ۲۰۰}{۴۸}$ " يعني ۲۵ رپيا وياج

گهربل جواب ٢٢٥ رپيا راس = ٢٥ رپيا وياج + ٤٠٠ رپيا ورو.

مثال ٤- ٣٠٠ رپين تي ٤ ورهن ۾ وياج ٿيو آهي ٦٠ رپيا، تڏهن سال ۾ في سيڪڙي وياج جو اگهه ڪهڙو ٿيو؟

وات- ٣٠٠ رپين تي ٤ ورهن ۾ وياج ٦٠ رپيا
" ٦٠/٤ " " " ١ " " "
٦٠ " " " " " " ١٠٠

——— " يعني ٥ رپيا وياج
٣ × ٤

نوٽ- ١٠٠ رپيا ٣٠٠ رپين جي ٽي ڀڃي آهن، انڪري وياج به ٽي ڀڃي ٿيندو.

مثال ٥- ٢٤ رپيا وياج تي چاڙهڻ ڪري ٣ مهينن کان پوءِ
آنا رپيا
(٢ــــ٢٥) ٿي مان ٿا، ته هڪ رپئي تي هڪ مهيني لاءِ ڪيترو وياج مقرر ٿيل آهي؟

پئسا آنا آنه رپيه رپيا آنه رپيا
٧٢ = ٨ ١ = (٠ــــ٢ــــ١) وياج = (٠ــــ٠ــــ٢٤) ورو − (٠ــ٢ــ٢٥) راس

وات- ٢٤ رپين جو ٣ مهينن لاءِ وياج ٧٢ پئسا
" ٧٢/٣ " " " ١ " " "
٧٢ " " " " " " ١

——— " يعني هڪ پئسو وياج
٣ × ٢٤

مثال ٦- سال ۾ سوتي ٥ رپيا وياج جي نرخ سان ٣٦٠ رپين تي ٧٢ رپيا وياج ڪيترن ورهن ۾ ملندو؟
هن ۾ جواب مدي جو گهرجي.

وات- ١٠٠ رپين تي ٥ رپيا وياج آهي ١ ورهه ۾
" " ٧٢/٥ " " " ٧٢ " " "
٧٢ × ١٠٠ " " " " " " ١

——— " "
٥

۳۶۰ " " " " " " ۷۲×۱۰۰/(۵×۳۶۰) " يعني ۴ ورهين ۾

مثال ۷- سال ۾ في سيڪڙي ۴ رپيا ڀاڙا سان ۳ ورهين ۾ ۵۴ رپيا وياج ڪيترن رپين تي ملندو؟

من ۾ جواب مور جو گهرجي.

وات- هڪ ورهه ۾ ۴ وياج ۱۰۰ رپين تي

۳ " " " " ۱۰۰/۳ " "

" " " ۱ " ۱۰۰/(۳×۴) " "

" " " ۵۴ " ۱۰۰×۵۴/(۳×۴) " يعني ۴۵۰ رپيا گهربل مور.

اِستعمالي مثال

(۱) هڪڙي رقم تي هڪ مهيني ۾ هڪ پئسو وياج آهي ته ۲۴ رپين جو ۳ مهينن ۾ ڪيترو وياج ٿيندو؟

(۲) ۵ رپين تي ۶—۲ آنا پايون وياج هڪ مهيني ۾ ملي ٿو ته هڪ سو رپين جو هڪ مهيني لاءِ وياج ڪيو.

(۳) ڪي رقم مهيني جي حساب سان هڪ سؤ رپين تي هڪ مهيني لاءِ وياج ڇا ٿيندو.

(۴) ۱۰۰ رپين تي هڪ مهيني لاءِ وياج ۰—۹—۱ رپيو آنا آهي ته هڪ رقم تي ساڳي وقت لاءِ وياج ڪيو.

(۵) ۲۵ رپين تي هڪ مهيني ۾ ۲—۴ آنا پايون وياج ٿئي ٿو ته هڪ رقم تي ۶ مهينن لاءِ وياج ڪيو.

(۶) ۲ رپين مور جي راس ۴ مهينن ۾ ۰—۸—۶ آنا رپيا ٿئي

ٿي، ته ۲۴ رپين تي ۳ مهينن لاءِ ڪيترو وياج ٿيندو؟

(۷) ۳ رپين تي مهيني ۾ هڪ آنو وياج ملي ٿو، ته ۵۰ رپين جو وياج ۶ مهينن لاءِ ٻڌو.

(۸) هڪ رپئي تي ۶ مهينن ۾ ۲ آنا وياج پوي ٿو، ته سال ۾ في سيڪڙي وياج جو نرخ ڪيڏو.

(۹) هڪ مهيني ۾ ٽڪو رپئي تي وياج آهي، ته سال ۾ سيڪڙي تي وياج جي ٻها ٻڌايو.

(۱۰) مون ۲۰۰ رپيا ۱۲ مهينن لاءِ ورتا ۽ ۲۵۰ رپيا راس ڪري ڏنم، ٻڌايو ته مهيني ۾ هڪ رپئي تي ڪهڙو وياج جواڳهه ٿيو؟

(۱۱) ۴۰۰ رپين جو وياج ۶ مهينن ۾ ۳۰ رپيا اٿي ٿو، ته في سيڪڙي ٻها ڪيڏو.

(۱۲) لعلوءَ موتيءَ کان ۳۰۰ رپيا اڌارا ورتا ۽ ۱۱ مهينن کان پوءِ کيس ڪل ۳۳۳ رپيا ڏيئي قرض کان آجو ٿيو، ٻڌايو ته سوٽي هڪ مهيني ۾ ڪيترو وياج ڏنائين؟

(۱۳) هڪ رپئي تي مهيني ۾ ۴ پايون وياج مقرر ڪري مون ۹۰۰ رپيا اڌارا ورتا ۽ ۳ مهينن کان پوءِ ۳۰ خرار ٻاجهريءَ جا ڏيئي سموري قرض کان جند ڇڏايم، ٻڌايو ته ٻاجهري جي في خرار جي قيمت ڪيتري هئي؟

(۱۴) هڪڙي مقاطعدار کان ۵۰۰ رپيا اڳواٽ ورتي، کيس هڪ پني مقاطعہ تي ڏنم ۽ ۱۲ مهينن کان پوءِ ان پنيءَ مان ڪل ۷۵۰ رپيا مقاطعدار کي ٻڙيا، ٻڌايو ته سندس پئسن تي في رپئي لاءِ هڪ مهيني ۾ ڪيترو وياج جڙو؟

(۱۵) مون ۴۰۰ روپيہ قرض کنيو، هڪ مهيني ۾ هڪ رپئي تي هڪ پيسو وياج جي حساب سان ۽ ٻن ورهن کان پوءِ ۵ اُٺ ڏيئي قرض کان آزاد ٿيس ۽ ٻڌايو ته هر هڪ اُٺ ڪيتري جو هو؟

(١٦) هڪ هزار رپيا قرض ڪنهن هڪ رهڻي تي ماهيانو ٤ پائون وياج جي نرخ سان، ڏيئي ٿو، ٨ مهينن بعد ڪيترو واس ڏيڻو پوندو؟

(١٧) ڪنهن زميندار ٥٠٠٠ رپيا ٥ ورهن لاءِ اڌارا ورتا في سال في سيڪڙي ٥ وياج سان. پڌايو ته مدي پڄاڻ بعد کيس ڪيترو وياج ڏيڻو پوندو؟

(١٨) سال ۾ سو تي ٤ وياج سان ٣ ورهن ۾ ڪهڙي رقم ٧٨٤ رپيا ٿيندي؟

(١٩) في سيڪڙي ٦ پڻا سان ٣٥٠ رپين جو وياج ٨٤ رپيا ڪيترن ورهين ۾ ٿيندو؟

(٢٠) ٤٥٠ رپين تي ٤ ورهين ۾ وياج پيو آهي ١٠٨ رپيا ته سال ۾ سو تي وياج جو نرخ پڌايو.

باب ارڙهون

متفرقا سوال

(١) اها ڪهڙي رقم آهي، جنهنمان ٥٦٠ رپيا ڪاٽي وڃن ته باقي ٩١٠ رپيا بچن.

(٢) ٣٥٩٩٩ کي ڪئن پڙهبو؟

(٣) هڪڙي واپاريءَ ٣٠٠ وال ڪپڙي جا ١٠٠٠ رپين ورتا ۽ في وال ٤ رپين ڪري وڪيا؛ ته پڌايو ته هنکي ڪيترو فائدو ٿيو.

(٤) ڪهڙي انگ کي ٢٦ سان ضرب ڪجي جو ضرب اپت ٣٣٨ اچي؟

(٥) ١١٩ کي ڪنهن انگ سان ونڊ ڪجي ٿي، ته ونڊ اپت ٨ ۽ باقي ٧ اچيٿي، ٻڌايو ته اهو انگ ڪهڙو؟

(٦) ٽيرهن پيرا ٻارهن وڏيڪ آهن پاڻ ٻيرا ڏهه وڏيڪ آهن ۽ ڪهڙو ڪيترو وڏيڪ آهي؟

(٧) هڪڙي ڪتاب ۾ ٣٢٥ صفا آهن هر هڪ صفحي ۾ ٣٥ سٽون آهن ۽ هر هڪ سٽ ۾ ١١ لفظ آهن، جڏهن ته سڄي ڪتاب ۾ ڪيترا لفظ آهن؟

(٨) هڪڙي اٺ ۽ گهوڙي جي قيمت ٣٠٠ رپيا آهي، پر گهوڙي جي قيمت اٺ کان ٻيڻي آهي جڏهن ته هر هڪ جي قيمت ڪيتري آهي؟

(٩) هڪڙي شيشي جي قيمت ١١ آنا ٤ پايون آهي ته اهڙين ٢٠ شيشن جي ڪيتري قيمت ٿيندي؟

(١٠) ٥٩٥ رپيا ١٦ ماڻهن ۾ برابر ورهايو.

(١١) ٤ فقيرن کي گڏ جي هفتي ۾ ٥٢ رپيا ٤ آنه ٨ پايون خيرات هڪ جيتري ملي، تڏهن هرهڪ فقير کي روز ڪيترو مليو؟

(١٢) ٣٠ ۽ ٤٠ ۽ ٥٠ جي جوڙ مان ٢٥ ۽ ١٦ جمع ڪٽ ڪاڙي باقي رقم کي ٣ سان ونڊيو.

(١٣) هڪڙي بورڊنگ هائوس ۾ ٤٠ شاگرد مفت کائين ٿا، هر هڪ تي ٥ رپيا ١١ آنا مهني ۾ خرچ ٿيندو، پڌايو ته سڀني تي مهني ۾ ڇا خرچ ٿيندو؟

(١٤) هڪڙي ڳوٺ ۾ ٥٠٠ زالون ۽ ٤٠٠ ٻار آهن ۽ مڙس انهن ٻنهي جيترا آهن، جڏهن ته سڄي ڳوٺ جي آدم شماري ڪيتري آهي؟

(١٥) هڪڙو غاليچو ٢٠ وال آهي، هرهڪ وال ٣ رپيا ٨ آنه ملي ٿو، جڏهن ته غاليچي جي قيمت ڇا آهي؟

(١٦) هڪڙي ريل گاڏي ڪلاڪ ۾ ١٥ ميل هليتي ۽ ٻي گاڏي ٢٥ ميل هليتي، جڏهن ته اٺن ڪلاڪن ۾ ٻي گاڏي ڪيترو پنڌ پري کان اڳتي هلي ويندي؟

(١٧) هڪڙي واپاريءَ ٢٥ مڻ گيهه جا في مڻ ٣٢ رپيا ٨ آنه

خريد ڪيا ۽ هڪ رپئي سير جي اگهہ سان وڪياءِ؛ چئو تہ هنکي ڪيترو فائدو ٿيندو؟

(١٨) ٻن انگن جو فرق ٢٥ آهي ۽ ٻنهين مان وڏو انگ ٧٥ آهي، چئو تہ ننڍو انگ ڪهڙو آهي؟

(١٩) گوپال ۽ احمد کي ٩٥ رپيا واپار ۾ فائدو ٿيو، گوپال کي احمد کان ٢٥ رپيا وڌيڪ مليا؛ چئو تہ احمد کي ڪيترو فائدو ٿيو؟

(٢٠) مون هڪڙو گهوڙو ١٤٥ رپئين وڪيو تہ ٢٥ رپيا مون کي نقصان پيو تڏهن چئو تہ مون گهوڙو ڪيتري خريد ڪيو هو؟

(٢١) هڪڙي زميندار ٢ خرار ٥ ڪاسا اَن جا خيرات ڪيا ۽ ٢٥ خرار ٨ ڪاسا ٣ ٽويا پنهنجي پٽ کي ڏناءِ، باقي هن وٽ ٣٠ خرار ٨ ڪاسا بچت ۾ آهي؛ چئو تہ مڙوئي ان ڪيترو ٿيس؟

(٢٢) ٤ ورهن ٨ مهنن کي ١٢ سان ضرب ڪري ضرب اُپت کي ١٤ سان ونڊ ڪريو.

(٢٣) هڪڙي ڪرسيءَ جي قيمت ٢ رپيا ٨ آنہ آهي ۽ ميز جي ٤ رپيا آهي؛ تڏهن اهڙين ٣٠ ڪرسين ۽ ٥ ميزن جي خريد ڪرڻ ۾ ڪيترو ناڻو خرچ ٿيندو؟

(٢٤) ٢٥ مڻن ٨ سيرن ٣ پاون جا پاءَ ڪيو.

(٢٥) ١٣ ڪلاڪن ٤٠ منٽن ٢٥ سيڪنڊن کي سيڪنڊن جي صورت ۾ آڻيو.

(٢٦) ١١٢٥٤ پائين جا رپيا ٺاهيو.

(٢٦) هڪڙي ماڻهو جو درماهو پگهار ٢٥ رپيا ٨ آنہ ۽ خرچ ١٢ رپيا ٤ آنہ آهي، چئو تہ سال ۾ ڇا بچت هونديس.

(٢٨) هڪڙو سونارو ٥ گهڻ ٺاهڻ ۾ هر هڪ گهہ تي ٨ ماسا ١ تولو سون کپائي ٿو جي هڪ تولو سون جو ٢٥ رپئين ملي ٿو تہ سڀني گهڻن تي ڪيترو خرچ ٿيندو.

(٢٩) هڪڙي شاهوڪار ٣٠ مڻ ڳيهه في مڻ ٤٠ رپئين حساب سان خريد ڪيو تنهن مان ٥ مڻ خراب ٿي ويس ۽ هاڻي ٻڌايو ته باقي ڳيهه جو في مڻ ڪيترو وڪڻي، جو نڪي فائدو ۽ نڪي نقصان ٿيس؟

(٣٠) هڪڙي جاءِ جي ٺهرائيندي (٥٠٠) رپيا مزورن کي ڏنا ويا، جي ٢٥ مزور روز ڪم ڪن ٿا ۽ هر هڪ جي مزوري روز ٨ آنا آهي ته اها جاءِ ڪيترن ڏينهن ۾ تيار ٿيندي؟

(٣١) لوهه جي هڪ شيءِ ٦ آني ملي ٿي، ته اهڙيون ٤٠ شيئون ڪيتري ملنديون؟

(٣٢) ١٠ ٻڪريون ٢٥ روپين ملنديون، ته هر هڪ جي قيمت ڪيتري آهي؟

(٣٣) ڪرسيءَ جي ٻها ميز جي ٻها جي اڌ برابر آهي ۽ جي ميز جي ٻها آهي ڏهه رپيا، ته ٦٠٠ رپين مان هڪ جيتريون ٻنهين جنسن مان خريد ڪريو.

(٣٤) ٤٠ ۽ ٥٠ جي وچ اهي انگ ٻڌايو، جن جي ڪٽ اهت يا تفاوت ٧ ٿئي.

(٣٥) هڪڙي گهر جو ڀاڙو مهني ۾ ١٢ رپيا آهي، ته ٥ سالن ۾ ڪيترو ٿيندو؟

(٣٦) ريل گاڏي ڪلاڪ ۾ ٢٥ ميل هلي ٿي ۽ گهوڙو ١٠ ميل هليو، ٻڌايو ته ٥ ڪلاڪن ۾ ريل گاڏي ڪيترو اڳتي ويندي؟

(٣٧) هڪڙي ميز ۾ ٨ خانا آهن، هر هڪ خاني جا ٤ ڀاڱا آهن ۽ هر هڪ ڀاڱي ۾ ٨ رپيا، ٨ آڌيا ۽ ٨ پائليون پيل آهن چئو ته سڄي ميز ۾ ڪيترو ناڻو آهي؟

(٣٨) محمود جو درماهو پگهار ٤٥ رپيا آهي، جعفر جو ٣٥ رپيا ۽ يوسف جو ٢٥ رپيا، هر هڪ، مهني ۾ ١٥ رپيا بچائي ٿو، چئو ته هر هڪ جو هرروز ڪيترو خرچ آهي؟

(٣٩) ٣٢٢ ٻڪريون ٨٠٥ رپئين وڪاڻيون، تہ ٨ ٻڪرين جي ٻها ڪيتري آهي؟

(٤٠) اهو انگ ڪهڙو آهي، جنهنکي ١٠ سان ونڊ ڪجي تہ ونڊ اُپت ٣ ۽ باقي ٢ اچي؟

(٤١) هڪڙو ماڻهو ڪاٺي ٥ رپئي في مڻ جي حساب ٢ مڻ وٺي ٢ آني ٦ پائين ڏهہ سير ڪري وڪڻي ٿو، تہ ڪيس سموري سودي تي ڪيترو فائدو ٿيندو؟

(٤٢) اسان وٽ ڪا رقم هئي ٻئي ڏينهن اها ٻيڻي ٿي پئي، ٽئين ڏينهن ٽيڻي ٿي ۽ چوٿين ڏينهن چوڻي يعني ٦٠ رپيا ٿي پئي، ٻڌايو تہ اسان وٽ اول ڪيترا پيسا هوا؟

(٤٣) جيڪڏهن هڪڙو مزور ٤ آنا ٧ پايون ڏهاڙي ڪمائيندو، تہ هو ١٠٤ رپيا ١٣ آنا ٦ پايون ڪيترن ڏينهن ۾ ڪمائيندو؟

(٤٤) ڪنهن ڪتب فروش ٥٠٠٠ ڪتاب ٦٥١ رپئين ٨ پائين وڪيا؛ جيڪڏهن هرهڪ ڪتاب پاڻ ١ آني ١١ پائين ورتو هجيس، تہ انکي ڪل ڪيترو فائدو ٿيو؟

(٤٥) ڪنهن واپاريءَ ٣١٥ مڻ ڪڻڪ جا في مڻ ٢ رپئين ٨ آنين ڪري ورتا، تن مان ١٥ مڻ کائڻ لاءِ رکيا ۽ ٻيءَ ۾ هنکي ١٢ رپيا ٨ آنا وڪري مان فائدو ٿيو؛ تڏهن ٻڌايو تہ في مڻ ڪهڙي اگهہ سان وڪيائين؟

(٤٦) ڪو ماڻهو پنهنجي زال کي ٥٧٨ رپيا ڏيئي ويو ۽ پٽ کي ٢٧٥٠ رپيا ۽ ڇوڪريءَ کي زال کان ١٢٥ رپيا وڌيڪ ڏناءِ؛ ٻڌايو تہ ڪل ڪيترا ورهايائين؟

(٤٧) ڪو ماڻهو سال ۾ ٣٠٦٠ رپيا ڪمائيندو ۽ ٨٠٧ روپيہ خرچ ڪريندو؛ ٻڌايو تہ بچت خرچ کان ڪيترو وڌيڪ اٿس.

(٤٨) ڪنهن زميندار ٣٥ ڍڳا، في ڍڳو ١٦ رپين جي حساب

سان ورتا ۽ ٦٧ گڏون، هرهڪ ١٤ رپين حساب سان ۽ ٢٨٠ رڍون، ٤ رپئين هرهڪ رڍ ڪري ورتا، ته هن ڪل ڪيترو خرچ ڪيو.

(٤٩) ڪنهن سوداگر ٢٤٠ گهوڙا، هرهڪ گهوڙو ١٩٥ رپئين ڪري ورتا ۽ ٢١٤ رپئين في گهوڙو ڪري وڪيا، ته انکي نفع ڪيترو ٿيو؟

(٥٠) ڪنهن شهر ۾ ٤٣ پاڙا آهن هرهڪ پاڙي ۾ ١٥٣ گهر آهن ۽ گهر گهر ۾ ٩ ماڻهو رهن ٿا، ته ان شهر جي آدمشماري ڪيتري ٿي.

(٥١) ڪنهن ڪتاب ۾ ١٣ باب آهن، هرهڪ باب ۾ ١٢ صفحا آهن، هرهڪ صفحي ۾ ٨ پاڳا آهن، هرهڪ پاڳي ۾ ١٥ سٽون آهن ۽ سٽ سٽ ۾ ١٠ لفظ آهن، ته ان ڪتاب ۾ ڪل ڪيترا لفظ آهن.

(٥٢) موهن هڪڙي ماڻهوءَ کي ٥٠ رپيا ٧ آنا ٦ پايون ڏنا، ٻئي کي ١٢٣ رپيا ١٤ آنا ٨ پايون، ٽئي کي ٨٧ رپيا ١١ پايون ۽ چوٿين کي ٽئين کان ١٩ رپيا ١ آنو ٢ پايون وڌيڪ ڏنو، پڌايو ته موهن ڪل ڪيترو ڏنو؟

(٥٣) هڪ واچ ۽ زنجيريءَ جي قيمت ٥٢ رپيا ٤ آنا آهي؛ واچ جي قيمت ٤٥ رپيا ١٣ آنا ٩ پايون آهي ته زنجيريءَ جي ڪيتري قيمت هوندي؟

(٥٤) ڪنهن ماڻهوءَ جي ساليانو آمدني ١٠١٠ رپيا آهي؛ سندس گهر جو خرچ ٥٣٧ رپيا ٣ آنا ٦ پايون آهي، پنهنجي غريب مائٽن کي ٢١٥ رپيا ١١ آنا ٩ پايون ڏئيٿو ۽ ١٢ رپيا ٧ آنا ٦ پايون يتيم خاني کي ڏئي ٿو؛ تڏهن سندس ساليانو بچت ڪيڏي ٿي.

(٥٥) هڪڙي باغ جي قيمت بنگلي سوڌي ١٥٨٧ رپيا ١١ آنا ٣ پايون آهي؛ جيڪڏهن بنگلي جي قيمت ٥٠٨٠ رپيا ٢ آنا

۹ پايون هجي ته بنگلي ۽ باغ جي قيمت ۾ فرق ڪيترو آهي؟

(۵۶) ڪنهن ماڻهوءَ وٽ ۱۵۳۷ رپيا هئا، پهرين مهني ۾ هن ۸۷ رپيا ۸ آنا خرچ ڪيا، ٻئي مهني ۾ ۱۲۵ رپيا ۲ پايون خرچ ڪيا ۽ ٽئي مهني ۾ ۹۷ رپيا ۲ آنا ۳ پايون خرچ ڪيا، ٻڌايو ته باقي وٽس ڪيترو بچيو؟

(۵۷) رام وٽ ۳۹ رپيا ۸ آنا هئا، هن ۷ روپيا ۱۲ آنا ۸ پايون شامي کي ڏنا، ته ٻنهي وٽ هڪ جيتري رقم ٿي، ٻڌايو ته شامي وٽ اول ڪيتري رقم هئي؟

(۵۸) عيسي وٽ ۷۰ رپيا ۱۴ آنا ۸ پايون آهن، موسي وٽ عيسي کان ۱۰ رپيا ۱۲ آنا ۹ پايون گهٽ آهن ۽ تولي وٽ ۱۰۰ رپيا ۷ آنا ۷ پايون آهن، جيڪڏهن موسو ۱۵ رپيا ۴ آنا ۹ پايون تولي کي ڏئي، ته تولي وٽ عيسي ۽ موسي کان ڪيترو وڌيڪ ٿيندو؟

(۵۹) ڪنهن شاهوڪار وٽ ۸۰۰۰۰ رپيا آهن، هن پنهنجي زال کي هڪ ڪروڙ پايون ڏنيون، پنهنجي ڇوڪر کي ڏهه لک آنا ڏنا ۽ باقي رقم پنهنجي ڇوڪريءَ کي ڏنائين، ٻڌايو ته ڇوڪريءَ کي ڪيترو ڏنائين.

(۶۰) ڪنهن سوداگر ۴۶ گهوڙا ڳڌا، جن مان هرهڪ جي قيمت ۲۵۲ روپيه ۸ آنا هئي، اهي ٻئي واپاري کي ڏيئي هن کان ۲۰۰ ڳئون، هرهڪ ۶۸ رپيا ۱۵ آنا قيمت واريون ورتيون. ٻڌايو ته پهرين سوداگر کي ڪيترو وڌيڪ ڏيڻو پوندو.

(۶۱) ڪنهن ماڻهوءَ جي ساليانی پيدائش ۴۱۵۰ رپيا آهي، ٻڌايو ته ڏهاڙي ڪيترو خرچ ڪري سگهندو، جو سال جي پڇاڙيءَ ۾ هن وٽ ۵۰۰ رپيا بچن.

(۶۲) هڪڙي واپاريءَ ۶۰ سير چانهه جا ۶۰ رپين ورتا، جيڪڏهن في سير ۱ رپئي ۱۵ آني ۳ پاين وڪڻي ته ڪيترو فائدو ٿيندس؟

(٦٣) هڪڙي زميندار وٽ ٢٠ ڳئون آهن ۽ هر هڪ ڳئون
٣ سير کير ڏئيٿي، جي کير جو سير ٧ پئسي ٿو وڪامي تہ اڌ مهني
۾ ڪيتري جو کير ٿو ٿئيس؟

(٦٤) ٥٦ رپين جون پيانيون ۽ پائليون ۽ آڌيا هڪجيترا ڪيو؟

(٦٥) ٣٦ ماڻهن ۾ ڪيترا رپيا ورهائجن، جو هر هڪ کي ٣
رپيا ٥ آنا ٧ پايون ملن.

(٦٦) ڪنهن ماڻهوءَ ٤٧ رپين ٥ آنن ٨ پاين جو واپار ڪري
هڪ سو رپين جو نوٽ ڪيي ڏنو، پڇايو تہ هنکي ڪيترو موٽي مليو؟

(٦٧) ڪنهن بزاز ١٥ ٿان ڪپڙي جا ٦٣٤ رپين ١٤ آنن
٩ پاين وڪيا، جيڪڏهن هڪ وال ڪپڙي جو وڪرو ٢ رپيا ٩
پايون هجي، تہ هڪ هڪ ٿان ۾ ڪيترا وال ڪپڙو هو؟

(٦٨) ڪنهن واپاريءَ ٣٦٤ مڻ پاجهري جا، جنهنجي هر هڪ
مڻ جي قيمت ٢ رپيا ٤ آنہ ٦ پايون آهي، وڪڻي، ٣٦٠ مڻ کنڊ
جا ورتا ۽ ہر کنڊ جو مڻ ٦ رپئي ٧ آني ٥ پائين مليس ۽ پڇايو تہ
ڪيترو وڌيڪ ڏيڻو پيس؟

(٦٩) هڪڙو ماڻهو سال ۾ ٥٠٠٠ رپيا ڪمائيٿو ۽ رپئي تي
٥ پايون انڪمٽيڪس ڏئي ٿو، تہ هن جي آمدني سال جي
ڪيتري ٿي؟

(٧٠) ٢٥ تولا خالص سون، جنهنجي في تولي جي قيمت ٢٤
رپيا آهي، ڪيترو کوٽ ملائل هوندو، جو في تولو هاڻ ٢٠ رپيا لهيٿو؟

(٧١) هڪڙي رڍن جي ڌڻ ۾ ٻہ زميندار هڪجهڙا ڀائيوار
آهن ۽ انهن هن ريت ڌڻ ورهيو ۽ هڪڙي ٣٧ رڍون کنيون ۽ ٻئي
٦٣ رڍون کڻي ۽ ٦٥ رپيا نقد پهرين کي ڏناءِ ۽ تہ هر هڪ رڍ
ڪيتري جي هئي؟

(٧٢) رام، ڄام ۽ هرنام وٽ ٢٣٤٥ رپيا آهن: جيڪڏهن
رام ۽ هرنام ٻنهين جي گڏيل رقم ١٧٨٩ رپيا هجي ۽ ڄام ۽ هرنام
جي رقم گڏ جي ١٤٤٥ رپيا ٿئي، تہ رڳي هرنام جي رقم ڪيڏو.

(٧٣) ٩٦٠ رپيا، ١٠ مڙسن ۽ ١٠ زالن کي اهڙيءَ طرح ورهائي ڏيو جو مڙس کي زال کان ٽيڻو ملي، ته هر هڪ مڙس کي ڪيترو ملندو؟

(٧٤) ٤٠ مڻ چانور، في مڻ ٣ رپئين ٨ آنن وارا ۽ ٥٠ مڻ، في مڻ ٢ رپئين ٨ آنن وارا ملايا سون، ته گڏيل چانورن جي في مڻ جي قيمت ڪيتري ٿي؟

(٧٥) ڪنهن ماڻهوءَ ٩ رڍون ۽ ڪي ٻڪريون ٣٧٣ رپئين ٢ آني ٦ پائين خريد ڪيون، رڍ جي قيمت ٥ رپيا ٨ آنا ٦ پايون ۽ ٻڪريءَ جي قيمت ١٢ رپيا ٧ آنا هئي، ته ڪيتريون ٻڪريون ورتائين.

(٧٦) ٥٠ انب هڪ رپئي ملن ٿا، ته ٦٠٠ انب ڪيتري ملندا؟

(٧٧) ڪپڙي جي ٣٠ والن جي قيمت ١٥ رپيا آهي، ته ساڳي قسم جي ١١٥ والن ڪپڙي جي قيمت ڇا ٿيندي؟

(٧٨) ڪڻڪ جي هڪ مڻ جي قيمت ٥ رپيا آهي، ته ١٠١_١٣ مڻ جي قيمت ڪڍو.

(٧٩) ١٠ ماڻهو ڪو ڪم ٤٠ ڏينهن ۾ پورو ڪن ٿا، ته ٥٠ ماڻهو ساڳيو ڪم ڪيترن ڏينهن ۾ پورو ڪندا؟

(٨٠) هڪ ٻڪريءَ جي قيمت آهي ٨ رپيا ۽ هڪ ڳئون جي قيمت آهي ١٢ رپيا ۽ هڪ مينهن جي قيمت ٢٤ رپيا آهي، ته ٥ مينهن جي بدران ڪيتريون ٻڪريون ۽ ڳئون هڪ جيتري عدد ۾ وٺي سگهبيون.

(٨١) هڪ پڳ ٣ رپئين ملي ٿي ۽ هڪ اجرڪ ٤ رپئين، ته ٨٥ پڳن جي عيوض ڪيترا اجرڪ ملندا.

(٨٢) ريلوي ٿرڊ ڪلاس جو ڪرايو هر هڪ ميل لاءِ ٣ پايون آهي ۽ سيڪنڊ ڪلاس جو ڀاڙو هر هڪ ميل واسطي ١٠ پايون آهي، ته ١٠٠ ميل جي مسافري ڪندي سيڪنڊ ڪلاس جو ڀاڙو ٿرڊ ڪلاس کان ڪيترو وڌيڪ ڏبو.

(٨٣) هڪ مزور ٤ ڏينهن ۾ ٢ رپيا ڪمائي ٿو ۽ ڏهاڙي ٣ـ آنا خرچي ٿو، ته ٦ مهينن ۾ ڪيترو بچائيندو.

(٨٤) هڪ رپئي تي هڪ مهيني لاءِ هڪ پئسو وياج آهي، ته ٥٠ رپين تي ٣ مهينن لاءِ ڪيترو وياج ڏبو.

(٨٥) ٥ رپين تي هڪ مهيني لاءِ ٦ـ٢ـ٠ وياج ڏجي ٿو، ته ٨٠ رپين جي راس ٢ مهينن کانپوءِ ڪيتري ٿيندي.

(٨٦) مون ٢٥٠ رپيا ٦ مهينن لاءِ اڌارا ورتا هڪ رپئي تي هڪ مهيني لاءِ ٥ پايون وياج جي نرخ سان، ته ڪيترو وياج ڏيڻو پوندو.

(٨٧) ٦٠٠ رپين مور جي راس ٦٧٢ رپيا ٿئي ٿي ٤ ورهن کانپوءِ ته ٻڌايو ڪيڏو.

(٨٨) هڪ سوَ تي سال ۾ ٥ وياج آهي، ته ڏهن ورهين ۾ ٥ـ٨ـ٧٢٥ رپين جو وياج ڪيڏو.

(٨٩) في سال في سيڪڙي ٥ وياج سان ٣ ورهن ۾ ٥٠٠ رپين جو وياج ڪيڏو.

(٩٠) في سيڪڙي ٤ ٻها سان ٨ ورهن ۾ ٧٥٠ رپين جي راس ڇا ٿيندي.

(٩١) في سيڪري ٥ ٻها سان ١٢٠٠ رپيا ڪيترن ورهن ۾ ١٣٨٠ رپيا ٿيندا.

(٩٢) ٣٦٠ رپيا ٣ ورهن ۾ ڪهڙي وياج جي نرخ سان ٤١٤ رپيا ٿي ملندا.

(٩٣) سال ۾ سو تي ٣ ٻها سان ٤٠٠ رپيا وڌي ٤٦٠ رپيا ٿين ٿا، ته مدت ڪيڏو.

(٩٤) ڪيتري مدت ۾ ڪا به رقم ٥ وياج سان ٻيڻي ٿيندي.

(٩٥) ٥ وياج جي نرخ سان ٥٠٠ رپين تي ١٢٥ رپيا وياج ڪيترن ورهن ۾ پوندو.

پورو ٿيو.

جواب

باب پهريون (الف) صفحو ۶

(۱) ستاويهه ۲۷ (۲) اڻونجاهه ۴۹ (۳) ٻياسي ۸۲ (۴) ستر ۷۰ (۵) ڇاهٺ ۶۶ (۶) ٽيونجاهه ۵۳ (۷) اٺانوي ۹۸.

(ب) صفحو ۷

(۱) ٽي ڏهاڪا ۽ ٻه ايڪا (۲) هڪ ڏهاڪو ۽ نو ايڪا (۳) ٽي ڏهاڪا ۽ ست ايڪا (۴) پنج ڏهاڪا ۽ هڪ ايڪو (۵) پنج ڏهاڪا ۽ نو ايڪا (۶) ڇهه ڏهاڪا ۽ ست ايڪا (۷) ست ڏهاڪا ۽ نو ايڪا (۸) ست ڏهاڪا (۹) اٺ ڏهاڪا ۽ اٺ ايڪا (۱۰) نو ڏهاڪا ۽ پنج ايڪا (۱۱) نو ڏهاڪا ۽ نو ايڪا.

باب ٻيو (الف) صفحو ۹

(۱) ستٽيهه، اڻونجاهه، ٽيهتر، اٺهٺ، اٺاسي، ستاسي، اٺانوي، نوي.

(۲) هڪ سو پنج، ٻه سو اٺاسي، ٽي سو ستر، ڇهه سو نو. ست سو اڻونجاهه، اٺ سو هڪ، ست سو، نو سو اٺانوي.

(۳) هڪ هزار اڻٽيهه، هڪ هزار ٻه سو ٽي، هڪ هزار چار سو ستر، هڪ هزار نو سو، ٻه هزار پنج، ٽي هزار ويهه.

(ب) صفحو ۹

(۱) ۱۷، ۲۹، ۴۳، ۵۷، ۶۰، ۶۹، ۸۷، ۸۹، ۹۹.

(٢) ١٠١، ٢٣٠، ٤٣٩، ٦٦٧، ٨٧٩، ٩٠٠ .
(٣) ١٠٠٧، ٢٠١٩، ٣٤٠٥، ٩٠٨٩، ٧٠٠٠،
٨٧٥٠ .

متفرقا سوال ٩

(١) ٩، (٢) ١٠، ٩٩، (٣) ١٠٠، ٩٩٩٩ .
(٤) ٽي هزار سپ ڪان وڏي قيمت وارو ۽ چار
سپ ڪان گهٽ ملهه وارو آهي .
(٥) ٻه سو ٽيهه (٦) چا ونجاهه.

باب پنجون صفحو ١٣١

سادي جوڙ

(١) الف ٣٩ (ب) ٤٧ (٢) الف ٨٧
(ب) ١٦٢ (٣) الف ١٢٨ (ب) ٦٥٩ (٤) الف
٢٣٧٠ (ب) ٧٤٥٥ (٥) الف ٩٦٧٠ (ب) ٣٩٢٩
(٦) الف ٨٣٦١ (ب) ٢٠٧٣١ (٧) ١٦٣١٦ (٨)
١٩٧١٢ (٩) ١٧٨ ميل (١٠) ١٢٧٣ دڪان (١١)
٣٠ رپيا (١٢) ١٠٠ صوف (١٣) ٢٨٢ ڇوڪر (١٤)
١٧٤٢ (١٥) ١٠٢٧ (١٦) ١٨٠ وڻ (١٧) ١١٠
ڏيهن (١٨) ٢٦٢١ ورهيه (١٩) ١٩٢ ڏسپاٽيون
(٢٠) ١٠١١٩٨ (٢١) ٥٦٤١ ميل (٢٢) ٩٩٩٨٦٤
ماڻهو (٢٣) ٥٧٤٢ فوٽ (٢٤) ٣١٢ رپيا (٢٥)
٢٤٥٢ موريون .

باب ڇهون

صفحو ۲۱

سادي ڪٽ

(۱) الف ۸ (ب) ۲۷ (۲) الف ۳۹ (ب)
۲۹ (۳) الف ۷۶ (ب) ۱۸۹ (۴) الف ۲۴۵
(ب) ۱۸۶۵ (۵) الف ۱۶۵۱ (ب) ۴۰۱۳۸ (۶)
الف ۱۹۰۰۲ (ب) ۹۹۹۵ (۷) الف ۲۹۳۹۶ (ب)
۲۳۳۳۲ (۸) الف ۱۹۷۱۶ (ب) ۴۴۵۶۵ (۹) ۲۴۹
رپيا (۱۰) ۴۲۲۲ رڏون (۱۱) ۶۰۲۴ (۱۲) ۲۱۸
ميل (۱۳) ٻيو انگ ۱۲۹۱ (۱۴) احمد کي ۲۶ـ الياس
کي ۲۳ عليءَ کي هڪ (۱۵) ۱۷۳ ورهه (۱۶) ۳۷ ورهه
(۱۷) سومار جي عمر ۳۱ ورهه ۽ ڄاڙي جي ۴۲ ورهه ۽ ڄاڙي
۽ پيراڻي جي ڄمار جو فرق ۵ ورهه (۱۸) عارب جون
۴۱ـ احسان جون ۱۴ ۽ احمد جون ۵۷ ڏوڙون (۱۹)
۲۶ ورهه (۲۰) ۸۰۰ رپيا (۲۱) ۵۸ ورهه (۲۲) وڏو
۳۲ ۽ ننڍو ۲۱ (۲۳) ۲۷۳۳ ننڍو ۽ جوڙ ۵۶۴۵ (۲۴)
۲۸۱۱۶ ماڻهو وڌيا (۲۵) ۲۵۶.

باب ستون

صفحو ۲۹

سادي ضرب

(۱) الف ۵۶ (ب) ۸۱ (ج) ۹۱ (د) ۱۵۲
(۲) الف ۱۲۱ (ب) ۲۳۴ (ج) ۹۳۶ (د) ۱۶۶۶
(۳) الف ۶۵۰ (ب) ۱۰۹۶ (ج) ۳۵۳۶
(د) ۶۷۳۲.

(۴) الف ۱۰۶۰ (ب) ۳۹۲۴ (ج) ۴۴۰۰
(د) ۶۸۰۴

(۵) الف ۹۸۰۱ (ب) ۱۴۱۴۱ (ج) ۱۳۶۲۳
(د) ۳۴۹۱۴

(۶) الف ۳۰۶۰۳ (ب) ۷۳۲۶۰ (ج)
۱۲۲۷۱۵ (د) ۲۰۱۵۵۲

(۷) الف ۲۳۹۰۰۰ (ب) ۲۶۵۸۵ (ج)
۱۰۳۶۰۰ (د) ۱۲۸۱۴۲

[۸] الف ۱۰۱۱۰۱ (ب) ۶۰۹۶۰۹ [ج]
۲۵۲۷۵۲۵ [د] ۸۹۰۱۰۹

(۹) ۲۷۰ـ اٺ (۱۰) ۳۰۰ رپيا (۱۱) ۱۸۶۹
رپيا (۱۲) ۵۷۶۰ پايون (۱۳) ۸۱۱۲ هٿ (۱۴)
۴۸۰ پها (۱۵) ۱۰۲۲۰ ڏيهن (۱۶) ۴۲۲۵ رپيا
(۱۷) ۹۰ آڊ يا ۵ رپيه ۱۰ آڊ (۱۸) ۱۷ جو اڌڪ
۱۷ پيرا وڌو آهي ۴۲ ـ ايڪا (۱۹) ۶۵۰ رپيا (۲۰)
۴۳ مڻ ۳۰ سير (۲۱) ۳۱۵ صفحا (۲۲) ۲۲۱۶۹۶۰۱
(۲۳) ۳۹۳۶۸ قلم (۲۴) ۳۳۷۶ (۲۵) ۸۶۰ ڍيريون
(۲۶) ۴۳۹۹۸ پيهر (۲۷) ۴۱۲۰ رپيا (۲۸) ۵۹۹۹۴
ماڻهو (۲۹) ۱۳۰۹ رپيا (۳۰) ۹۱۰ رپيا.

باب اٺون

صفحو ۳۶

سادي ونڊ

(۱) ۳۸ صوف (۲) ۷۴ رپيا (۳) ۱۵۲ جوڙڪ
(۴) ۹۳ وڻ (۵) ۸۸ رپيا (۶) ۱۲۵ (۷) ۷۹۸ سڄا

۽ ۱۰ پاڇي (۸) ۵۰۹ (۹) ۱۲ سڄا ۽ ۱۵ پاڇي (۱۰)
۴ (۱۱) ۳۵ رپيا (۱۲) ۲۵ (۱۳) ۵ ڪتاب (۱۴)
۲۴ (۱۵) ۸۸ (۱۶) ۳۱۵ فقير (۱۷) ۲۳۰۰ رپيا
هر هڪ کي (۱۸) هاشم کي ۲۷۰ رپيا شفيع محمد کي
۲۳۰ رپيا (۱۹) ۱۰۴ پيرا (۲۰) ۶۵۲ (۲۱) ۱۷۳۴
جوڙا ۽ ۲۸۹ ڏزن (۲۲) هڪ پنسو (۲۳) ۵۶۷ (۲۴)
۴۰۰ (۲۵) ۹۸۵ (۲۶) ۴۳ (۲۷) ۲۳۷.

باب ڏهون (الف) صفحو ۴۶

لهڻ ۽ مٽڻ

(۱) ۱۹۲ آنا (۲) ۱۰۳۶ پائيون (۳) ۲۵۶۰۰
ٽولا (۴) ۱۰۶۶ (۵) ۴۸۳۲۰ آنا (۶) ۱۱۵۱۷ پائيون
(۷) ۱۷۵۹۲ ٽولا (۸) ۷۴۴۶۰۰ ڪلاڪ (۹) ۱۹۲۰
منٽ (۱۰) ۹۸۶۳ چوٿائيون (۱۱) ۲۱۰۳۶۰ آڌيا (۱۲)
۹۹۵۵۲ ٽڪا (۱۳) ۲۷۸۱۶۸۴۰۰ سيڪنڊ (۱۴)
۱۷۸ـ انچ (۱۵) ۷۰۶۵۶۰۰ منٽ (۱۶) ۱۱۲۸. انچ
(۱۷) ۱۰۶۰ پنسا (۱۸) ۹۱۶ چوڪر (۱۹) ۸۰۰ـ انب
(۲۰) ۳۸۴۰ آدمي (۲۱) ۲۲۰۲ شاگرد (۲۲) ۳۵۲۰۶۱۱
ٽولا (۲۳) ۳۹۱۴۲۵ چوٿائيون (۲۴) ۱۰۹۵۰۰ ڏينهن
(۲۵) ۱۴۰۶ دوآنيون.

(ب) صفحو ۴۷

چڙهڻ ۽ مٽڻ

(۱) هڪ رپيو (۲) ۲۰۰ رپيا (۳) ۴۸ مڻ ۵
سير (۴) ۲۲ ڏينهن ۸ ڪلاڪ (۵) ۵ مڻ ۲۰ سير (۶)

۳۵ ڪنڊيون ۲ مڻ (۷) ۲۳ خرار ۵۴ ڪاسا ۳ ٽويا
هڪ چوٿائي (۸) ۱۰ خرار ۲۵ ڪاسا (۹) ۹ هفتا ۱۷
ڪلاڪ ۲۰ منٽ (۱۰) ۶ تولا ۶ ماسا هڪ رتي (۱۱)
۲ فرلانگ ۴ ميل (۱۲) ۸۶ رپيا ۷_آڌ ۲ پائيون (۱۳)
۴۸۰_ ايڪڙ (۱۴) ۸۰۴ رپيا ۸_آڌ (۱۵) ۹ ورهه ۲۸۰
ڏينهن ۱۱ ڪلاڪ (۱۶) ۴۹ رپيا هڪ دوآني (۱۷)
۱۰۷۴ شاگرد (۱۸) ۵ تولا ۸ ماسا ۶ رتيون ۲ منگ
[۱۹] ۱۰۱ خرار ۵۶ ڪاسا هڪ چوٿائي [۲۰] ۸۲ رپيا
۱۲ _ آنا ۸ پائيون [۲۱] ۲۴۴ رپيا ۳ پائيون [۲۲]
۱۰۱ رپيا ۱۰_ آڌ [۲۳] ۲ خرار ۴۷ ڪاسا ۲ ٽويا
۲ پاتيون هڪ چوٿائي [۲۴] ۱۲۰ رپيا ۵ _ آڌ [۲۵]
۱۰۳ رپيا ۲ _ آڌ .

باب يارهون

صفحه ۴۹

ڪٽيل جوڙ

[۱] ۲۳۹ رپيا ۵ _ آڌ ۱۰ پائيون [۲] ۱۱۳۷
مڻ ۱۵ سير هڪ آڌو [۳] ۲۳۷ ورهيه ۸ مهينا ۱۱ ڪلاڪ
[۴] ۹۰۱ خرار ۱۱ ڪاسا ۲ ٽويا ۲ پاتيون [۵]
۶۶۵۹۹ رپيا ۱۲_ آڌ ۶ پائيون [۶] ۳۷۵ تولا ۸ ماسا
هڪ رتي ۳ منگ [۷] ۱۵ رپيا ۳ _ آڌ ۵ پائيون [۸]
۲۹ خرار ۱۹ ڪاسا هڪ پاٽوئي [۹] ۱۲ تولا ۱۱ ماسا
۴ رتيون [۱۰] ۱۲ ڪلاڪ ۲ منٽ [۱۱] ۱۱۸۱
رپيا ۵ _ آڌ هڪ پائي [۱۲] ۲۲۷ ڪنڊيون ۲ مڻ
۲۸ سير ۳ پا ـ ۳ ـ آنا [۱۳] ۱۲ مهرون ۴ رپيا

۱۳ – آنا ۵ پايون [۱۴] ۱۰۱۰ رپيا ۶ – آنا ۲ پايون [۱۵] ۴ ڪنجيون ۶ مڻ ۲۶ سير هڪ پاءُ [۱۶] ۹۸۸ رپيا ۲ – آنا ۲ پايون [۱۷] ۱۰ ڪنجيون ۴ ۱۴ سير ۴ ۱۳ تولا [۱۸] ۵۸۲۱ رپيا ۲ – آنا ۲ پايون [۱۹] ۲۸ تولا ۸ ماسا هڪ رتي هڪ منگ [۲۰] ۷۹ رپيا [۲۱] ۳۰ روپيه ۱۳ آنا [۲۲] ۵۳ خرار ۴۳ ڪاسا ۲ ٽويا ۲ پاٽيون ۳ چوٿايون [۲۳] ۵۸ رپيا ۱ – آنو [۲۴] ۱۲۱ رپيا ۱۵ – آنا ۷ پايون [۲۵] ۳۳۱ رپيا هڪ آنا ۲ پايون.

باب ٻارهون

صفحه ۵۵

گڏيل ڪٽ

[۱] هڪ روپيه ۴ – آنا ۵ پايون [۲] ۱۹ رپيا ۵ – آنا ۳ پايون [۳] ۶ مڻ ۲۲ سير ۳ پاءُ [۴] ۶ ورهيه ۴ مهينا ۲۷ ڏينهن ۲۲ ڪلاڪ [۵] ۴ ڏيهه ۱۵ منٽ (۶) ۲ مهينا ۲ ڏينهن [۷] ۲ تولا ۲ ماسا هڪ رتي [۸] ۱۶ رپيا ۱۳ – آنا ۹ پايون [۹] ۳۵۳ رپيا ۷ – آنا [۱۰] ۱۶ رپيا ۱۰ – آنا [۱۱] ۲۸۹ رپيا ۱۳ – آنا هڪ پائي [۱۲] ۳۸ مڻ ۲۴ سير ۲ پاءُ هڪ آڌو [۱۳] ۲۶ رپيا ۴ – آنا ۳ پايون [۱۴] ۲۹۴ رپيا ۳ – آنا ۶ پايون [۱۵] ۱۰۱ رپيا ۱۱ – آنا ۲ پايون [۱۶] ۱۵ رپيا ۳ – آنا ۸ پايون [۱۷] ۵۳۲ رپيا ۸ – آنا ۲ پايون [۱۸] ۱۷ مڻ ۴ سير ۳ پاءُ [۱۹] ۲ تولا هڪ ماسو ۲ رتيون ۲ منگ [۲۰] ۲۳ خرار ۴۴ ڪاسا ۲ ٽويا ۲ پاٽيون ۲ چوٿايون [۲۱] هڪ مڻ

[۲۳] ۳٦ سير ۱۳ـآنا [۲۲] ۵۰ ڪنڊيون ۳ مڻ ۲۱ سير
۲ تولا ۱۰ ماسا ۳ رتيون ۳ مگ [۲۴] ننڍي رقم ۴۰
خوار ۲۰ ڪاسا ۳ ٽويا ۲ چوٿايون ۽ وڏي رقم ۵۹ خوار ۴۴
ڪاسا ۳ ٽويا هڪ چوٿائي [۲۵] خميسي جا ۲۸ رپيا ۳
پايون خانوءَ جا ۸۴ رپيا ۱۰ـآنا ۱۱ پايون ۽ خير محمد جا
۱۸۷ رپيہ ۴ـآنا ۱۰ پايون

باب تيرهون

صفحہ ۵۹

گڏيل ضرب

[۱] ۱۳۱ روپيہ ۱۳ ـ آنا ۸ پايون [۲] ۲۱ مڻ
۳۹ سير ٽي پاءُ [۳] ۳۳ روپيا ۲ـآنا ۹ پايون [۴]
۱۸ مڻ ۷ سير ۲ پاءُ [۵] ۴۴ رپيا ٦ ـ آنا ۸ پايون
[٦] ۱۵ ڪاسا هڪ ٽويو ۳ پاتيون ۲ چوٿايون [۷] ٽي
مڻ ۳۰ سير [۸] ۹۹ تولا ۲ ماسا ۵ رتيون [۹] ٦۳۴۴ رپيا
۴ ـآنا [۱۰] ۳۱۰ رپيا ۱۰ ـآنا [۱۱] ۳۰۵۵ رپيا ۸ ـ آنا
[۱۲] ۱۳۱ آنا ۷ پايون [۱۳] ۱۰۹۹٦ رپيا ۴ـآنا ۱۱ پايون
[۱۴] ۱۲۳٦۳ رپيا ۹ ـ آنا ۳ پايون [۱۵] ۴ ڪلاڪ
۳۷ منٽ ۳۰ سيڪنڊ [۱٦] ۱۸۴ خوار ۴۰ ڪاسا ۲
ٽويا [۱۷] ۵۲ تولا ۴ رتيون هڪ منگر [۱۸] ۳۴۸ رپيا
۱۲ ـ ۹ پايون [۱۹] ۱۷۰ ڪنڊيون ۳ مڻ ۳۹ سير [۲۰]
۴۵۱۸ مهينا ۱۳ ڏينهن ۴ ڪلاڪ ۵۴ منٽ ۴۵ سيڪنڊ
[۲۱] ۸۴ ريہ ۱۹ پنا [۲۲] ۹۲۳ مهرون ۱۰ رپيہ ۱۲ ـ آنا
۴ پايون [۲۳] ۳۲۰ مڻ ۱٦ سير ۲ پاءُ ۳ ـ آنا ۳ تولا

[٢٤] ١٩٥٩٨ ورهه ٨ ڏينهه ڪلاڪ ٣٨ منٽ ٤٨
سيڪنڊ [٢٥] ٣٣ روپيه ٧ - آنه ٧ پائيون ۔

باب چوڏهون

صفحو ٦٣

گڏيل وڪڙ

[١] ٤ روپيا ١٥- آنه ٤ پائيون [٢] ٣ خرار ١١ ڪاسا
هڪ ٽويو [٣] ٢ تولا هڪ ماسو ٣ رتيون [٤] ٢ روپيا
٣- آنه ٢ پائيون [٥] ٢ روپيا ٤ ١- آنه هڪ پائي [٦] ٦ خرار
١٩ ڪاسا ٣ پاٽيون ٢½ چوٿائيون [٧] ٣ ڪنڊيون ٢ مڻ
٣٧ سير ٢ تولا [٨] ٢ تولا ٥ ماسا ٢ رتيون ۽ پاچي ١
منگر [٩] ٣ ورهه ٩ مهينا ١٥ ڏينهن هڪ ڪلاڪ ٢٠
منٽ [١٠] ٥٤ روپيا [١١] ١٨ روپيا ١٣- آنه [١٢] علي
کي ٥٦ روپيا ٥ - آنا ٤ پائيون ۽ عارب کي ١٦٩ روپيا
[١٣] ٥ روپيا ٢ - آنه ٧ پائيون [١٤] سومار کي ١٤٩
روپيا ٣ - آنه هڪ پائي ، ڇنڇر کي ١٢٥ روپيا ٤- آنه ٣
پائيون [١٥] الهه بخش کي ٧٣٦ روپيا ٩ - آنه ٨ پائيون،
پيراڻي کي ٩٠٢ روپيا ٦ - آنه ٤ پائيون [١٦] ٧٣٤ روپيا
٤ پائيون [١٧] ١٨ مڻ ٣٨ سير ١٢ تولا [١٨] هر هڪ کي
٣ سير ٤ تولا ٢ ماسا ٦ رتيون هڪ منگر سون مليو ۽
٤ منگر پاچي رهيا [١٩] ٣٢٠٠ روپيا [٢٠] ٢٨ روپيا
٤ - آنه ١٠ پائيون [٢١] ٤٠ رڪون (٢٢) ٧٥٤٤ روپيا
١١ - آنه [٢٣] ٢٥ [٢٤] ڀرئين کي ٢ ڪنڊيون ٦ مڻ
٣٠ سير ٻئي کي ١١ ڪنڊيون ٣ مڻ ٽئين کي ٢٢ ڪنڊيون

٦ مڻ [٢٥] ها شرکي ٢ روپيا ٤ - آنا ١٠ پايون ٽوڙو ڪي ٢ روپيا ١٠ - آنا ٦ پايون ۽ سائيڊنر ڪي ٧ روپيا ١٥ آنا ٦ پايون.

باب سورهون

صفحو ٧٤

ايڪي جي رستي وارا حساب

(١) ٤ روپيا (٢) هڪ روپيو ٥ - آنا (٣) ٢ - آنا [٤] ٤-آنا ٨ پايون [٥] ٥٠ روپيا [٦] ٨ روپيا [٧] ٤٠ روپيا [٨] ١٢ روپيا [٩] ٤٥ روپيا [١٠] ٥ روپيا ١٥ - آنا (١١) هڪ روپيو ٦ - آنا [١٢] ١٦٠ روپيا [١٣] ١٢ - آنا [١٤] ٢١٠ ميل [١٥] ١٠ - آنا [١٦] ٣٧ روپيا ٨ - آنا [١٧] ١١٢٥ وال [١٨] هڪ روپيو ٤ - آنا [١٩] ٨ ڏينهن [٢٠] ٢٠ سير [٢١] ٦٠٠ ماڻهو [٢٢] ٤٨ روپيا [٢٣] ٦ آنا - ١١ روپيا [٢٤] ٦ - ايڪڙ [٢٥] هڪ آنو چار پايون.

باب سترهون

صفحو ٨١

چالو وياج

[١] هڪ روپيو ٢ - آنا [٢] ٣ روپيا ٢ - آنا [٣] ٣ روپيا ٢ - آنا [٤] ٣ پايون [٥] هڪ آنو [٦] هڪ روپيو ٨ - آنا [٧] ٦ روپيا ٤ - آنا [٨] ٢٥ روپيا [٩] ٣٧ روپيا ٨ - آنا [١٠] ٤ پايون [١١] ١٥ روپيا [١٢] هڪ روپيو [١٣] ٣١ روپيا ١٤ - آنا [١٤] ٨ پايون [١٥] ١١٠ روپيا [١٦] ١١٦٦ روپيا ١٠ - آنا ٨ پايون [١٧] ١٢٥٠ روپيا [١٨] ٧٠٠ روپيا [١٩] ٤ ورهيه [٢٠] ٦ روپيا.

صفحو ۸۷

باب ارڙهون

متفرقا سوال

[۱] ۱۴۷۰ رپيا [۲] پنجتيهه هزار ٻه سو ٻوانوي
[۳] ۲۰۰ رپيا [۴] ۱۳ [۵] ۱۴ [۶] ۱۰ پندرهن پيرا
[۷] ۱:۵۱۲۵ لفظ [۸] گهوڙي جي قيمت ۲۰۰ رپيا
۽ اٺ جي قيمت ۱۰۰ رپيا [۹] ۱۴ رپيا ۲-آنا ۸ پايون
[۱۰] ۹ ۳/۴ رپيا ۳-آنا ۸ پايون [۱۱] ۱۴-آنا ۵ ۳/۷ پايون
[۱۲] ۳۷ [۱۳] ۲۵۸ رپيا ۱۲-آنا [۱۴] ۱۸۰۰ ماڻهو
[۱۵] ۷۰ رپيا [۱۶] ۸۰ ميل [۱۷] ۶۲ رپيا ۸-آنا فائدو
[۱۸] ۵۰ [۱۹] ۳۵ رپيا [۲۰] ۱۷۰ رپيا [۲۱] ۵۷ خرار
۲ ڪاسا ۳ ڊتيون [۲۲] ۴ ورهه [۲۳] ۹۵ رپيا [۲۴]
۴۰۳۵ پاءُ [۲۵] ۴۹۲۲۵ سيڪنڊ [۲۶] ۶ رپيا ۸-آنا
۶ پايون [۲۷] ۱۵۹ رپيا [۲۸] ۲۰۸ رپيا ۵-آنا ۴ پايون
[۲۹] ۴۸ رپيا [۳۰] ۴۰ ڏينهن [۳۱] ۱۵ رپيا [۳۲]
۲ رپيه ۸-آنا [۳۳] ۴۰ ميزون ۽ ۴۰ ڪرسيون [۳۴]
۴۱ ۽ ۴۸ يا ۴۲ ۽ ۴۹ يا ۴۳ ۽ ۵۰ يا ۴۰ ۽ ۴۷ [۳۵]
۷۲۰ رپيا [۳۶] ۷۵ ميل [۳۷] ۴۴۸ رپيا [۳۸]
قادربخش هڪ رپيو ۽ عبدالحفيظ ۱۰-آنا ۸ پايون ۽
اميد علي ۵-آنا ۴ پايون [۳۹] ۲۰ رپيا [۴۰] ۲-۳۲ انڪر
[۴۱] ۲ رپيه ۸-آنا نفعو [۴۲] ۲ رپيا ۸-آنا [۴۳] ۳۶۶
ڏينهن [۴۴] ۵۲ رپيا هڪ آنو چار پايون [۴۵] ۲ رپيا

۱۰ آنا ۸ پايون [۴۶] ۴۰۳۱ رپيا [۴۷] ۱۴۴۶ رپيا
[۴۸] ۲۶۱۸ رپيا [۴۹] ۴۵۶۰ رپيا [۵۰] ۵۹۲۱۱
[۵۱] ۴۶۸۰۰ لفظ [۵۲] ۳۶۷ رپيا ۹ ـ آنا ۲ پايون
[۵۳] ۶ رپيا ۶ ـ آنا ۳ پايون [۵۴] ۲۳۵ رپيا ۹ ـ آنا
۳ پايون [۵۵] ۱۴۴۳ رپيا ۱۰ ـ آنا ۳ پايون [۵۶]
۱۲۲۷ رپيا ۵ ـ آنا ۳ پايون [۵۷] ۲۳ رپيا ۱۴ ـ آنا
۸ پايون [۵۸] ۶ پايون [۵۹] ۶۸۵۴۱۲ رپيا ۱۰ ـ آنا
۸ پايون [۶۰] ۲۱۷۲ رپيا ۸ ـ آنا [۶۱] ۱۰ رپيه
[۶۲] ۲۷ رپيه ۳ ـ آنا [۶۳] ۹۸ رپيا ۷ ـ آنا [۶۴]
۴ [۶۵] ۱۲۰ رپيا ۹ ـ آنا [۶۶] ۵۲ رپيا ۱۰ آنا ۴
پايون [۶۷] ۷ وال [۶۸] ۱۴۹۶ رپيا ۸ ـ آنا [۶۹]
۴۸۶۹ رپيا ۱۲ ـ آنا ۸ پايون [۷۰] ۵ تولا [۷۱] ۵ رپيا
[۷۲] ۸۸۹ رپيا [۷۳] ۷۲ رپيه [۷۴] ۲ رپيه ۱۵ ـ آنا
۱½ پايون [۷۵] ۲۶ ڊڪريون [۷۶] ۱۲ رپيا [۷۷]
۵۷ رپيا ۸ ـ آنا [۷۸] ۶۶ رپيا ۴ ـ آنا [۷۹] ۸ ڏيڍهن
[۸۰] ۶ ڊڪريون ۴ ۶ ڳٿون [۸۱] ۶۰ اجرڪ [۸۲]
۳ رپيا ڏهه آنا ۴ پايون [۸۳] ۶۶ رپيا ۴ ـ آنا [۸۴]
۲ رپيا ۵ ـ آنا ۶ پايون [۸۵] ۸۰ رپيا [۸۶] ۳۹
رپيا هڪ آنو [۸۷] ۳ رپيا [۸۸] ۳۶۲ رپيا ۱۲ ـ آنا
[۸۹] ۷۵ رپيا [۹۰] ۹۹۰ رپيا [۹۱] ۳ ورهه [۹۲]
۵ رپيا [۹۳] ۵ ورهه [۹۴] ۲۰ ورهه [۹۵] ۵ ورهه .

پورو ٿيو .

پڙهندڙ نَسُل . پ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻڪَ ”لُڙهندَڙ نَسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندَڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندَڙُ، ياڙي، ڪاڙُو، ياجوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سڀني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪٽي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهَڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آسَ رکون ٿا.

پَڙهندڙ نَسل (پَنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪو بہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهڙي دعوىٰ ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو ڪُوڙو آهي. نہ ئي وري پَنَ جي نالي کي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جَهڙيِءَ طَرَح وڻن جا پَنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پَڙهندڙ نَسُل وارا پَنَ بہ مختَلِف آهن ۽ هوندا. اُهي ساڳِئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، ٻَرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهندڙ بہ ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پَنَ ڪا خُصوصيِ ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تہ پَنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تي بہ ٿِين. اهڙي حالت ۾ پَنَ پاڻ هِڪَٻِئي جي مدد ڪَرڻ جي اُصولَ هيٺ ڏي وَٺُ ڪندا ۽ غيرتجارتي non-commercial رهندا. پَنَ پاران ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مان ڪو بہ مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيو اهم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽاندڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليکَڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪَنهن بہ رُڪاوٽ کي نہ مڃن.

شيخ اَيازَ علمَ، ڄاڻَ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن ڄاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛
ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موتي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛
گيتَ بہِ جڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،
جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!
مون لاءِ ٻنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،
جنهن رِڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏّ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اٽڃاٽائي کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ "هاٿي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو" نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَڙَهڻ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر کڄي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَڙهَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پَڙهندڙ نَسُل جا پَڙهَ سيني کي **ڇو، ڇالاءِ ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوشش ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽَر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

ونُ ونُ کي مون ياڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ياءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)